

190

A MAGYARORSZÁGI FORRADALMAK 1918–1919

AZ MSZMP
BUDAPESTI
BIZOTTSÁGA
TANFOLYAMA

1978–1979

KOSSUTH

AZ MSZMP

BUDAPESTI BIZOTTSÁGA

TANFOLYAMA

A magyarországi forradalmak 1918–1919

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ 1978/79

A TANANYAGOT ÍRTA: BOTOS JÁNOS

ISBN 963 09 1275 9

TARTALOM

Első téma	
A polgári demokratikus forradalom győzelme Magyarországon	7
Második téma	
A Kommunisták Magyarországi Pártjának megalakítása. A KMP programja	24
Harmadik téma	
A Kommunisták Magyarországi Pártjának harca a szocialista forradalom győzelméért	40
Negyedik téma	
A Tanácsköztársaság kikiáltása, a szocialista forradalom győzelme	54
Ötödik téma	
A szocialista építés terve	67
Hatodik téma	
A Tanácsköztársaság nemzetközi helyzete	82
Hetedik téma	
A Tanácsköztársaság elleni intervenció kibontakozása	94
Nyolcadik téma	
Győzelmek a külső és a belső fronton	110
Kilencedik téma	
A Magyarországi Szocialista Párt kongresszusa és a Tanácsok Országos Gyűlése	123
Tizedik téma	
A Magyarországi Tanácsköztársaság megdöntése. A Tanácsköztársaság jelentősége	136
Eseménynaptár	151
Olvasmányok	157

A polgári demokratikus forradalom győzelme Magyarországon

„Időben tőle egyre távolabb,
lélekből hozzá egyre közelebb,
emléke bennünk nemcsak megmarad,
de nőve nő, ...”

(GÁBOR ANDOR)

ÉRLELŐDIK A BÉKE FORRADALMA

Az első világháború ötödik évében, 1918-ban az *Osztrák—Magyar Monarchia mély katonai és politikai válságot élt át*. 1918 nyarára nyilvánvalóvá vált, hogy a központi hatalmak elvesztették a háborút, és a Monarchia különbéke-törekvései is megghiúsultak. A Monarchia elnyomott népeinek képviselői áprilisi római tanácskozásukon teljes függetlenséget követeltek, és nem elégedtek meg valamiféle korlátozott önkormányzat ígéretével. Szeptember végén összeomlott a balkáni front, Bulgária fegyverszünetet kötött, és hamarosan a központi hatalmak másik szövetségese, Törökország is kilépett a háborúból. Október végén az olasz fronton is megindult az antant offenzívája. A Monarchia hadserege összeomlott, és néhány nap múlva fegyverszünetet kért.

1918 őszén az Osztrák—Magyar Monarchiába zárt nemzetiségek egymás után alakították meg politikai szervezeteiket, a nemzeti tanácsokat, amelyek elszakadásra törekedtek. A szét hullás folyamatát nem állíthatta meg IV. Károly elkésett manifestuma, amelyben a Monarchia szövetséges állammá való átalakítását hirdette meg. A kiáltvány meggyorsította a nemzetiségek elszakadását, és elősegítette, hogy az különösebb ellenállás nélkül, viszonylag békés úton valósuljon meg.

A vérzivataros háború ötödik évében *fokozatosan érlelődött a forradalmi válság Magyarországon*. Ezt tükrözte különösképpen az 1918. januári és júniusi általános politikai sztrájk, az erősödő sztrájkmozgalom általában is és a katonai lázadások sorozata.

A januári és a júniusi sztrájk napjaiban egyre több szervezett dolgozó sürgette a *munkástanácsok megalakítását*. A szaporodó munkásmegmozdulásokban mind tevékenyebben és mind hatásosabban vettek részt a baloldali szocialisták csoportjai. A nemzetiségi ellentétektől feszülő országban 1918 őszén a munkások készen álltak a felkelésre. A frontokon egymást érték a katonai lázadások, parancsmegtagadások. Nyár óta számos helyen sztrájkoltak és éhségtüntetések szerveztek a mezőgazdasági munkások, a parasztok elrejtették élelmiszerkészleteiket.

A Magyarországi Szociáldemokrata Párt október 8-án kibocsátott *kiáltványában* új kormány megalakítását követelte az „összes demokratikus osztályok” és a nemzetiségek képviselőiből. Síkraszállt az általános, egyenlő és titkos szavazás alapján tartandó országgyűlési választásokért, a demokratikus szabadságjogok biztosításáért, a nemzetiségek szabad nyelvhasználatáért, az egyéni vezetés keretein túlnőtt gyárak szocializálásáért és a földnek megművelőik kezére juttatásáért. Az MSZDP kiáltványa nem a forradalmi néphatalom megteremtésére szólított fel, hanem új kormány kinevezését sürgette. A *polgári demokratikus átalakulás jelszavait összegezte és elősegítette a polgári demokrácia híveinek az egyesítését*.

Az MSZDP október 13-i *rendkívüli kongresszusára* várt az a feladat, hogy kitűzze a közvetlen tennivalókat és utat mutasson megoldásukra. A tanácskozáson a pártvezetőség rugalmas taktikával elkerülte a baloldali ellenzék cselekvési programjának elfogadását és jóváhagyatta a polgári pártokkal való együttműködés gondolatát.

Az országgyűlés október közepén összeült, hogy megvitassa a kül- és belpolitikai helyzetet. Az október 17-i ülésen szinte bombabarobbanásként hatott, amikor Tisza István kijelentette: „Én elismerem azt, amit gróf Károlyi Mihály képviselő úr tegnap mondott, hogy ezt a háborút elvesztettük.” Ezután kezdtek kibontakozni a háborús vereség következményei az ország közvéleménye előtt. Ezekben a napokban a baloldali ellenzéki csoportok tevékenysége, tekintélye megnőtt, megszokasodtak az antimilitarista röpiratok, háborúellenes felhívások.

A parlamenti ülésszak vitáinak napjaiban az államapparátus, a hadsereg egyelőre még Wekerle Sándor kormányának enge-

delmeskedett, de a demokratikus pártok vezetői már felismerték, hogy a kormánnyal szemben ellenzéki csúcsszervet — nemzeti tanácsot — kell alakítani, igaz, e lépésre még nem szánták el magukat. Október 23-án azután a kormány lemondott. A szociáldemokraták, a Károlyi-párt és az Országos Radikális Párt képviselői még aznap a késő esti órákban a Károlyi-palotában tartott tanácskozásukon megállapodtak a Magyar Nemzeti Tanács létrehozásában. Másnap a *Népszava* és a *Világ* meghirdette a parlamenten kívüli népkormány jelszavát. A pesti utca képe egyre inkább a forradalom jeleit mutatta, a fronton levő magyarországi katonai egységek soraiban futótűzként terjedt a parancsmegtagadás. A hatalom birtokosai azonban politikai alkudozásokat folytattak.

Október 25-én döntő változás következett be. A budapesti munkások tüntetésen követelték a békét, a köztársaságot. Ettől kezdve egy héten át a főváros népe nap mint nap késő estig az utcán tartózkodott, várta a jeladást a felkelésre. A három demokratikus párt képviselői 25-én éjjel hivatalosan is *megalakították a Magyar Nemzeti Tanácsot* és elfogadták a Jászi Oszkár, valamint Kunfi Zsigmond által megfogalmazott 12 pontos kiáltványt. A Nemzeti Tanács programja fő vonalaiban megismételte az MSZDP október 8-i kiáltványát, és ahhoz hozzákapcsolta a Károlyi-párt, a radikálisok néhány követelését, valamint az időközben felmerült tennivalókat. A Nemzeti Tanács programja közreadásával nyíltan ellenkormányként lépett fel, mivel a külföldi kormányokat felszólította, hogy a hivatalban levő kormány helyett a Nemzeti Tanáccsal vegyék fel a kapcsolatot.

A Nemzeti Tanács megalakulásával szinte egyidőben létrejött a tartalékos katonatisztek, a baloldali szociáldemokraták képviselőiből az illegális *Katonatanács*. Azonnal megkezdte a fővárosban és környékén elhelyezett katonai egységek csatlakoztatását, valamint igen gyorsan kapcsolatot teremtett a 80 budapesti katonai karhatalmi alakulattal is. A forradalmi készülődés nem maradt sokáig titokban. A lemondott, de még hivatalban levő kormány a kegyetlenségéről hírhedt Lukachich Géza tábornokot kinevezte a budapesti katonai kerület parancsnokává és elrendelte a Nemzeti Tanács proklamációját közlő napilapok elkobzását.

A kialakult politikai helyzet megoldását a Nemzeti Tanács tagjai erőszak alkalmazása nélkül kívánták végrehajtani, míg híveik a hatalomra jutás előkészítésén dolgoztak. A Nemzeti Tanács elképzeléseivel összhangban Károlyi Mihály tárgyalta a Gödöllőn tartózkodó IV. Károllyal, aki hajlandónak mutatkozott arra, hogy miniszterelnökké nevezze ki, de amikor visszautazott Bécsbe, döntését megmásította. Október 28-án arra a hírre, hogy a Nemzeti Tanács vezetői fontos bejelentést tesznek, hatalmas tömeg gyűlt össze a Károlyi-párt Gizella téri (ma: Vörösmarty tér) helyisége előtt. A szónokok egy ideig szóval tartották a tüntetőket, mígnem elhangzott a jelszó: Menjünk Budára! A megindult tömeget a Lánchídnál a karhatalom feltartóztatta, majd a csendőrök sortűzet zúdítottak rá. Három ember meghalt, közel félszáz megsebesült. A terrorcselekményt óriási felháborodás követte. A főváros munkásai félórára letették a szerszámot, a Soroksári úton feltörték a Fegyvergyár raktárát és kiosztották az ott talált puskákat. Majd hamarosan megkezdődött a különböző szervek, szervezetek csatlakozását bejelentő küldöttségjárás a Nemzeti Tanácshoz. A dualista államhatalom mindinkább a teljes szét-esés állapotát mutatta.

Amíg a Károlyi-palotából az Astoria szállóba költözött Nemzeti Tanács lázasan tanácskozott, addig József főherceg Hadik Jánost kinevezte miniszterelnökké. Az új kormány nyilatkozatában minden szépet és jót megígért, csak hogy az érlelődő forradalmat leszerelje. A Nemzeti Tanács a várakozás álláspontjára helyezkedett és az MSZDP is nyugalomra intette a munkásokat. A megállíthatatlanul közeledő forradalom eseményei azonban ekkor már átcsaptak mind a Nemzeti Tanács, mind a szociáldemokrata pártvezetés feje felett. A fővárosi és környéki üzemekben megkezdődött a küldöttek választása a Budapesti Munkástanácsba, s sorra alakultak az üzemi munkástanácsok. A Katonatanács vezetői úgy döntöttek, hogy a november 4-re tervezett felkelést előbb kezdik el.

Október 30-án reggel rendes munkanap kezdődött, és a délelőtti folyamán a főváros látszólag nyugodt képet nyújtott. A Nemzeti Tanács mögött felsorakozó forradalmi erők azonban csak a jeladásra vártak. Az ebédszünetekben a gyárakban rögtönzött gyűléseket tartottak, amelyeken felszólaltak az MSZDP megbízottai. A gyűlések az előre elkészített határozati javaslat elfogadásával utasították a gyárak bizalmi testületét *a munkástanács tagjainak a megválasztására*. A laktanyákban mind szélesebb körben terjedt a Katonatanács röplapja, amely felszólította a katonákat, hogy a jövőben csak a Katonatanács parancsainak engedelmeskedjenek. Lelkes tisztek végigjárták a fővárosi kávéházakat, éttermeket és mindenkit a forradalomhoz való csatlakozásra szólítottak fel.

A késő délután folyamán a budapesti utca képe megváltozott, a munkások a pártnapokat követően vörös zászlók alatt felvonultak. Estére hatalmas tüntetés bontakozott ki a Gizella téren. A jelenlevő tisztek és katonák a tömeg követelésére levágták a király nevének kezdőbetűjét viselő sapkarózsákat. A Nemzeti Tanács vezetői a tettekre való felszólítást váró tüntetőket nyugalomra intették, és arról beszéltek, hogy felesleges az erőszak alkalmazása, mert a hatalom egy-két napon belül enélkül is a kezükbe kerül. A Katonatanácsnak közben bejelentették, hogy két budapesti gyalogezred menetelakulatát, amelyek a fővárosban megbízhatatlanná váltak, a Drávához irányítottak. A forradalom „vezérkari főnöke”, Szántó Béla felszólította a tüntetőket: „Hozzatok vissza őket!” Néhány perc múlva közel tízezer ember indult el Korvin Ottó, Korvinyi Árpád és Pusztai Gazda Jenő vezetésével a Keleti pályaudvarra. A tüntetők elfoglalták a pályaudvart, kiszabadították a frontra vezényelteket és mintegy kétezer fegyvert zsákmányoltak. A tüntetők ekkor részben az Astoria szállóhoz, részben a Conti utcai katonai fogházhoz vonultak. Itt kiszabadították a politikai foglyokat és a katonaszökevényeket. Időközben Ländler Jenő leállította a Budapest felé irányuló vasúti forgalmat, és ezzel megakadályozta, hogy a Lukachich kérésére útnak indított „megbízható alakulatok” elérjék a fővárost. Az éjszaka folyamán Lukachich Géza és Szurmay

Géza honvédelmi miniszter kísérletet tett, hogy a mozgósított csendőrök segítségével elfoglalja az Astoria szállót. A forradalom központját védő katonák negyedórás tűzharcban visszaverték a támadókat.

Az éjszaka eseményeihez tartozott, hogy a forradalmi erők elfoglalták a térparancsnokságot, hatalmukba kerítették az intézmények, laktanyák, raktárak egész sorát, megszállták a rendőr-főkapitányságot, az őrszemélyzet főparancsnokságát, a telefonközpontokat, a pályaudvarokat és az Osztrák—Magyar Bankot. A dunai monitorok felsorakoztak a belvárosi Duna-part védelmére. A dualizmus erői fokozatosan visszaszorultak a budai vár területére. Hajnalban Lukachich Géza, majd Hadik János miniszterelnök, később József főherceg is telefonon tárgyalt IV. Károllyal. Hadik benyújtotta kormánya lemondását és megegyezés született Károlyi Mihály miniszterelnöki kinevezéséről.

Október 31-én reggel a munkába igyekvő dolgozók között szétesztették az *MSZDP forradalmi felhívását*, amely harcba szólított: „Munkások! Elvtársak! Most rajtatok a sor! Az ellenforradalom valószínűen vissza akarja szerezni a hatalmat... Ki az utcára! Szüntessétek be a munkát!” A reggeli órákban a munkáskerületekből a Belvárosba vonuló tömeg birtokba vette a főváros utcáit. Ekkor indultak el a demokratikus ellenzék vezetői, hogy József főherceggel tárgyaljanak. A király képviselője feltétel nélkül kinevezte Károlyi Mihályt miniszterelnökké. Károlyi Mihály vállalta a forradalmat, mert egyrészt erkölcsi felelősséget érzett a kezdeményezésére kibontakozott folyamat sorsáért, másrészt azért, mert saját személyében biztosítékot látott arra, hogy a forradalom nem tér „orosz útra”.

Miközben a néptömegek a győztes polgári demokratikus forradalmat ünnepelték, a Károlyi Mihály vezetésével megalakuló kormány — amelyben az MSZDP két miniszteri tárcával rendelkezett — megkezdte munkáját. Kidolgozta a három párt célkitűzéseire épülő kormányprogramját, amely a tömeghangulat miatt nem foglalkozott ugyan a királyság intézményével, de Károlyi Mihály az első minisztertanácson bejelentette: közlik IV. Károllyal, hogy uralkodónak ismerik el és nincs kifogásuk ellene, hogy egyúttal más ország koronás fője is legyen (perszonálunió), de Magyarország függetlenségét ez nem sértheti. A mi-

nisztertanács a királynak tett esküvel összhangban állást foglalt a teljes függetlenség mellett a perszónálunió keretében. A főváros ugyanakkor a köztársaságot ünnepelte.

A megdöntött hatalom gyűlölt alakjai menekültek, és ehhez számos esetben az új kormánytól is segítséget kaptak. Tisza István, „a gyújtogató, csóvás ember”, ahogy Ady Endre nevezte, azonban továbbra is Hermina úti (ma: Május 1. út) villájában maradt, ahol csendőrök és detektívek vigyáztak életére. Délután fegyveres katonák jelentek meg a villánál, elzavarták az őrseget és rövid szóváltás után agyonlőtték a dualista rendszert és a háborút megszemélyesítő volt miniszterelnököt.

A forradalom rohamosan áttért a vidéki városokra, falvakra is. A régi hatalom gyűlölt képviselőit: a reakciós tisztviselőket, polgármestereket, rendőrkapitányokat, jegyzőket, szolgabírákat a népharag elkergette. November első napjaiban a falusi szegénység számos helyen megrohant a kastélyokat, üzleteket, raktárakat. Egyes helységeken a plébániákat sem kímélték. A parasztság sokszor évszázadokig visszafojtott jogos haragja áttörte a gátakat.

November 1-én a baloldali szocialisták vezetésével gyűlések sorozatán tiltakoztak a munkások az ellen, hogy a kormány esküt tett a királynak. Követelni kezdték a *szocialista köztársaságot*. A tömegeket nyugalomra intő szociáldemokrata vezetők szintén a köztársasági államforma mellett foglaltak állást. A tömegmozgalom hatására a kormány úgy döntött, hogy felmentését kéri előző nap tett esküje alól. A kérést IV. Károly némi huzavona után teljesítette. Ekkor a Károlyi-kormány tagjai új esküt tettek, ezúttal a Nemzeti Tanács elnöke előtt. Az államforma végleges eldöntését a hat héten belül megválasztandó alkotmányozó nemzetgyűlésre bízta. A Károlyi-kormány ezzel a döntésével a perszónálunió ellen foglalt állást.

A forradalom másnapján az MSZDP befejezettnek tekintette a forradalmat és támogatást nyújtott a polgári rend konszolidálásához. A munkásokat a munka felvételére, a termelés folytatására, a katonákat a laktanyákba való visszatérésre szólította fel. Az átalakított Katonatanács segítségével támogatta a polgári rendet az „illetéktelen” kezekbe került fegyverek begyűjtésével is.

A győztes polgári forradalom kétarcúságát fedték fel az első intézkedések. A szociáldemokratákkal szövetkezett haladó polgári személyiségek természetesen nem kívántak túllépni a polgári demokratikus forradalom keretén. A kormány a feudális maradványok felszámolásával a polgári rend megszilárdítására, kibontakoztatására törekedett. A forradalom hajtóerejét jelentő munkásság, katonák, és vidéken a parasztság törekvései túlmutattak a kormányprogramon. A megalakuló munkás-, katonai és paraszttanácsok nemcsak a forradalom demokratikus, népi jellegét tükrözték, de magukban hordták egy jövőbeni munkás-paraszt hatalom lehetőségét is. A kétarcú forradalom azonban a rendcsinálás jelszavával, a konszolidálás programjával lépett fel és természetszerűleg hamarosan összeütközésbe került a továbbhaladni akaró társadalmi erőkkal.

MAGYARORSZÁG — KÖZTÁRSASÁG

A kormány november első napjaiban intézkedések egész sorát dolgozta ki a rend helyreállítására. A legnagyobb gondok között is első helyen szerepelt a hazatérő katonák lefegyverzése, a munkásokhoz, katonákhoz került fegyverek begyűjtése, a rendfenntartó erők átszervezése, megerősítése. A hadügyminisztérium előírta a frontról hazatérő katonák fegyvereinek, lőszereinek begyűjtését és mindent megtett, hogy közülük minél kevesebb jusson be a főváros területére. A kormány felemelte a csendőrség, a rendőrség létszámát és magas fizetés ígéretével toborzást hirdetett. Vidéken, ahol erre elegendő erő állott rendelkezésre, véres összecsapások sorozatával folyt a törvényes rend, a személy- és vagyonbiztonság megteremtése. A megtorlás elsősorban a parasztságot és a nemzetiségieket sújtotta. A „lecsendesítéshez” nem bizonyult elegendőnek a meglevő karhatalom és ezért sor került új fegyveres testületek felállítására is.

November 2-án az MSZDP vezetősége megalakította a *Budapesti Munkástanácsot*, melyet kibővített pártválasztmánynak tekintettek. Tagjai egyharmadát a pártvezetőség, a Szakszervezeti Tanács és a pártválasztmány végrehajtó bizottságának tagjai alkották, valamint pártszervek, intézmények delegálták.

A Budapesti Munkástanács Központi Végrehajtó Bizottságát is a delegált tagok alkották. A választott képviselőknél feltételül szabták, hogy legalább egy éve szakszervezeti tagok és a *Nép-szava* előfizetői legyenek. Ezzel kívánták útját állni, hogy a hadifogságból hazatért „szélsőségesek”, valamint azok, akik az elmúlt év megmozdulásai során kapcsolódtak be a mozgalomba, bekerülhessenek a tagok közé. Az így összeállított 365 tagú Munkástanács élére jobboldali beállítottságú szociáldemokraták kerültek. Elnöke Preusz Mór, alelnöke Vanczák János, titkára Büchler József lett.

Sor került a forradalmat előkészítő Katonatanács önfelosztásának megszervezésére, tagjainak félreállítására is. A kormány már november 1-én kinevezte Pogány Józsefet a katonatanácsok kormánybiztosává, aki a hadügyminisztérium támogatásával a Budapesti Munkástanácshoz hasonló új testületet hívott életre. Pogány József személyében olyan vezető került a Katonatanács élére, aki élvezte az MSZDP vezetőségének a bizalmát, ugyanakkor baloldali kapcsolatai miatt kinevezése megnyugtatta az ellenzékieket is. November 4-én a Nemzeti Tanács, az MSZDP és a Katonatanács megállapodott a hatalmi szervek és a tanácsok viszonyáról. Ez az egyezmény tetőzte be a polgári rendszer konszolidálásának a folyamatát.

A megállapodás a tanácsok szerepének a visszaszorítását célozta, azokat a kormány ellenőrző és propagandaszerveivé kívánta tenni. Az MSZDP vezetősége által kidolgozott munkástanácsai szervezeti szabályzat pedig arra utalt, hogy a pártvezetőség ezt a szervet valamiféle széles körű tanácskozó testületté kívánja tenni. A tanácsok korlátozására tett intézkedéseit a kormány nem tudta következetesen végrehajtani. Vidéken számos helyen a tanácsok továbbra is hallatták szavukat a döntéseknél, míg a Katonatanács egyre éberebben kísérte figyelemmel az ellenforradalmi fellépéseket.

A kormány eltitkolta a Moszkvából az Osztrák—Magyar Monarchia népeihez küldött táviratot, amelyet V. I. Lenin, J. M. Szverdlov és L. B. Kamenyev írt alá. Az üzenet üdvözlését küldte a széthulló Monarchia népeinek és felszólította a munkások, katonák, parasztok tanácsait, vívják ki a szocialista köztársaságot, teremtsék meg a tanácshatalmat, kössenek szövetséget egy-

mással. Az eltitkolt üzenetről a Budapesti Munkástanács november 18-i ülésén magyarázatot követeltek a pártvezetőségtől és ragaszkodtak annak nyilvánosságra hozatalához. Amikor erre két nap múlva sor került, a Népszava terjedelmes cikkben foglalt állást a szocialista köztársaság megteremtésének gondolata ellen és a munkásságot a polgári köztársaság támogatására hívta fel.

A kormány törekvései ellenére november elején mind nehezebben tudta elodázni a döntést az államforma kérdésében: *A köztársaság ünnepélyes kikiáltására* november 16-án került sor, amikor megtartotta utolsó ülését a képviselőház és a főrendiház; előbbi kimondta felosztatását, utóbbi berekesztette tanácskozásait. Ekkor összeült a kibővített Nemzeti Tanács, az úgynevezett Nagy Nemzeti Tanács, amely deklarálta a köztársaságot, a képviselőház és a főrendiház megszüntetését. Az állami főhatalmat a minisztertanácsra ruházta és utasította a kormányt az általános egyenlő, titkos, közvetlen és a nőkre is kiterjedő választójogról, a sajtószabadságról, az esküdtbíróaságról, az egyesülési és gyülekezési jogról, a földműves nép földhözjuttatásáról szóló néptörvények megalkotására.

A köztársaság kikiáltását közel 200 000 ember ünnepelte az Országház előtti téren (ma Kossuth tér). A tüntetők szép számban vittek olyan táblákat, amelyek szocialista köztársaságot követeltek. A polgári köztársaság szóhasználat a tömegek radikalizmusát kívánta kielégíteni: hivatalosan mindig népköztársaságról, népkormányról, néptörvényről, néphatározatról stb. beszéltek, írtak. A Parlament előtt ünneplő emberek sorai közé a Forradalmi Szocialisták repülőgépről röplapokat szórtak le, amely nemcsak a Moszkvából érkezett, fent ismertetett táviratról tudósított, hanem azt is tudatosítani kívánta, hogy *a forradalom csak a dolgozó nép uralmának a megteremtésével ér véget.*

A KÁROLYI-KORMÁNY BEL- ÉS KÜLPOLITIKÁJA

A Károlyi-kormánynak a gazdasági élet terén számos nehézséggel kellett megküzdenie. A több mint négyéves háború következtében a gazdaság igen nagy mértékben leromlott, lényegében

továbbra is érvényesült az antant gazdasági blokádja, és számos nehézség forrásává vált, hogy az Osztrák—Magyar Monarchia felbomlásával elszakadtak a gazdasági élet szálai. A háborús gazdálkodásról a békés termelésre való átállás igen lassan bontakozott ki. Ugyanakkor a lakosság fokozódó várakozással tekintett a kormány gazdasági intézkedései felé, jobb ellátást, teljes foglalkoztatottságot, a leszerelt katonák munkához, kenyérhez juttatását remélte.

A gazdasági gondok közül is az egyik legsúlyosabb az élelmiszer-ellátás kérdése volt. Tél volt és ez fokozta az inséget, a nélkülözéseket. A lakosság minimális ellátásához szükséges készletek sem álltak rendelkezésre. A jegyre adott kenyeret egyre kevesebb búzával sütötték, csökkent a zsírfejadag, bevezették a heti két hústalan napot, a csecsemők és a betegek tej-fejadagjának is csak a felét tudták kiadni. Még súlyosabb helyzet alakult ki a textilellátásban. Fehérneműhöz, ruhához szinte alig lehetett hozzájutni, és egyre kevesebb bőr és cipő került az üzletekbe. A lakosságot erősen sújtotta a szénhiány, aminek következtében korlátozták a villany- és gázfogyasztást, majd december végén bezárták a színházakat, néhány nappal később pedig korlátozták a mozielőadások számát is. Lakásínséget okozott a fővárosban az ország megszállt területéről, illetőleg a vidékről felköltözők elhelyezése.

A kormányzat zilált pénzügyeket örökölt. A háborús adósság csak csillagászati számokkal volt kifejezhető, az infláció gyorsult, a költségvetési hiány közel 3 milliárd koronára rúgott. A hiányt a bankóprés „üzemeltetésével” kívánták fedezni, a pénzhígulás további értékcsökkenéshez vezetett. Az őszy folyamán súlyos bankjegyhíány is kialakult, ami abból eredt, hogy az Osztrák—Magyar Bank nyomdái a kisebb címletű bankjegyekből nem győztek eleget kibocsátani. További gondokat okozott később a Monarchia felbomlását követően a közös jegybank megszűnése. A nehézségek áthidalására kiadott úgynevezett fehérpénz (a papírnak csak az egyik oldalára nyomtattak, a másik fehéren maradt) eleve ideiglenes jellegű volt és a lakosság bizalmatlanul fogadta.

A kormány nem rendelkezett átfogó programmal a gazdasági nehézségek megszüntetésére. A háborús években felállított el-

osztási, termelési központok megszüntetését követelő tőkés állásfoglalás és a demokratizálásukat, átalakításukat javasló szociáldemokrata elképzelés között a kormányzat nem tudott dönteni. A kormány radikális adópolitikai beavatkozásra készült: egyrészt tervbe vette az egyenes adók felemelését, másrészt egyszeri vagyonadó kivetését. Ezen elképzelések azonban a tőkés körök erősödő ellenállásába ütköztek. Így aztán csak az adózástól való menekülés megakadályozására tettek lépéseket és elrendelték a hadinyereség-adó felemelését, de végrehajtására már nem került sor.

A kabinet magáévá tette az MSZDP szociálpolitikai követeléseit. Ezeket Kunfi Zsigmond, e tárca minisztere a következőkben foglalta össze: a mezőgazdasági munkásvédelem megteremtése, a mezőgazdasági és az ipari munkásság rokkantsági és aggkori biztosításának a bevezetése, a gyermekmunka korlátozása, a fiataalkorúak és a nők fokozottabb jogi védelme, a 8 órai munkanapra való áttérés támogatása, új bányatörvény kidolgozása, a közegészségügy államosítása, a szociális gondoskodás kiterjesztése, a hadirokkantak, az árvák, hadiözvegyek gondozásának állami kézbe vétele, a táppénz felemelése. A nagyvonalú és messzetelektől programból a polgári demokratikus kormányzat öt hónapja alatt kevés valósult meg, de ami teljesült, az más európai kormányok hasonló, korabeli intézkedéseivel is felveszi a versenyt.

A nagy társadalompolitikai kérdések közül első helyen kell emlitenünk a *földkérdés rendezésére* irányuló törekvéseket. A koalíció tagjai egyetértettek az azonnali változás szükségességével, de tetteiket bizonytalanság és halogatás jellemezte. Ez részben abból fakadt, hogy a kormány ragaszkodott az alkotmányos eljáráshoz — azaz törvény kidolgozásához —, míg a körülmények a földreform azonnali végrehajtását követelték meg. A parasztság törekvéseinek halogatás nélküli felkarolása, támogatása megerősítette volna a kormány helyzetét.

A paraszti elégedetlenséget látva, kezdetben a nagybirtokosság és a klérus is hajlandónak mutatkozott mérsékelt, önkéntes engedményekre, a korai „lelkesedést” azonban hamarosan felváltotta az a törekvés, hogy birtokállományából minél kevesebbet sajátítsanak ki. A földművelésügyi minisztériumban no-

vember végén kezdődött tanácskozás sem hozott végleges döntést. A kérdést december közepén a Budapesti Munkástanács elé vitték, ahol végül is a különböző szociáldemokrata elképzelések kompromisszumaként követelték a magánbirtokok 500, az egyházi birtokok 200 holdon felüli kisajátítását, egyszeri vagyónadó kivetését, az állami kézbe került földek örökbérletek formájában való szétoztását, az elavult kataszteri földadó eltörlését, a kisajátított birtokok járadékkötvények formájában való kártalanítását.

A *földreformtörvény* kiadására csak 1919. február 16-án került sor. Mivel az kizárta az igényjogosultak közül azokat, akik 1918. november elseje után parasztmozgalmakban vettek részt, ez lehetőséget teremtett a nincstelenek és szegényparasztok háttérbe szorítására. A néptörvény nem elégítette ki a parasztság várakozását, inkább fokozta földéhségét, elszántságát. Tovább szaporodtak az önkényes földfoglalások, parcellázások. Ez számos helyen véres összetűzésekhez vezetett. A földbirtokosok és az egyházi reakció ellenforradalmi szervezkedésekkel válaszolt a földfoglaló mozgalmakra.

Miniszterválsághoz vezetett Linder Béla hadügyminiszternek a hadsereg leszerelésére, illetőleg a fegyveres erő újjászervezésére irányuló elképzelése. Az új hadügyminiszter, Bartha Albert vezérkari alezredes kezdett hozzá a fegyveres erő újjáteremtéséhez. December elején a Katonatanács és az MSZDP követelésére a miniszter hozzájárult a Katonatanács és a hadsereg fegyelmét szabályozó új rendelkezések kiadásához. Az új szabályzat a Katonatanács feladatát abban határozta meg, hogy mint ellenőrző szerv védelmezze a katonák és a tisztek érdekeit és biztosítsa a forradalom vívmányait.

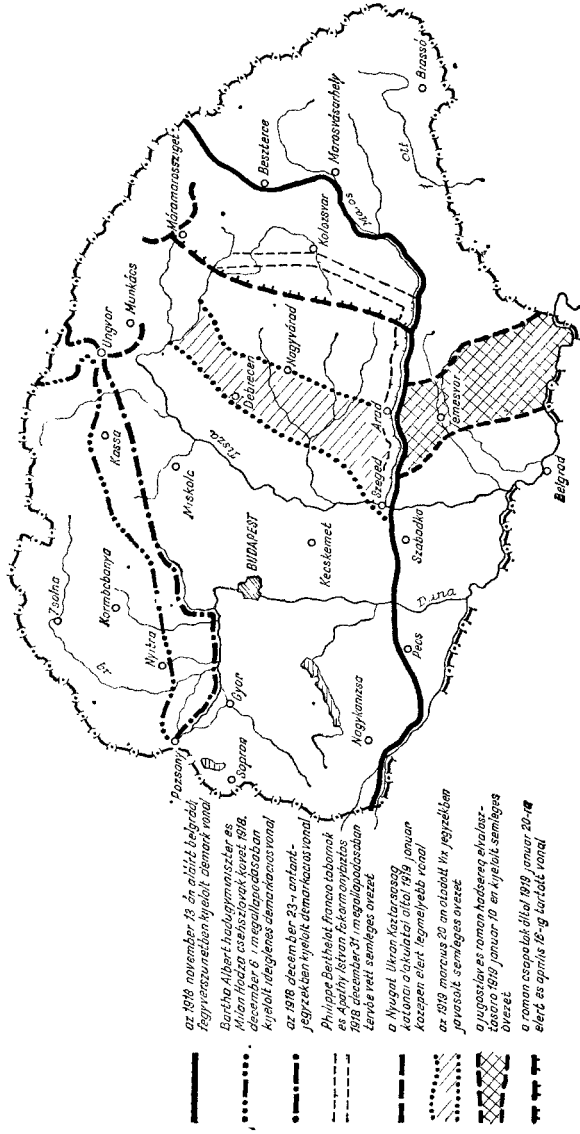
Bartha Albert határozott intézkedéseket tett olyan készenléti alakulatok felállítására, amelyeket alkalmas időpontban a forradalmi erők ellen fordíthatnak. Ez és más jobboldali törekvések mind nagyobb nyugtalanságot váltottak ki. December 11-én és 12-én a budapesti laktanyákban a katonák gyűléseket tartottak, és a bizalmiak tüntetést javasoltak. A minisztériumhoz december 12-én felvonuló katonák Bartha Albert leváltását, a rendvédelmi tiszti egységek felosztatását, a tisztválasztás jogát, a legénység tiszti előrelépésének lehetőségét és az ellátás javítá-

sát követelték. Bartha Albert távozott a miniszteri székből, ideiglenesen Károlyi Mihály vette át a tárca irányítását, és intézkedések történtek az ellenforradalmi szervezkedések megakadályozására is. Az események azonban arra is utaltak, hogy még az MSZDP vezetőinek egy része is alábecsülte az ellenforradalmi előkészületek veszélyességét.

A Károlyi-kormány kedvezőtlen nemzetközi körülmények között, a szükséges külügyi apparátus nélkül vette át a külügyek irányítását. (1918 előtt a külügyek közösek voltak az egész Monarchiában; nem volt önálló magyar külügyminisztérium.) Károlyi Mihály magának tartotta fenn a külügyi tárca irányítását, Harrer Ferenc lett a minisztérium adminisztratív vezetője. Kinevezték az első követeket Bécsbe, Bernbe, Prágába és Zágrábba. A győztesek és a semlegesek elzárkózó magatartását azonban jóakarattal nem lehetett áttörni. A kormánynak lépten-nyomon tapasztalnia kellett, hogy a jóindulatú bánásmódra vonatkozó reményei, elképzelései szép illúziók maradtak.

Az első külpolitikai erőpróbát a fegyverszüneti egyezményt kiegészítő katonai megállapodás megkötése jelentette. A magyar küldöttség Károlyi Mihály vezetésével november 5-én indult el, és tagjai között helyet foglaltak a Nemzeti Tanács, a Munkástanács és a Katonatanács képviselői is. Két nap múlva került sor az első találkozóra a balkáni francia haderő főparancsnokával, Franchet d'Esperey-vel. A francia tábornok érzékeltette a küldöttséggel, hogy a kormány csak a magyarok lakta területek nevében szólhat, és nem egyenrangú felek, hanem győztes és legyőzött megállapodásáról van szó. A francia fél által átnyújtott feltételek értelmében ki kellett üríteni Dél-Erdélyt, a Bánátot, a Bácskát és Baranya megye egy részét, a hadsereget le kellett szerelni, s be kellett engedni a szövetséges csapatokat magyar területre. A delegáció hosszú alkudozással némi engedményt ért el, de végül is egyelőre nem írta alá az egyezményt. Franchet d'Esperey támogatásával táviratilag értesítették Párizst, hogy csak akkor írják alá a megállapodást, ha az antant a béketárgyalásokig garantálja az ország területi integritását.

Demarkációs vonalak, semleges övezetek (1918. november—1919. március)

A Nemzeti Tanács november 10-én vitatta meg a kialakult helyzetet. Ekkorra már ismert lett, hogy Georges Clemenceau francia kormányelnök elutasította az integritás garantálását. A tanácskozás a valóságos erőviszonyokat figyelembe véve és arra való tekintettel, hogy a szerződés mérsékeltebb, mint a szomszédos országok területi követelései, hozzájárult aláírásához. Linder Béla Belgrádba utazott és november 13-án aláírta a fegyverszünetet kiegészítő katonai egyezményt. Ezzel az antant hatalmak az első jelét adták annak, hogy elismerik a független magyar államot. A katonai egyezmény végrehajtására, ellenőrzési és megfigyelési feladatok ellátására hamarosan Budapestre érkezett Fernand Vix alezredes vezetésével az antant katonai csoportja.

A belgrádi megállapodás ellen a csehszlovák kormány élesen tiltakozott és követelésére december elején a Károlyi-kormány jegyzéket kapott a győztesektől a szlovákiai területek kiűritéséről. A román kormány sem tartotta magára nézve kötelezőnek a megkötött egyezményt. A magyar közvélemény a decemberi események során kezdett ráébredni a háborús vereség következményeire, a kormány pedig illúzióinak megalapozatlanságára. Tudomásul kellett venni, hogy az antant és különösen Franciaország egy szovjetellenes intervencióban való felhasználás céljából és a német hatalmi törekvések ellensúlyozása érdekében a magyar igények rovására kívánta kielégíteni a szövetséges cseh, délszláv és román törekvéseket. A kormánynak ugyanakkor tudomásul kellett vennie azt is, hogy Horvátország és Szlovákia elszakadása már befejezett tény. November folyamán mind a szerb, mind a cseh csapatok megkezdték a demarkációs vonalakig terjedő területek megszállását. A román alakulatok november közepétől kezdve fokozatosan Erdély földjére léptek és egy hónap alatt elfoglalták a belgrádi egyezményben átadásra kijelölt részt. Ezután tovább folytatták előrenyomulásukat és elhárítva a gyenge, sikertelen magyar katonai ellenakciókat, megszállták a Máramarossziget—Zám vonalig terjedő területeket, ahol 1919. január 20-án megálltak.

A Károlyi-kormány nemzetiségi politikája csak a magyarországi kárpát-ukránok (akkori szóhasználat: ruszinok) és a németek irányába tudott némi eredményt felmutatni. Kidolgozták

a ruszin és a német nép nemzetiségi jogait biztosító törvényeket és igen vontatottan hozzákezdtek az autonómia megteremtéséhez. A törvények értelmében felállították a ruszin és a német minisztériumot, de az autonóm területek határainak kijelölését a kormány már nem merte vállalni. A reakciós magyar erők mindkét törvény ellen nacionalista alapon támadást indítottak és a felheccelt közhangulatot az ellenforradalmi szervezkedések medrébe kívánták terelni.

Ellenőrző kérdések:

Milyen előzmények után és milyen események során győzött a polgári demokratikus forradalom?

Melyek voltak a Károlyi-kormány legfontosabb gazdasági, politikai és külpolitikai döntései?

A köztársaság kikiáltásáért folytatott küzdelem főbb állomásai?

A Kommunisták Magyarországi Pártjának megalakítása. A KMP programja

A KOMMUNISTÁK MAGYARORSZÁGI PÁRTJÁNAK MEGALAKÍTÁSA

A polgári demokratikus forradalom győzelmét követően a forradalom első szakasza a köztársaság kikiáltásával túljutott csúcspontján. A szociáldemokrata párt fegyelme egyelőre töretlen volt, a baloldali szocialisták kevés önálló akciót tudtak kibontakoztatni. Az MSZDP vezetői nem kívánták továbbfejleszteni a polgári demokratikus forradalmat, viszont a munkásosztály forradalmi erői harcba akartak indulni a proletárhatalomért. Az MSZDP a magyarországi munkásmozgalmában elfoglalt monopolhelyzete révén november elején még el tudta fogadtani a polgári rend konszolidálásának a programját. Ahogy azonban múltak a napok, *a baloldali szocialisták mind világosabban felismerték a forradalmi erők összefogásának a szükségességét, de nem jutottak el az önálló pártalakítás gondolatáig.* „Nem tudtunk más utat elképzelni, mint hogy a szociáldemokrata párton belül kerekedjünk felül, és a tömegek segítségével tereljük forradalmi irányba a párt vezetését. A legmesszebbmenő elgondolásunk az volt, hogy létesítsünk esetleg egy szocialista klubot, ahol a párttal való szakítás nélkül, rendszeres elvi propagandát folytathatnánk a jobboldali vezetés ellen” — emlékezett Hevesi Gyula. Az elképzelésnek megfelelően megindult az úgynevezett Marx-kör — egyes források szerint Szabó Ervin kör — szervezésének az előkészítése, tényleges megalakulására azonban a KMP zászlóbontása miatt nem került sor.

Időszerű és szükséges volt a KMP megalakítása, amelyet min-

den érvnél meggyőzőbben bizonyít az a tény, hogy négy hónap alatt maga mellé állította a munkásosztály többségét. Kun Béla megbeszélései minden kételkedőt meggyőztek, hogy nincs lehetőség a szociáldemokrata párton belül a következetes, forradalmi cselekvésre. Arra sem volt lehetőség, hogy Németország Független Szociáldemokrata Pártjához hasonlóan létrehozzanak Magyarországon is egy szélesebb baloldali munkáspártot, mivel a baloldali szociáldemokraták legtekintélyesebb vezetői — köztük Landler Jenő — még nem ismerték fel az önálló forradalmi munkáspárt megalakításának történelmi szükségszerűségét és ragaszkodtak a munkásmozgalom egységének a fenntartásához.

A KMP megalakítását az *Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt (OK(b)P) Magyar Csoportja* által hazaküldött kommunisták kezdeményezték. Az OK(b)P Magyar Csoportja 1918. március 24-én alakult meg Moszkvában a bolsevikok támogatásával. Az első magyar kommunista szervezethez rövid időn belül csatlakoztak a különböző városokban és a hadifogolytáborokban működő kommunista csoportok. Április 3-án napvilágot látott a Magyar Csoport lapjának, a *Szociális Forradalomnak* az első száma. A Magyar Csoport Kun Béla irányításával széles körű agitációs és propagandamunkát folytatott. A Kommunista Könyvtár tucatnyi füzetében megjelentette Marx, Engels és Lenin néhány alapvető fontosságú írását, valamint több magyar kommunista vezető művét. A Moszkvában és más városokban szervezett agitátortanfolyamokon arra törekedtek, hogy felkészítsék a magyarországi szocialista forradalom jövődő élgárdáját. 1918 nyarától kezdve a Magyar Csoportnak közel húsz tagja tért haza azzal, hogy tájékozódjon a hazai helyzetről, a munkásmozgalom belső viszonyairól.

Az OK(b)P külföldi nemzetiségű csoportjainak magyarországi tagjai 1918. október 24-én Moszkvában értekezletet tartottak. A tanácskozás előadója, Kun Béla megállapította, hogy az MSZDP letért a szocializmus megvalósítása felé vezető útról, s ezért létre kell hozni a kommunista pártot, amely vezetni fogja a magyarországi proletárhatalom megteremtéséért folyó harcot. A tanácskozáson részt vevő magyar, cseh, délszláv, német, román és szlovák kommunisták kiáltvánnyal fordultak Magyarországon dolgozó népéhez. A kiáltvány a forradalmi helyzet, a meg-

alkuvó szociáldemokrata politika vázolósa mellett a munkásokat, a katonákat és a földműves szegényeket fegyveres felkelésre, az államhatalom megragadására szólította fel. Ezen a dokumentumon szerepelt elsőként a Kommunisták Magyarországi Szövetsége elnevezés.

Néhány nap múlva, *1918. november 4-én összeült Moszkvában a magyarországi kommunista hadifoglyok konferenciája*, amelyen a tanácskozás résztvevői elhatározták a Kommunisták Magyarországi Pártjának és ideiglenes Központi Bizottságának megalakítását, a Szovjet-Oroszország területén harcoló magyar internacionalisták hazairányítását. Kötelezték az OK(b)P minden magyarországi tagját, hogy mielőbb térjen haza szülőföldjére. A magyarországi kommunista hadifoglyok tanácskozásának jelentősége abban állt, hogy felismerte a kommunista párt megalakításának szükségességét és ezzel párhuzamosan a legjobb erőit mozgósította a magyarországi pártszervező munkára.

A tanácskozást követően napok alatt közel kétszáz kommunista aktivista, szervező indult haza. Kun Béla november 17-én érkezett meg Budapestre és már másnap tárgyalt a baloldali szocialista csoportok vezetőivel. Közben egy napra Bécsbe utazott, hogy felvegye a kapcsolatot az osztrák baloldallal. A pártalakító tanácskozások gyorsan eredményre vezettek, és *november 24-én a Városmajor utca 42-ben megalakult a Kommunisták Magyarországi Pártja. Az alakuló értekezlet megválasztotta a párt első, immár nem ideiglenes Központi Bizottságát*, amelynek tagjai lettek az oroszországi kommunista hadifoglyok közül Jancsik Ferenc, Kun Béla, Pór Ernő, Rabinovits József, Seidler Ernő, Vántus Károly, a baloldali szociáldemokraták részéről Chlepkó Ede, Fiedler Rezső, Hirossik János, László Jenő, Rudas László, Somló Dezső, Szántó Béla, Vágó Béla, a Forradalmi Szocialisták soraiból Korvin Ottó és Mikulik József. *A Központi Bizottság elnökévé Kun Bélát, titkárává Hirossik Jánost és Vántus Károlyt választotta.*

Az új típusú forradalmi párthoz hamarosan csatlakoztak a Gyárközi Bizottság egykori vezetői — Hevesi Gyula, Helfgott Ármin és mások —, valamint a Lukács György irányította értelmiségi kör. A szociáldemokrata párt megalkuvó vezetésével szemben álló baloldaliak egy része azonban ekkor még nem ju-

tott el a szakítás gondolatáig, és nem csatlakozott a megalakuló kommunista párthoz. Amikor 1919. január 3-án Szamuely Tibor külföldről hazaérkezett, elfoglalta helyét a párt Központi Bizottságában.

A KOMMUNISTÁK MAGYARORSZÁGI PÁRTJÁNAK PROGRAMJA ÉS SZERVEZETI SZABÁLYZATA

A KMP a pártszervező munka megindulásával párhuzamosan meghirdette programját. Ezt nem egyetlen dokumentumba foglalták, hanem a Vörös Újság több cikkében és a párt jelszavaiban fogalmazták meg. *A KMP törekvései szembefordultak az MSZDP megalkuvó politikájával, összességükben a szocialista forradalomért való harc programját jelentették, a távlati célkitűzéseket pedig szorosan egybekapcsolták a tömegek napi követeléseikért folyó küzdelemmel.*

A KMP célkitűzései között központi helyet foglalt el a munkás-, paraszt- és katonatanácsok hatalmának a megteremtése, a Tanácsköztársaság létrehozása. A párt célul tűzte ki a gyárak, a bankok köztulajdonba vételét, a termelés szocialista átszervezését. A Kommunista Párt ellenezte, hogy a kormány a nemzetgyűlési választások megtartásával megerősítse hatalmát. A KMP széles körű, nagy tömegeket mozgósító akciót indított az ipari termelés munkásellenőrzésének a bevezetéseért. A munkásellenőrzés szerveire — az üzemi tanácsokra — a kommunisták úgy tekintettek, mint amelyek a hatalomért folyó harc emelőivé válhatnak. Emellett fontos szerepet szánt nekik a munkás-ság napi érdekel védelmében. A kommunisták követelték a munkanélküliek és a leszerelt katonák megfelelő segélyezését és azt, hogy a leszerelési segélyt terjesszék ki az altisztekre és a közkatonákra is.

A KMP követelte a nagy- és középbirtokok, továbbá az egyházi birtokok kártalanítás nélküli kisajátítását, és meghirdette a földek forradalmi elfoglalását. Elvileg a földek közös művelés alá vételét tartotta szükségesnek és helytelenítette a földosztást, de minthogy ekkor ez még nem volt gyakorlati kérdés, az elvi állásfoglalás negatív hatása nem érződött. A párt a munkás-

ság nemzetközi szolidaritásának eszméjével összhangban szövetséget hirdetett Szovjet-Oroszországgal és minden néppel, amely megteremti a tanácsok hatalmát. Állandó harcot vívott a forradalmi erők szervezkedésének, tevékenységének szabadságáért, és követelte az ellenforradalmi szervezetek felosztatását. Felszólította a proletariátust és a szegényparaszságot, hogy őrizze meg fegyvereit, és készüljön a hatalom elfoglalására. A KMP egyetértett a nemzetközi proletariátus forradalmi erőközpontjának megteremtésével; egyik kezdeményezője lett a Kommunista Internacionálé megalakításának.

A KMP ideiglenes szervezeti szabályzata — amely mintának az OK(b)P szervezeti szabályzatát tekintette — a Vörös Újságban jelent meg 1918. december végén. A szervezeti szabályzat első pontjában hangsúlyozta a párt internacionalista jellegét és megállapította, hogy „a kommunisták nemzetközi szövetségének magyarországi szervezete”. A párt tagjai lehettek a bér munkások és a föld nélküli parasztok, valamint két ajánló javaslata alapján a nem bérmunkások is. A szervezeti szabályzat kimondta, hogy a választott vezetők bármikor visszahívhatók. A KMP elsősorban területi szervek kiépítésére törekedett, üzemi szervezet létrehozását csak ott tartotta szükségesnek, ahol legalább száz munkás dolgozik. A szervezeti szabályzat kötelezte a kommunistákat, hogy az üzemekben, a munkás- és katonatanácsokban, a szakmai szervezetekben, a munkanélküliek, a rokkantak és leszerelt katonák soraiban és minden egyéb testületben csoportot (frakciót) alkossanak és munkájukat a helyi pártszervezet ellenőrzése alatt végezzék. A szervezeti szabályzat ezzel biztosította a pártmunka szükséges központi irányítását, szervezését, vezetését.

A KMP SZERVEZETEINEK A KIÉPÜLÉSE, TÖMEGBEFOLYÁSÁNAK A KISZÉLESEDÉSE

A KMP követeléseit lendületes és hatásos agitációs munkával tudatosította a tömegekben. A gyűlések, összejövetelek, előadások mellett a kommunisták agitációs munkájának bázisát a párt lapjai és kiadványai jelentették. 1918. december 7-én megjelent

a párt központi lapja, a *Vörös Újság* első száma. A kommunista lap kiadásához szükséges papír és nyomdatechnika előteremtéséhez nagy segítséget nyújtottak a Magyarországon élő orosz kommunisták. A hetente kétszer, majd háromszor megjelenő *Vörös Újság* bátor, harcos, jól szerkesztett cikkeivel szolgálta a szocialista forradalom ügyét. Nem sokkal később a KMP külön lapot jelentetett meg a hadsereg részére *Vörös Katona* és az agrárproletariátus számára *Szegény Ember* címen. 1919. februártól a párt elméleti, tudományos folyóirataként került kiadásra a KMP-nek az értelmiséghez szóló folyóirata, az *Internacionálé*.

A KMP tagjai felszólaltak a szakszervezetekben, a munkanélküliek, a leszerelt katonák gyűlésein, a munkástanács ülésein, és ha szükséges volt, akkor maguk is szerveztek gyűléseket. A párt agitációs munkájának sajátos formáját jelentették az ún. „repülőgárdák” által a munkaidő végén a gyárak előtt, a villamosokon és minden egyéb olyan helyen kezdeményezett viták, ahol nagyobb munkástömegek fordultak meg. A kommunista repülőgárda tagjainak egy része látszólag a szociáldemokrata párt álláspontjára helyezkedett, míg másik része cáfolta, vitatta a szociáldemokrata érveket. A rendszerint népes hallgatóság előtt folyó viták — amelyekbe legtöbbször a közönség is bekapcsolódott — alkalmasak voltak arra, hogy bizonyítsák a KMP igazát, meggyőzzék a kommunisták álláspontjáról a hallgatóságot és ezzel kiszélesítsék a párt tömegbefolyását, hatókörét.

A politikai agitáció céljait jól szolgálták a párt által jelentetett kisebb-nagyobb lélegzetvételű írások, broszúrák is. Megjelent Kun Bélának már Szovjet-Oroszországban is kiadott három füzet: a „Kié a föld?”, a „Mi a Tanácsköztársaság?” és a „Ki fizet a háborúért?”. Ebben a sorozatban jelent meg először V. I. Lenin több munkája, így az áprilisi tézisek és a harmadik szovjetkongresszuson mondott beszéde. Majd kiadták Rudas László fordításában Lenin klasszikus munkáját, az „Állam és forradalom” címűt is.

A párt agitációs munkájában fontos szerepet töltöttek be a Szovjet-Oroszországból hazatért hadifoglyok, akik között igen sokan voltak parasztszármazásúak. Immár az egész ország területén dolgoztak, agitáltak a párt propagandistái, aktivistái. A hazatérő egykori hadifoglyok saját tapasztalataik alapján szá-

molhattak be a győztes forradalom megpróbáltatásairól, vívódásairól és kezdeti sikereiről is.

A KMP szervező munkájának eredményeként gyorsan emelkedett a párt taglétszáma is. A kezdeti időszakban előfordult, hogy helyi MSZDP-szervezetek, földmunkás csoportok testületileg léptek be a KMP-be. Ez később már nem volt követhető, mert a párt felhígulásához vezetett volna. Az MSZDP vezetői szembefordultak a kommunista mozgalommal. A szociáldemokrata pártvezetők a Budapesti Munkástanács november 29-i ülésén olyan határozati javaslatot fogadtak el, amely burkoltan támadta a kommunistákat, és állást foglalt az MSZDP egysége, a polgári kormány támogatása mellett. Az MSZDP emellett eszközeiben sokszor nem éppen válogatós, de eredménytelen sajtó- és agitációs hadjáratot indított a KMP ellen. A Kommunista Párt megalakulását elítélte a polgári sajtó és Károlyi Mihály is nyilvánosan állást foglalt a KMP ellen.

A KMP helyesen vallotta, hogy a szakszervezeteknek egységeseknek kell maradniuk, s hogy éppen ezért nem törekszik önálló szakmai szervezetek létrehozására. Ez ugyanakkor azt is jelentette, hogy a szakszervezeti tagok szabadon beléphetnek a Kommunista Pártba, s nemcsak az MSZDP-hez tartozhatnak. E téren az első nagy gyakorlati siker az volt, amikor december elején a vasasszakszervezet összbizalmi testülete háromnapos vita után elfogadta, hogy „nem gördít akadályt az elé, hogy tagjai a Kommunista Párthoz tartozzanak”.

A vasasszakszervezet döntését követően december közepétől kezdve fokozatosan minden jelentős szakmai szervezetben megalkultak a kommunista csoportok, így a fásoknál, a nyomdászoknál, a festőknél, a szabóknál, a vasutasoknál, az építőmunkásoknál, és a bányászoknál. Létrejött a kommunista csoport az értelmiségieket és közalkalmazottakat tömörítő szakmai szervezetekben is. Különösen jelentős volt a földmunkásszövetség kommunista frakciójának a megalakulása. Rövidesen a Budapesti Munkástanácsban is megalakult a kommunista csoport, amelyet Vágó Béla irányított.

A KMP az üzemi munkásság soraiban közvetlenül is igyekezett minél nagyobb befolyást szerezni. Ezt szolgálták a gyári kommunista csoportok. Közülük különösen erős szervezet mű-

ködött a Mátyásföldi Repülőgépgyárban, az Aszódi Repülőgépgyárban, a Ganz Villamossági Gyárban, a kispesti Lipták-gyárban, az Északi Főműhelyben és Csepelen. Ezzel párhuzamosan folyt vidéken is a szervező munka, egyrészt a városi, községi pártszervezetek létrehozása, másrészt az ipar vidéki fellegvárainak a KMP befolyási körébe vonása érdekében. A vidéki szervezetek megalakulása egyúttal mindenhol egybeesett a párt célkitűzéseit, programját népszerűsítő tömeggyűlések sorozatával. 1918. december második felétől gyors egymásutánban alakultak a vidéki szervezetek a főváros környékén és öt fontos ipari centrumban, Salgótarjában, Sátoraljaújhelyen, Debrecenben, Nagyváradon és Szegeden.

A KMP szervező munkája fontos állomáshoz jutott a budapesti kerületi pártszervezetek megalakításával. A kommunisták rendszeresen felléptek a szociáldemokrata kerületi szervezetek rendezvényein, népszerűsítették a párt programját, és mind nagyobb befolyásra tettek szert elsősorban az V., a VI. kerület (ma: VI. és XIII. kerület), valamint a XIII. választókerület (ma: VII. kerület) lakói között. Hamarosan lehetőség teremtődött az önálló kerületi szervezetek megalakítására is. A KMP fővárosi tömegbefolyását tovább növelte a februárban esedékes lakbérnegyed-fizetésre hirdetett bérmegettagadási akció, valamint a február elején rendezett pártagitációs hét rendezvénysorozata.

A kommunisták széles körű agitációs és szervező munkát végeztek a katonák között is. A párt aktivistái, vezetői nagy fontosságot tulajdonítottak a hadsereg megnyerésének. A párt száva nemcsak a fővárosi kaszárnyákba jutott el, hanem a vidéki helyőrségekbe is. A szervező munka előrehaladását meggyorsította, hogy 1919. január utolsó napjaiban megalakult formálisan is a kommunista katonák szervezete, és kis létszámú, de tevékeny frakció dolgozott a szocialista tényleges tisztek szakszervezetében is. A KMP a katonák közötti befolyását arra is felhasználta, hogy fegyvereket szerezzen, amelyekkel adott esetben elláthatja a munkásságot. A párt utasítására az összegyűjtött fegyvereket, lőszereket részben a kispesti titkos raktárban, részben a vasúti nemzetőrség Lehel úti laktanyájában és másutt rejtették el.

A kommunista mozgalom széles körű, elméletileg és politikai-

lag egyaránt felkészült aktivista gárdát alakított ki. Képzésében nagy szerepet vitt az 1918. december közepén Budapesten megindított pártiskola. Az előadásokat a Központi Bizottság tagjai tartották a földkérdésről, a reform és a forradalom különbségéről, a szakszervezet és az osztályharc összefüggéseiről, a kommunista világforradalomról, a kispolgárságról, Szovjet-Oroszországról és egyéb időszerű témákról.

A KMP megalakulását követően hamarosan kialakulóban voltak a *nemzetiségi kommunista csoportok is*: a nem magyar anyanyelvű munkások forradalmi szervezetei. A *román kommunista csoport* 1918. december 26-án jött létre Budapesten. A néhány nap múlva megtartott román szocialista kongresszuson a kommunista csoport maga mellé sorakoztatta fel a tanácskozás résztvevőinek a többségét. A kongresszus elutasította a román királysághoz való csatlakozás gondolatát és állást foglalt egy Erdélyt, Bánátot és a magyarországi románlakta területeket magában foglaló, önálló köztársaság mellett. A kongresszuson a többséget maga mögé felsorakoztató kommunista csoport a későbbiekben tevékenysége súlypontját mindinkább Aradra, Nagyváradra és környékére tette át, és működését a „Magyarországi, bánáti, erdélyi, romániai, ausztriai román kommunisták szövetsége” néven folytatta.

1919. január 6-án alakult meg Budapesten a *délszláv kommunista csoport*, amely feladatának nemcsak a magyarországi délszlávok közötti politikai munkát tekintette, hanem a jugoszláv katonák közötti és a magyar határon túli propagandát is. A KMP támogatásával kezdte meg működését Jugoszláviában az első kommunista szervezet, a vajdasági Pelagić Szövetség is, amely a továbbiakban is a magyar párttal szorosan együttműködve dolgozott.

A KMP mellett hamarosan megalakult a *kárpát-ukrán és a német kommunista csoport* is. A kárpát-ukrán csoport elsősorban Munkácson, Beregszászon és környékén rendelkezett erős szervezetekkel, míg a német kommunista szekció nehezen tudott eredményt elérni a szociáldemokrata mozgalom régen kiépített, szilárd szervezeteivel szemben. A szlovák anyanyelvűek közötti forradalmi munka irányítására a magyar kommunisták kérésére a cseh baloldal Budapestre küldte Antonín Janoušeket.

A nemzetiségi kommunista csoportok mellett létrejöttek a *külföldi kommunistákat tömörítő kommunista szekciók* is. A legerősebb és legsikeresebb tevékenységet a Vlagyimir Juszusz és Vlagyimir Uraszov vezetésével működő orosz kommunista csoport fejtette ki. A szervezet vezetői a hadifoglyok között végzett agitációs munka mellett különösen a KMP megalakulását követő hetekben nyújtottak hatékony segítséget a párt apparátusának megteremtéséhez. Emellett a csoport tagjai eredményes tevékenységet fejtettek ki a délszláv szervezkedés támogatásában, irányításában is.

A magyar kommunista mozgalom a körülményekhez képest szoros kapcsolatot épített ki Németország Kommunista Pártjával és Ausztria Kommunista Pártjával. Rendszeres és szoros kapcsolat jött létre a KMP és az OK(b)P között is. Tapasztalt és az útvonalat jól ismerő kommunisták teljesítettek futárszolgálatot a magyar és a szovjet főváros között. A futárszolgálat révén a magyar kommunisták rendszeresen tájékoztatták V. I. Lenint a magyarországi szocialista forradalom érlelődéséről. A bolsevik párt a futárok közvetítésével gondoskodott a magyar kommunisták anyagi támogatásáról, amely hozzájárult ahhoz, hogy a KMP újságai, rölpapjai, agitációs kiadványai megjelenhessenek, a párt fegyvereket vásárolhasson.

Magyar kommunisták neve is olvasható azon a felhíváson, amelynek aláírói az új, forradalmi Internacionálé alapító kongresszusának összehívását közölték. A KMP Rudas Lászlót és Mészáros Gábort küldte el a moszkvai tanácskozásra, akik a hadifogoly-mozgalom egyik haza nem tért kezdeményezőjével, Rudnyánszky Endrével együtt képviselték a pártot.

AZ IFJÚMUNKÁSOK ORSZÁGOS SZÖVETSÉGÉNEK MEGALAKÍTÁSA

A polgári demokratikus forradalom győzelmét követően fokozatosan létrejöttek a feltételei egy országos hatókörű ifjúsági szervezet megalakításának. Erre a KMP megalakulását követően került sor, amikor több száz ifjúmunkás részvételével a budapesti régi képviselőházban tartott gyűlésen zászlót bontott az

Ifjűmunkások Országos Szövetsége. A forradalmi program alapján megalakuló IOSZ létrehozásában tevékeny részt vállaltak a KMP fiatal harcosai, a Forradalmi Szocialisták, valamint a velük együttműködő baloldali szociáldemokrata ifjúsági vezetők. Az 1918. november 30-án megalakuló IOSZ — noha szervezetiileg az MSZDP keretében jött létre — *megalakulása napjától kezdve a kommunista fiatalok irányításával dolgozott.*

Az IOSZ alakuló ülésén Krammer Sándor javaslatára üdvözlötték V. I. Lenint és Szovjet-Oroszországot. Elfogadták a szövetség ifjűmunkás szociálpolitikai programját, amely követelte az 1884-ben hozott tanonctörvény hatálytalanítását, a gyermekmunka eltiltását, a nyolcórás munkanap bevezetését, a gyárak, műhelyek, iskolák ifjűmunkás bizalmiainak az elismerését. A gyűlés szorgalmazta az ifjűmunkás szociálpolitikai osztály felállítását, állami tanműhelyek létrehozását. Lékai János egyértelműen kijelentette, hogy a szövetség szent célja az orosz példa követése, a munkáshatalom megteremtése.

Az alakuló ülés az MSZDP és a Szakszervezeti Tanács által kinevezett tagok mellé vezetőségi tagokat választott. A Központi Vezetőség választása a fiatal magyar kommunista mozgalom sikeres erőpróbájának bizonyult. Az IOSZ titkárává a kommunista Lékai Jánost választották és a 31 tagú Központi Vezetőség kétharmada is kommunista vagy velük szimpatizáló ifjűmunkás lett. Az MSZDP nem támogatta az IOSZ célkitűzéseit. Ezért szükségszerű volt, hogy fellángoljon a harc a szociáldemokrata párt gyámkodása ellen. A közel egy hónapig folyó belső politikai küzdelem jelentős balratolódást hozott és megteremtette a feltételeit az MSZDP-től való elszakadásnak. A KMP ugyanakkor vállalta az új útra lépő szervezet sokoldalú támogatását a csatlakozás feltétele nélkül. Ezután került sor az IOSZ 1918. december 30-i összehozott ülésére, ahol kimondták a szociáldemokrata párttól való elszakadást. Ettől a naptól kezdve az *IOSZ eszmeileg a kommunista párthoz tartozó, szervezetiileg független, új típusú politikai tömegszervezetként működött.*

A szervezetiileg függetlenné váló IOSZ nagy erővel fogott hozzá szervezeti kiépítéséhez. A már meglevő fővárosi és pestkörnyéki csoportok mellett sorra alakultak az új szervezetek, behálózva az egész országot. A széles körű szervező munka ered-

ményeit mutatja, hogy 1919 márciusában az IOSZ már 33 fővárosi és vidéki csoporttal dolgozott, amelyek mintegy 20 ezer ifjómunkást tömörítettek. Összehasonlításként érdemes utalni arra, hogy az IOSZ önállóvá válását követően megalakult Szocialista Ifjómunkások Országos Szövetsége (SZIOSZ) ugyanekkor csak 15 ezer tagot számlált.

Az IOSZ a kommunista mozgalom eszmei, politikai, anyagi támogatásával azonnal bekapcsolódott a szocialista forradalom győzelméért folyó harcba. Az ifjómunkások részt vettek a párt újságainak, rölapjainak a terjesztésében, a munkásgyűlések, rendezvények harcossá tételében. Az IOSZ 1919. januárban kiadott röpirata, majd a január 7-től megjelenő lapja, *Az Ifjú Proletár* is a forradalom továbbfejlesztésére, Szovjet-Oroszország példájának a követésére szólította fel az ifjómunkásokat.

Az IOSZ agitációs és szervező munkája összekapcsolódott a tanoncok helyzetének javításáért, rendezéséért folyó küzdelemmel. Január 13-án a fővárosban tízezres demonstráció követelte a tanonctörvény azonnali hatálytalanítását, bérük rendezését, a nappali oktatás bevezetését. A felvonuló ifjómunkások ajkán felhangzott a forradalmi jelszó: „Mi már nem leszünk kizsákmányolt proletárok!”. A demonstráció a SZIOSZ dühödt támadását váltotta ki. Az elvakított szociáldemokrata munkásfiatalok vasdorongokkal és revolverekkel felfegyverkezve január 18-án betörték az IOSZ központi titkárságára és szétrombolták annak teljes berendezését. A forradalmi mozgalom elleni nyílt terror nyitányát jelentő akcióval szemben az ifjómunkás szövetség gyűlések sorozatával mozgósította a munkásfiatalokat.

A KÁROLYI-KORMÁNY VÁLSÁGA

1918. december második felére a belső és külpolitikai nehézségek következtében válságosra fordult a Károlyi-kormány helyzete. A Károlyi-párt jobbszárnyának a képviselői számos kérdésben kifogásolták a kormány politikáját. A lemondásra kényszerített Bartha Albert hadügyminiszter sorsában osztozott a baloldal rendőri erővel való letörését fontolgató Batthyány Tivadar belügyminiszter, majd karácsony előtt lemondott Lovászy

Márton vallás- és közoktatásügyi miniszter. A kormányválság megoldásaként felmerült a tiszta szociáldemokrata, illetve a tiszta polgári kormány gondolata, valamint a koalíció további fenntartásának a lehetősége is. A három változat közül december végén előtérbe került a tiszta polgári kormány terve, és a miniszterelnöki szék várományosa Lovászy Márton lett. A jobboldali fordulat előkészítéseként Lovászy Márton néhány nap múlva életre hívta az ún. polgárszövetséget, majd január elején felkereste Fernand Vix alezredest és kérte, hogy a francia hadsereg támogassa a „bolsevizmus” ellen harcolni akaró új polgári kormányt. Miután terve kudarcba fulladt, letett kormányalakítási szándékáról.

Károlyi Mihály 1919. január 7-én részt vett az MSZDP pártválasztmányi ülésén és kérte, hogy a párt képviselői továbbra is maradjanak a kormányban. A pártválasztmány nem hozott végleges döntést, azt a Munkástanács másnapi ülésétől várta. A Munkástanács hosszú vita és többszöri szavazás után végül is elfogadta Kunfi Zsigmond közvetítő javaslatát: fenntartják a koalíciót a polgári pártokkal, de az MSZDP nagyobb részt kér a kormányzásból és a miniszteri tárcákból.

Ezek után január 11-én a Magyar Nemzeti Tanács Végrehajtó Bizottsága Károlyi Mihályt ideiglenes államfőnek nyilvánította. Károlyi Mihály *Berinkey Dénest bízta meg a kormányalakítással*. Károlyi továbbra is jelentős politikai szerepet töltött be, mivel a külügyek irányítását a kezében tartotta, részt vett a törvényalkotás folyamatában és megjelenhetett a minisztertanács ülésein. A Berinkey-kormány hosszas huzavona után január 18-án alakult meg. A szociáldemokraták az új kormányban négy miniszteri tárcát kaptak és öt minisztériumban ők töltötték be az államtitkári posztot. Ezzel a kormányválság megoldódott, a polgári demokratikus rendszert feszítő ellentmondások nyomása azonban nem enyhült.

A kormányválság idején éleződött az osztályharc. A jobboldalnak az a kísérlete, hogy a Függetlenségi Párt felhasználásával szerezze meg a kormányhatalmat, kudarcba fulladt. Pártszakadás következett be, és a kormánytámogató kisebbség — Függetlenségi Károlyi Párt néven — új politikai szervezetet alakított. Egyre jobban hallatta ellenzéki hangját a Keresztény-

szocialista Párt is, amely bizton számíthatott a klérus anyagi és erkölcsi támogatására.

Még 1918 végén zászlót bontott a nagy- és középbirtokosok politikai szervezete, az Országos Földműves Párt. Január elején megalakult a nagytőkés erők politikai tömörülése, a Magyar Polgári Párt. Színre léptek a volt munkapárti (Tisza István pártja) politikusok is és Bethlen István vezetésével létrehozták a Nemzeti Egyesülés Pártját. A jobboldali pártok egész sora mellett egyre-másra szaporodtak a különböző ellenforradalmi jellegű szervezetek is. Az aktív ellenforradalmárok zömét a Magyar Országos Véderő Egyesület (MOVE) tömörítette, míg a jobboldali katonatisztek egy csoportja január elején létrehozta az Ébredő Magyarok Egyesületét (ÉME), amely leginkább az ún. történelmi középosztályra támaszkodott. Mikor január közepén a MOVE vezetőjévé Gömbös Gyulát választották meg, a MOVE és az ÉME gyors egymásutánban szervezte meg a nacionalista, antiszemita alaphangú tüntetéseit. Az ellenforradalmi demonstrációkat a szervezett munkásság és a népörség fékezte meg. Vidéken is támadásra indultak az ellenforradalom erői. Február 3-án Székesfehérváron összeült a régi megyegyűlés és megvonta bizalmát a Berinkey-kormánytól. Két nap múlva Gyöngyösön bélyegezte meg a kormányt a régi képviselőtestület.

A szervezkedő ellenforradalom támadta a szilárduló tanácsokat is. Példa erre az a január 30-i akció, amikor Makón a csendőrök kísérletet tettek a munkástanácsot támogató katonák lefegyverzésére. Az összetűzés fegyveres harccá fajult és a csendőrök visszavonulásával zárult. A forradalmi erők — mint a makói példa is mutatta — szervezettebben, eredményesebben vetették fel az ellenforradalmi erők elleni küzdelmet, mint a koalíció.

December végén, január elején a kommunisták vezetésével szervezettebb, harcosabb lett a munkások, a munkanélküliek fellépése. Szembefordultak a kormány mérséklésre irányuló törekvéseivel, és követelték a gyárak, üzemek irányításába való tevőleges beleszólás jogát.

A budapesti üzemekben december végén mozgalom bontakozott ki a karácsonyi segélyek felemeléséért, és amikor ezt a Ganz Villamossági Gyár vezérigazgatója visszautasította, ja-

nuár 3-án a munkások leálltak, behatoltak az irodákba és eltávolították a gyár vezetőit. Az üzem élére 12 tagú felügyelő bizottságot választottak, amely ellátta a termelés irányítását. A példa gyorsan követésre talált, már másnap hasonló akció zajlott le a Fegyver- és Gépgyárban, majd három nap múlva a csepeli Weiss Manfréd-gyárban is. A következő napokban egyre több vállalatnál került sor a munkásellenőrzés megteremtésére, így a Ganz Vagongyárban, a Magyar Textilműveknél, a Lip-ták-gyárban, a Magyar Fémlemezgyárban, az Óbudai Hajógyárban, a MÁV Gépgyárban, a Schlick-Nicholson Vagon- és Gépgyárban és még számos egyéb üzemben.

Vidéken is sikeres akciók sora szilárdította a munkástanácsok közigazgatási-hatalmi pozícióját. Különösen tekintélyes befollyást vívott ki a győri, a debreceni, a nagyvárad, a szegedi, a székesfehérvári, a kaposvári és a hódmezővásárhelyi városi munkástanács. Zemplén megyében a szociáldemokrata szervezetek a kommunista párthoz való csatlakozást követően kísérletet tettek a hatalom átvételére, míg Pozsonyban másfél napos „pozsonyi proletárdiktatúra” jött létre.

A fővárosban, a vidéki centrumokban zajló eseményeket kiegészítette a tanácsmozgalom előretörése a falvakban. Számos helyen vett lendületet a földfoglaló mozgalom. Mindezek együttesen egyre félreérthetlenebbül jelezték: feltartóztathatatlanul közeledik az a nap, amikor teljes egészében a tanácsok kezébe kerül a politikai és a gazdasági hatalom. *A hatalom megosztásának ténye egyre nyilvánvalóbbá vált, ami a hatalom ketősségének lényegét fejezte ki.*

A forradalmasodó munkás- és paraszttömegek előretörése elősegítette a katonaság balratolódását, amely elsősorban a budapesti helyőrségnél volt szembeszökő. A kommunista katonák rendszeresen felléptek az ellenforradalmi jellegű megmozdulások ellen, követelték a Katonatanács hatáskörének a bővítését, és több helyen eltávolították ellenforradalmi szellemű tisztjeiket. A fegyveres erő soraiban zajló folyamat is a hatalom megosztására utalt.

Az osztályharc nem egy helyen véres összetűzésekbe torkollt. Erre hivatkozva a kormány karhatalommal kívánta visszaszerelni elvesztett pozícióit és tekintélyét. Ilyen esemény zajlott le

január első napjaiban Salgótarjánban és környékén, ahol a bányászok eltávolították az igazgatóságot. A munkásmegmozdulást követően megindult zavargásokat a kormány karhatalommal leverte és Peyer Károlyt kormánybiztosnak nevezte ki a rendcsinálás irányítására. Peyer Károly a „rend” helyreállítását a kommunisták helyi erőinek a felszámolásával kívánta egybekapcsolni.

Ellenőrző kérdések:

Miért volt történelmileg szükségszerű a Kommunisták Magyarországi Pártjának a megalakítása és hogyan történt ez meg?

Milyen programot hirdetett meg a KMP és mit tett valóraváltásáért?

Miért került válságba a Károlyi-kormány és hogyan oldódott meg ez az osztályharc éleződése közepette?

A Kommunisták Magyarországi Pártjának harca a szocialista forradalom győzelméért

A BERINKEY-KORMÁNY KÉTHÓNAPOS MŰKÖDÉSE

A megalakuló kormány kéthónapos működése alatt kísérletet tett a polgári demokratikus rend megerősítésére. A Berinkey-kormány osztálylényegét tekintve kispolgári volt, amennyiben kimaradt belőle a függetlenségi párt többségét alkotó jobbszárny, és elvesztette a baloldali szociáldemokraták aktív támogatását is. Ez azonban nem jelentette azt, hogy a hatalom ténylegesen is a kispolgárság kezébe került. 1919 januárja és márciusa között egyre jobban megerősödött a munkás-, katona- és paraszttanácsok hatalma. Az ellenforradalmi burzsoázia és arisztokrácia is mindinkább növelte erejét. A kormány hatalma egyre fogyott, annak ellenére, hogy a kabinet végső soron a magántulajdon érdekeit kívánta védeni. Helyzete erősítése végett döntött a kormány februárban a szociáldemokrata pártvezetés helyeslésével a kommunista mozgalommal való leszámolás mellett.

A Berinkey-kormány számos, régóta vajúdó reform ügyét kívánta dűlőre vinni és részben ezért döntött a választások kiírása mellett is. A reformpolitika azonban nem oldotta meg a válság okait, míg a választási küzdelem megindulása csak még jobban kiélezte az ellentéteket.

A reformpolitika első jelentős lépéseként február 16-án háromhónapos huzavona után *megjelent a földreformtörvény*. Az igen bonyolult, hetven paragrafust tartalmazó rendelkezés a földkérdést felülről, bürokratikus úton kívánta megoldani, ami a gyakorlatban évekig tartó eljárást jelentett volna. A törvény

lehetővé tette az 500 holdon felüli nagybirtok és a 200 holdon felüli egyházi birtok kisajátítását kártalanítás útján. A kisajátított földeken 5—20 holdas családi birtokokat és 1—5 holdas családi kerteket lehetett létrehozni, míg mintegy 10⁰/₀-án 200 holdas középirtokok kialakítására került volna sor. A rendelkezés lehetőséget biztosított szövetkezetek létesítésére is. A *földreformtörvény, korlátoi dacára, a magyar történelem első, demokratikus jellegű földtörvénye volt*. Károlyi Mihály február 23-án kápolnai birtokán ünnepélyes külsőségek között hozzáfogott a földosztáshoz. Példamutató tette azonban elszigetelt maradt, senki sem követte ezen az úton.

A közigazgatás demokratizálásáról szóló rendelkezés egyrészt a régi, a dualizmus korától örökölt közigazgatási apparátusok ellen irányult, azok széttörését kísérelte meg, másrészt a népi szervekként funkcionáló munkástanácsok, paraszttanácsok visszaszorítását szolgálta. A törvény által felállítandó új szerveket választás útján hozzák létre, de ennek megtörténteig is felállítani szándékozták ezeket a régi tisztviselőkből, valamint kinevezett tagokból. Az új szervek felállításáról szóló rendelkezést általában ellenkezéssel fogadták a tömegek.

A nemzetgyűlési választások kiírását számos tényező indokolta. Részben a magyar kormánynak a békekonferenciára való meghívásáról elterjedt hírek, részben a kormány helyzetének a megerősítése. Ezért vették elő a sokáig fiókban heverő választás tervét, majd fogadták el a lebonyolítását szabályozó törvényt. A rendelkezés biztosította a nőkre is kiterjedő érvénnyel az általános, egyenlő és titkos választójogot, bevezette a lajstromos szavazást és az arányos képviseleti rendszert. Ezzel európai összehasonlításban is igen széles körű választójogot biztosított, és teljesítette a szervezett munkások több évtizedes követelését, kielégítette a polgári progresszió ez irányú igényét. A választás napját április 13-ra tűzték ki.

A kormány a szinte már katasztrofálissá váló infláció megfékezésére, a költségvetési egyensúly helyreállítására is tett intézkedéseket. A bevételek fokozására terveket dolgozott ki, és március közepén bankzárlatot rendelt el. Ez utóbbi döntés pánikhangulatot idézett elő a vagyonosok körében, amelyet csak fokozott a pénz felülbélyegzéséről és a meghatározott érték-

határon felül fizetendő illetékről elterjedt — egyébként igaz — hír.

A tervezett választáson a jobboldali pártok szoros együttműködésben, közös listával kívántak indulni és jelszavaikat a féktelen demagógia jellemezte. Ezzel szemben a koalíción belül újból fellángoltak a belső ellentétek. A szociáldemokrata pártvezetés csak nagy erőfeszítés árán tudta elfogadtatni a Budapesti Munkástanács március 10—11-i ülésén a koalíció fenntartását és a választások mielőbbi megtartásának gondolatát. Az MSZDP választási programja a munkások hangulatához igazodva meghirdette a bányák, gyárak, a közlekedési vállalatok köztulajdonba vételét. Ezzel összhangban a minisztertanács március 17-i ülésén Böhm Vilmos felvetette a szocializálási minisztérium felállításának gondolatát. A kormány polgári tagjai azonban nem értettek egyet az MSZDP egyre radikálisabb, a kabinet politikáját számos esetben keresztező törekvéseivel és felvetették lemondásuk gondolatát, a tiszta szociáldemokrata kormány tervét. A szociáldemokrata miniszterek visszautasították ezt és biztosították a kormányt a felmerült sérelmek orvoslásáról. A gyorsan pergő események azonban már nem teremtettek lehetőséget az ígéret valóraváltására, vagy be nem tartására.

TÁMADÁS

A KOMMUNISTÁK MAGYARORSZÁGI PÁRTJA ELLEN

A kormányt a kommunisták elleni fellépésre ösztönözte a németországi párhuzam: a Németországi Kommunista Párt elleni hajsza kibontakozása és ilyen irányú buzdítást adtak az antant megbízásából Budapesten megforduló tekintélyes katonatisztek is. A kabinet január 23-i ülésén az MSZDP vezetőségének hozzájárulásával kimondta, hogy a belügyminiszter preventív intézkedéseket tehet a kommunistákkal szemben, ha a KMP tagjai „bűncselekményt követnek el, vagy annak elkövetését kilátásba helyezik”. *A döntés lehetőséget teremtett arra, hogy megfelelő ürügy esetén a hatalom gépezete támadásba lendüljön a kommunista mozgalom ellen.*

A Budapesti Munkástanács január 28-i ülésén Weltner Jakab

az MSZDP és a Szakszervezeti Tanács vezetői nevében javasolta a kommunisták kizárását a testületből. A javaslat ellen nemcsak a KMP tagjai, hanem a szociáldemokrata munkástanácsi tagok egy része is tiltakozott, de a pártvezetőség megbízottai hosszú vita után végül is kiereszkolták előterjesztésük elfogadtatását. Nem tett ilyen javaslatot az MSZDP vezetősége a Katonatanács esetében, mert összetétele miatt nem kecsegtetett sikerrel egy ilyen akció. A kizárási határozat után kísérletek történtek a kommunistáknak a szakmai szervezetekből való eltávolítására is, de ezek megghiúsultak a szervezett munkások többségének ellenállásán.

Az MSZDP vezetősége ezekben a napokban tűzte napirendre az üzemi tanácsok megrendszabályozását. Garami Ernő kidolgozta és a minisztertanács elé terjesztette az üzemi választmányok felállításáról szóló rendelet tervezetét. A tervezet értelmében a testület jogköre arra korlátozódott volna, hogy közreműködjön a munkaviszonyok szabályozásában, javaslatokat tegyen a termelés fejlesztésére és lehetőséget kapott volna a fegyelemsértők megbüntetésére. A tervezetet elfogadta a minisztertanács, a munkások azonban megakadályozták végrehajtását.

A kommunisták az ellenük irányuló támadás napjaiban is erősítették tömegbefolyásukat, elsősorban a munkanélküliek, a rokkantak demonstrációinak megszervezése, a leszerelt katonák és altisztek követeléseinek támogatása révén. Ennek a folyamatnak kiemelkedő állomása lett a fővárosi munkanélküliek január 27-i Parlament előtti demonstrációja. A tüntetők által elfogadott határozat megállapította: „A munkanélküliségen való gyökeres segítség csupán a tőkés termelési eszközöknek forradalmi úton való kisajátításával érhető el.” Emellett követelte, hogy a karhatalmi alakulatok sorából távolítsák el az ellenforradalmi beállítottságú elemeket, helyükre munkanélküli proletárokat vegyenek fel. Ezzel jelentős előrelépés történne a munkásság felfegyverzése terén. A gyűlésen megválasztott delegáció felkereste a szociáldemokrata pártvezetőséget, de követeléseire kitérő választ kapott. Másnap a leszerelt katonák és altisztek tartottak gyűlést és menesztettek küldöttséget Böhm Vilmos hadügyminiszterhez. Néhány nap múlva a rokkantak hasonló jellegű megmozdulására került sor.

Február 3-án a budapesti rendőrség a papírfelhasználási rendelet megsértésére hivatkozva megrohanta a *Vörös Újság* és *Az Ifjú Proletár* szerkesztőségét. Ezzel az akcióval nyílt támadás indult a kommunisták ellen. A KMP gyűlései, a *Vörös Újság* cikkei hevesen tiltakoztak és a növekvő ellenforradalmi veszélyre hívták fel a figyelmet, felszólították a munkásságot, fegyverkezzenek, készüljenek a burzsoázia hatalmának a megdöntésére.

Az ellenforradalmi veszély elleni harc kérdése napirendre került a Katonatanács február 7-i ülésén is. Az elfogadott állásfoglalás rámutatott, hogy a forradalom veszélyben van. Hangsúlyozta, hogy csak olyan kormányt támogat, amelynek intézkedései utat nyitnak a szocializmushoz. A kommunisták javasolták, hogy az MSZDP, a KMP, a Budapesti Munkástanács és a Katonatanács képviselőiből alakuljon forradalmi testület az ellenforradalmi akciók visszaverésére. A javaslatot a szociáldemokraták visszautasították. A Katonatanács ülése is azt mutatta, hogy a munkásság soraiban nő az aggodalom a szervezkedő ellenforradalom láttán, és a tömegek mindinkább készek harcba indulni a munkáshatalomért.

Az MSZDP február 9-én tartott újabb rendkívüli kongresszusa hosszas vita után fogadta el a pártvezetőség határozati javaslatát. A küldöttek egy része utólag helytelenítette a kommunisták kizárását a Budapesti Munkástanácsból és tolmácsolta a tömegek sürgetését a szocialista kormányzat megteremtésére. A kongresszus határozata megerősítette a Budapesti Munkástanácsnak a kommunisták kizárásáról hozott döntését, ugyanakkor hangsúlyozta a munkásegység fontosságát is. A tanácskozáson Landler Jenő és Pogány József más küldöttekkel együtt olyan javaslatot nyújtott be, hogy ha a koalíciós kormány nem képes, vagy nem akar fellépni az ellenforradalmi szervezkedés ellen, akkor tiszta szocialista kormány vegye kezébe a hatalmat. A javaslatot a kongresszus résztvevői nagy lelkesedéssel fogadták el.

A népköztársasági államforma védelméről február 11-én megjelent törvény lehetőséget teremtett az ellenforradalmi szervezkedések elleni fellépésre. Ugyanakkor „törvényes” alapot teremtett a munkáshatalmat követelő, s ezért harcoló kommunis-

ták letartóztatásához, perbefogásához is. Az ellenforradalmi erők elleni fellépés a szükségeshez és indokolthoz képest korlátozott és gyenge volt. Ugyanakkor a minisztertanács ülésén konkrét formában is felmerült a kommunista mozgalom elleni széles körű fellépés terve. A polgári miniszterek azt akarták, hogy a szociáldemokraták tegyenek kezdeményező lépést, ezért a kérdés a pártvezetőség elé is került. Az MSZDP vezetőinek egy része ellenezte a KMP elleni támadást. A párton belüli vitát a rendőrség február 20-i provokációja eleve eldöntötte.

Február 20-án több forradalmi megmozdulásra is sor került a fővárosban. A KMP irányításával a munkanélküliek tartottak gyűlést a Vigadó nagytermében. A gyűlés után együtt maradók a KMP Visegrádi utcai helyisége elé vonultak, ahol a párt vezetői szölköztek hozzájuk, és felhívták a figyelmet az ellenforradalmi készülődésre. Innen a munkanélküliek a *Népszava* szerkesztőségéhez indultak. A menetet a Körút és a Népszínház utca sarkán a rendőrkordon feltartóztatta, de a tüntetők egy része behatolt a Conti utcába, ahol lövöldözés kezdődött. A KMP provokációnak minősítette a lövöldözést, *a rendőrségnek azonban alkalmas ürügy volt a kommunisták elleni általános támadásra.* „Én nem vártam be a vizsgálatot arra vonatkozólag, hogy vajon nem a két karhatalom (ti. a rendőrség és a védőrség) lőtt-e egymásra, ami feltehető, illetőleg nem kizárt — vallotta később leleplezve szándékát Dietz Károly a főváros korabeli rendőrfőkapitánya —, hanem rögtön arra az álláspontra helyezkedtem, hogy most már itt van az alkalom, amikor újra felléphetünk a kommunista párt ellen, mert íme közönséges bűncselekmény hozható kapcsolatba a kommunisták izgatásával”. A rendőrfőkapitány hamarosan megkapta a letartóztatáshoz a minisztertanács jóváhagyását és még az éjszaka folyamán őrizetbe vette a KMP vezetőinek a többségét, köztük a Központi Bizottság tagjainak egy részét is. A rendőrök súlyosan bántalmazták a letartóztatottakat, elsősorban Kun Bélát.

Másnap a *Népszava* az eseményt kommunistaellenes uszításra használta fel, általános sztrájkot hirdetett és gyűlést szervezett az Országház téren. A kommunistaellenes hangulat légkörének érzékeltetésére elég utalni arra, hogy a vágóhídi hentes-

munkások véres kötényekben, véres bárdokkal meneteltek végig a főváros utcáin. A reakció ezen a napon úgy hitte, hogy sikerült lefejezni a kommunista mozgalmat.

A DÖNTŐ HÓNAP

Mivel a kormány képtelen volt megszilárdítani a polgári demokratikus rendet, *február második felétől minden út a szocialista forradalomhoz vezetett.* A KMP vezetőinek letartóztatása sem érte el célját, mert a kommunisták ellen hangolt közvélemény néhány nap alatt megváltozott, a hamis vádak lelepleződtek. Március első napjaiban megindult a parasztság forradalmi mozgalmának új hulláma is, a vidéki munkástanácsok és szociáldemokrata pártszervezetek egymás után zavarták el a polgári pártokhoz tartozó megyei kormánybiztos-főispánokat. Helyüket az általuk kijelölt személyekkel töltötték be, és egyre szélesebb körben gyakoroltak ellenőrzést az állami, önkormányzati apparátus munkája felett. A Szociáldemokrata Párton belül is változások bontakoztak ki. A szociáldemokrata miniszterek tovább folytatták ugyan a kormányban az osztály-együttműködés politikáját, azonban március elején a párttitkárság és a *Népszava* irányítása a baloldal kezébe került. A kormány előtt három út kínálkozott március első napjaiban: vagy fellép a munkáshatalmat követelő tömegmozgalmak ellen, vagy megindul kispolgári, reformista módon a szocializmushoz vezető úton, vagy visszalép a kormányzástól. A kabinet azonban nem tudta elszánni magát valamely egyértelmű döntés meghozatalára.

A február 20-a után szabadlábban maradt kommunista vezetők illegalitásba vonultak és úgy irányították tovább a pártmunkát. A pártmunka folytonossága egyetlen napra sem szakadt meg, a kommunista röplapok rendszeresen napvilágot láttak és bizonyították, hogy a párt él és dolgozik. Néhány napi szünet után előbb Nagyváradon, majd ismét Budapesten megjelent a *Vörös Újság* és hamarosan újra kiadták *Az Ifjú Proletárt* is.

A fogságba vetett kommunista vezetők kiszabadítását gyűlések sorozata követelte. Február 22-én a Galilei-kör tartott nagygyűlést és az elfogadott határozat kemény szavakkal bélyegezte

meg azokat a jobboldali beállítottságú szociáldemokrata vezetőket, akik hozzájárultak a kommunista vezetők lefogásához. A határozat megállapította, hogy a kör tagjai közül senki nincs, „aki undorral ne fordulna el attól a demokrácia álarcában fellépő, minden erkölcsi alapot nélkülöző klikk-diktatúrától és terrortól, amely egy nagy koncepciójú forradalmi politika helyett a forradalmi lehetőségek kihasználásának áll útjában, és az egész forradalmi mozgalmat dönti veszélybe”. A leszerelt katonák és altisztek szervezetének ugyanakkor tartott gyűlése nemcsak hitet tett a KMP mellett, de elhatározta, hogy ha kell, akkor fegyverrel szabadítja ki a kommunista vezetőket.

A polgári lapok szenzációra éhes cikkekben időközben leplezték a kommunista vezetőkkel szembeni durva bánásmódot, ami a munkások mind szélesebb körében váltott ki felháborodást. A munkástömegek hangulatát jól tükrözte a Nemzeti Lovardában február 24-én megtartott munkanélküli vasmunkás gyűlés, ahol közel ötezer szervezett dolgozó tiltakozott a letartóztatott kommunista vezetők bántalmazása ellen. Ugyanekkor a Budapesti Munkástanács ülésén is elítélték a kommunista vezetőkkel szembeni rendőrterrort. Az MSZDP vezetőségét egyre-másra keresték fel a munkások küldöttségei és kilátásba helyezték, hogy nem tűrik a rendőri brutalitásokat, megismétlődésük esetén keményen visszavágnak. A kialakuló hangulatot a provokáció során agyonlőtt rendőrök kommunistaellenes légkörben zajló temetése sem tudta megváltoztatni. Károlyi Mihály személyesen avatkozott be, elítélte a durva bánásmódot, felesége pedig takarókat küldött a letartóztatottaknak.

A hazai tiltakozó mozgalom mellett a kommunista politikusok érdekében szót emelt Szovjet-Oroszország kormánya és kérte részükre a politikai foglyokat megillető bánásmód alkalmazását. Hamarosan megszületett a döntés: a letartóztatott kommunistákat politikai fogolyként kezelik, enyhítik a velük szemben alkalmazott rendszabályokat. A kommunista vezetők börtönélete a következő hetekben úgy változott, ahogy a szocialista forradalom erői izmosodtak az országban.

Amikor a letartóztatott kommunista politikusokat átszállították a Gyűjtőfogházba, a pártmunka irányításának központja a fogház lett. A valóságos helyzetről, a kommunista vezetők köve-

teléseiről, azok teljesítéséről, a pártmunka irányításának módjáról hitelesen tudósít Szántó Béla visszaemlékezése: „A cellaajtók reggel 8 órától este 10 óráig nyitva tartandók, és az elvtársak szabadon érintkezhetnek egymással, háromszor egy héten a szokásos látogatási idő alatt korlátlan számban fogadhatunk vendégeket, ellenőrzés nélkül levelezhetünk, beengednek minden újságot és könyvet, engedélyezik egy saját írógép beszállítását, saját fogadószobát és olvasószobát jelölnek ki, napközben szabad mozgás a fogházudvaron, saját élelmezés.

Ezeket a követeléseket lényegtelen változtatásokkal teljesítették, de a valóságban sokkal többet kaptunk, Különálló, saját udvaros épületben helyeztek el... a legközelebbi látogatási napon, amint azt a fogházigazgatóság megállapította, 250 látogatót fogadtunk, többnyire üzemi munkásokat. A második látogatási napon ez a szám 350-re, a harmadikon 450-re emelkedett... Az írógép egész nap zakatolt, felhívásokat, röpiratokat, cikkeket, utasításokat írtunk, az egész mozgalmat a fogházból irányítottuk... börtönünk igazi párttitkársággá változott.” A KMP Központi Bizottságának letartóztatásban levő tagjai Kun Béla céljában mindennap ülést tartottak. Nem véletlenül állapította meg keserűen emlékiratában Böhm Vilmos: „A fogházból irányított kommunista agitáció méretében és hatásában sokkal mozgékonyabb, erőteljesebb, szélesebb körű, mint amilyen volt a február 21-e előtti bolsevik propaganda.”

Március első napjaiban már egyre nyilvánvalóbb volt, hogy közeledik a szocialista forradalom és az ellenforradalom erőinek döntő összecsapása, s a munkásosztály kész rálépni a szocializmushoz vezető útra. Örömmel fogadta volna, ha ez az MSZDP választási győzelmével valósul meg, de arra is késznek mutatkozott, hogy forradalmi úton ragadja meg a hatalmat. A baloldali szociáldemokraták felülkerekedtek a pártvezetésben, de nem mindenben szakítottak következetesen a jobboldallal.

Március elején az üzemekben, gyárakban egymást követték a lelkes hangulatú gyűlések, demonstrációk, amelyeken a résztvevők mind nagyobb egyetértéssel hallgatták a kommunista szónokokat. Az MSZDP soraiban ezzel párhuzamosan tovább erősödött a baloldal, és belőlük fokozatosan kialakult az a mag,

amely kereste a kapcsolatot a bebörtönzött kommunista vezetőkkel.

A tömeghangulat változását nemcsak a hazai események segítették elő, hanem azok a hírek is, amelyek a német munkásmozgalom balratolódásáról, a szovjet-orosz Vörös Hadsereg sikeres felszabadító hadműveleteiről, a Kárpátok vonalának megközelítéséről érkeztek. Egyre népszerűbb lett a szovjethatalomhoz való közeledés, illetőleg az antantbarát politikával való szakítás gondolata.

A forradalmi hullám felfelé ívelésének jelei tükröződtek abban is, hogy a munkástanácsok nemcsak balratolódtak, hanem egyre szélesebb körben szembefordultak az üzemi választmányokról szóló rendelettel, és a korábban kivívott jogaikat, hatalmukat, a megteremtett munkásellenőrzést nem adták fel. Mind több gyári munkástanács tagjai között vált elfogadottá a KMP által megfogalmazott program, a kommunisták által népszerűsített követelések.

Előrehaladt a vidék forradalmasodása is. Erről tanúskodott az alföldi munkástanácsok március 2-án Szegeden megtartott tanácskozása is, ahol a 74 község és város képviselőiben megjelent 172 küldött követelte a nagybirtok megváltás nélküli kisajátítását és átadását a termelőszövetkezeteknek, az ellenforradalmi szervezkedés elleni összehangolt fellépést, valamint a tanácsok hatalmának a megerősítését. A tanácskozás állásfoglalása ösztönözte a földfogláló mozgalmakat.

E mozgalom a legnagyobb sikereit Somogy megyében érte el, ahol a parasztság forradalmi megmozdulását Latinca Sándor szervezte és irányította, és erőteljesen támogatta Hamburger Jenő, az MSZDP egyik központi titkára. Somogyban a mozgalom eredményeként egy hónap alatt mintegy 650 ezer hold nagybirtokot sajátítottak ki és azokon termelőszövetkezeteket hoztak létre. A somogyi példa nyomában a földfoglalások futótűzként terjedtek el a dél-dunántúli, a Duna—Tisza közí és a tiszántúli területeken. A kormány tehetetlennek bizonyult e mozgalommal szemben, a lefoglalt nagybirtokok helyén alakuló termelőszövetkezetek még tovább növelték a falusi szegénység erejét. A szövetkezetalakítások segítették a társas termelés népszerűsítését, de ezzel nem vették le napirendről a földosztás kérdését.

A nagybirtok forradalmi úton való kisajátítása elsősorban a gazdasági cselédeket, napszámosokat, a földmunkásokat sorakoztatta fel a munkásosztály mellé, míg a kis- és középparasztok többsége továbbra is a nagybirtok felosztására várt.

Városokban és vidéken egyaránt erősödött a tanácsok hatalma. Az ellenforradalmi próbálkozások arra ösztönözték a tanácsokat, hogy irányításuk alá vonják a megyei és a városi közigazgatást. Március folyamán ez történt Kaposváron, Szekszárdon, Szegeden, Kiskunfélegyházán, Pápán, Aszódon, Miskolcon. Számos helyen eltávolították a kormánybiztosokat és helyükre a kormány új, szociáldemokrata kormánybiztost nevezett ki. Ilyen változás zajlott le Csanád, Nógrád, Szabolcs és Szolnok megyében, Hódmezővásárhelyen és más területeken. Ott, ahol már korábban is szociáldemokrata kormánybiztos működött, március folyamán a közigazgatás tényleges irányítását a tanács vette át. Ez történt Bihar, Csongrád, Győr és Hajdú megyében.

A kormányhatalom megerősítésére egyedüli eszközként a hadsereg gyors újjászervezése maradt. A mintegy 70 000 főre tervezett haderő toborzása azonban továbbra is vontatottan haladt, nem akadt több, mint kb. ötezer jelentkező. A Katonatanács befolyása a fegyveres erők irányítására ugyanakkor tovább növekedett. Március második felében a kormány a budapesti fegyveres alakulatok közül már csak a rendőrségre számíthatott.

Március 11-én Kun Béla a szociáldemokrata baloldal kérésére Bogár Ignác szakszervezeti vezetőhöz írott levelében *kifejtette a két munkáspárt egyesülésének feltételeit* annak előrebocsátásával, hogy amíg fogságban van, addig érdemben nem hajlandó tárgyalni. A levélben foglaltak feltételül szabták az MSZDP kilépését a kormányból, az osztály-együttműködés politikájával való szakítást, a munkás-, paraszt- és katonatanácsok hatalmának a kiépítését, a területi integritás politikájával való szembefordulást, a burzsoázia lefegyverzését és a proletariátus felfegyverzését, a szocializmushoz való közvetlen átmenet intézkedéseinek a végrehajtását, a termelés és az elosztás munkásellenőrzését, a termelési eszközök köztulajdonba vételét, a szociáldemokrata párt által kidolgozott munkásvédelmi követelések, szociálpolitikai program végrehajtását, a szocialista eszmék állami

propagandáját, az állam és az egyház szétválasztását. Kun Béla a levélben kifejezésre juttatta azt a meggyőződését, hogy a munkásmozgalom egységének helyreállítása forradalmi alapon hamarosan megtörténik és ennek megvalósítására javasolta a forradalmi erők közös konferenciájának a megtartását. Kun Béla *a levélben a hatalom meghódításának módját foglalta össze, és kifejtette a társadalom, a gazdaság, a politika szocialista átalakításának legfontosabb feladatait.* A levél válaszüt elé állította a szociáldemokrata vezetőket, dönteniük kellett a KMP-hez való viszony kérdésében. E döntés tíz napig váratott magára.

A forradalmi válság elmélyülésének egyik legfontosabb jele lett a lefogott kommunista vezetők kiszabadításáért folyó mozgalom. Március 18-án, a Párizsi Kommün győzelmének évfordulóján a csepeli munkások ötezer résztvevővel gyűlést tartottak. A gyűlés egyik állásfoglalása megállapította, hogy „a csepeli összmunkásság a fogva tartott kommunisták azonnali szabadon bocsátását követeli, s ennek a határozatának minden erejével érvényt is szerez. A határozathoz való csatlakozásra felhívja a budapesti gyárak munkásait.” A gyűlés másik állásfoglalása megállapította, hogy „a csepeli gyár munkássága, tapasztalva azt, hogy a Szociáldemokrata Párt vezetősége letért az osztályharc útjáról, kijelenti, hogy nem azonosítja magát a Szociáldemokrata Párt illetően álláspontjával, mert a polgári pártokkal szemben követett megalkuvó politikája a proletárság felszabadulását akadályozza és késlelteti... A csepeli munkásság követeli, hogy azonnal hagyják abba a választási előkészületeket és kiáltsák ki a proletárdiktatúrát. A gyár elhatározza továbbá, hogy a Kommunista Párt programját teljes egészében magáévá teszi és elfogadja.” A csepeli gyűlés határozatainak híre gyorsan elterjedt és feszült várakozást keltett. A forradalmi helyzet kialakulása forradalmi hangulatot teremtett. A KMP agitációja újabb lendületet kapott, szervezői, aktivistái szinte minden gyárban, üzemben dolgoztak a forradalom előkészítésén.

A feszültség enyhítésére a kormány másnap szabadon bocsátotta a letartóztatott kommunista vezetők közül a „kevésbé exponáltakat”, köztük László Jenőt, Lengyel Józsefet, Lékai Jánost, Mosolygó Antalt és Sallai Imrét. A kommunisták kiszaba-

dítására irányuló mozgalmat azonban ez a lépés nem állította meg. Március 20-án általános nyomdászsztrájk kezdődött, amely bérmozgalomnak indult ugyan, de politikai jelleget öltött. A nyomdászszakszervezet élére új, többségében kommunistákból álló vezetőség került. A KMP március 23-ra az Országház előtti térre nagygyűlést szervezett és senki előtt nem lehetett kétséges, hogy „A politikai helyzet és a kommunista üldözés” napirenddel hirdetett demonstráció a letartóztatott kommunista vezetők kiszabadításával végződhet és jelentős lépést tehet a proletárhatalom megteremtése felé. Ekkorra már mindenki előtt egyértelműen nyilvánvaló lett, hogy *a Kommunisták Magyarországi Pártját nem gyengítették meg az üldözések, a párt tömegkapcsolatai szilárdak, kiállták a próbát. A kommunisták nélkül, a kommunisták ellenére már nem lehetett az országot kormányozni.* A döntés nem váratott magára március 23-ig.

A VIX-JEGYZÉK

A robbanásig feszült helyzetben március 20-án délelőtt 10 és 11 óra között Fernand Vix alezredes megjelent Károlyi Mihálynál és a misszió néhány angol, amerikai, francia és olasz tisztje jelenlétében átnyújtott egy jegyzéket, melyet de Lobitz tábornok, a magyarországi antantesapatok parancsnoka írt alá. Ez a szövjetellenes háború tervével összhangban, a háborúba bekapcsolódó román hadsereg hátának biztosítása, a román és a lengyel utánpótlás garanciáinak megteremtése érdekében a Tizek Tanácsa (a párizsi békekonferenciát irányító öt győztes hatalom két-két képviselője) február 26-i határozata alapján az alábbiak végrehajtását követelte: a magyar katonai alakulatokat mintegy száz kilométerrel vissza kell vonni a Szatmárnémeti—Nagyvárad—Arad vonaltól, majdnem a Tiszáig. Az így kiürített terület egy részét a román csapatok szállnák meg, míg egy mintegy 40—50 kilométer széles sáv semleges övezet lenne — amely magába foglalná Debrecent, Gyulát és Szegedet —, ahol a magyar közigazgatás, államapparátus a szövetségesek felügyelete alatt a helyén maradna. A visszavonulás március 23-án kezdődne és tíz napig tartana.

Amikor Károlyi Mihály átfutotta a jegyzéket, azonnal hívta Berinkey Dénes miniszterelnököt és Böhm Vilmos hadügyminisztert, majd kétségbeesett érvekkel próbálta megmagyarázni a követelés elfogadhatatlanságát. A minisztertanács délután öt órakor kezdődött meg és késő estig tartott. Károlyi Mihály az ülésen javasolta a jegyzékben foglaltak visszautasítását, tiszta szociáldemokrata kormány megalakítását és köztársasági elnöki megbízatásának a fenntartását. Kunfi Zsigmond a koalíció ideiglenes fenntartása mellett érvelt és azt javasolta; hogy kérjék Párizst, vizsgálja felül döntését. Szociáldemokrata miniszter társai azonban a kormány lemondása mellett foglaltak állást. *Mivel a polgári demokratikus rendszer vezetői képtelenek voltak kiutat találni a teljessé vált belpolitikai és külpolitikai válságból, a polgári rend társadalmi és nemzeti csődjéből, a lemondás mellett döntöttek.*

A döntéssel olyan helyzet teremtdött, hogy a munkásosztály egységének helyreállításával lehetőség nyílt a szocialista forradalom békés úton való győzelmére, a munkáshatalom megteremtésére. A polgári demokratikus forradalom győzelmével hatalomra került polgári rend uralmát öt hónap alatt sem tudta konszolidálni, noha különösen a kezdeti időszakban törekvéséhez még az MSZDP részéről is hathatós támogatásban részesült. Az 1918. november 24-én megalakult KMP alig néhány hónap alatt elvezette az országot a szocialista forradalom győzelmének küszöbére. A kommunisták fáradhatatlan agitációs és szervező munkája jelentős mértékben hozzájárult a forradalmi helyzet kibontakozásához, a győztes szocialista forradalom feltételeinek a megteremtéséhez. *A Kommunisták Magyarországi Pártja teljesítette történelmi feladatát.*

Ellenőrző kérdések:

A Berinkey-kormány KMP elleni támadásának okai.

A kommunistaellenes hajsza következményei.

Hogyan teremtdtek meg hazánkban a szocialista forradalom győzelmének a feltételei?

A Tanácsköztársaság kikiáltása, a szocialista forradalom győzelme

1919. MÁRCIUS 21.

A Berinkey-kormány lemondásával lehetőség teremtődött arra, hogy a szocialista munkásság békés úton, polgárháború elkerülésével átvegye a hatalmat. A döntés a budapesti proletárok kezében volt, és a főváros munkássága egy emberként a tanács-hatalom megteremtése mellett foglalt állást. Bár március 21-én reggel a lapok a nyomdászsztrájk miatt nem jelentek meg, az antant jegyzékéről, a kormány lemondásáról szóló hírek mégis városszerte elterjedtek. A délelőtt folyamán a fontosabb üzemek képviselői, a Katonatanács megbízottai megbeszélést tartottak és ezt követően megkezdték a főváros stratégiai pontjainak a megszállását. Már délelőtt összeült az MSZDP vezetősége, ide sietett a Gyűjtőfogházból Landler Jenő, aki beszámolt a kommunista vezetőkkel folytatott egyesülési tárgyalásokról. A szociáldemokrata pártvezetőség határozatot fogadott el a két munkáspárt egyesüléséről és bizottságot küldött ki a Gyűjtőfogházba a Kommunista Párt vezetőivel való tárgyalásra. A határozat ellen csak néhány jobboldali szociáldemokrata vezető (Garami Ernő, Buchinger Manó, Propper Sándor és Peidl Gyula) szavazott.

A kora délutáni órákban megjelent a Gyűjtőfogházban az MSZDP hivatalos tárgyaló küldöttsége. „Elérkezett a látogatási idő. Az elvtársak valósággal özönlöttek hozzánk a fogházba... A folyosón csak úgy hemzsegett a sok ember, hering módjára összepréselve — írta a szemtanú, Szántó Béla. — A fogház udvarán is meglehetősen élénk volt a sürgés-forgás. A beszélgetés egyetlen téma, a hatalom átvételének kérdése körül for-

gott... Ilyen volt a hangulat, amikor a szociáldemokraták tárgyaló bizottsága megérkezett. Tagjai: Landler, Weltner, Kunfi, Pogány és Haubrich voltak. Az ülés azonnal megkezdődött és csaknem két órán át tartott.

Először Weltner beszélt, aki röviden kijelentette, hogy a szociáldemokrácia eddigi politikája csődöt mondott, a szociáldemokrácia a Kommunista Párt alapjára helyezkedik. Ily módon helyreáll az egység, az egységes párt csatlakozik a III. (azaz a kommunista) Internacionáléhoz, átveszi a hatalmat, és még ma kihirdeti a proletariátus diktatúráját... Az ülés délután 5 órakor ért véget...”

A két munkáspárt egyesüléséről aláírt egységokmány is bizonyította, hogy az MSZDP teljes egészében elfogadta a KMP platformját. Az egységokmány megjelölte az egyesült párt nevét — Magyarországi Szocialista Párt —, megállapította, hogy a „párt a proletariátus nevében haladéktalanul átveszi a hatalmat. A proletárság diktatúráját a munkás-, katona- és paraszttanácsok gyakorolják... Haladéktalanul megteremtendő a proletárság osztályhadserege, amely a fegyvert teljesen kiveszi a burzsoázia kezéből.”

Már a tárgyalások idején összeült az MSZDP pártválasztmánya és egy ellenszavazattal jóváhagyta az egységokmány aláírását. A KMP nem rendelkezett hasonló szintű testülettel, de a fővárosban tartózkodó kommunista vezetők megvitatták és kétértelműen kifejezve elfogadták az egyesülési tárgyalásokat. A két munkáspárt egyesüléséről a kommunisták nagyobb csoportját este Szamuely Tibor tájékoztatta, amikor azok éppen Lukács György előadását hallgatták. A két munkáspárt egyesülésének a módja később súlyos gondok forrásává vált, de az adott helyzetben vitathatatlanul elkerülhetetlen volt a munkáshatalom gyors megteremtése érdekében.

A délután folyamán Pogány József vezetésével tanácskozott a Katonatanács is, amely az ünnepélyes csatlakozáson túlmenően konkrét intézkedéseket hozott a hatalom megragadásáról, a közrend fenntartásáról. A délutáni órákban tartotta meg utolsó ülését a Berinkey-kormány is, és elfogadta a Vix-jegyzék követeléseit visszautasító választ, majd lezárta a folyamatban levő ügyeket. Este Károlyi Mihályt értesítették, hogy kikiáltották a pro-

letárdiktatúrát és engedélye nélkül közzétették azt a kiáltványt, amelyben lemondott az elnöki tisztségről és átadta a hatalmat a munkásosztálynak. Károlyi Mihály az események ilyenén alakulása dacára jóindulattal fordult a proletárforradalom felé, amit március 22-i, a Forradalmi Kormányzótanácsot támogató nyilatkozata is bizonyított. Ragaszkodott ahhoz, hogy valamilye tisztséget vállalhasson. Feltűnést keltett kinevezése a Hungaria politikai biztosává.

A Budapesti Munkástanács ülésére 21-én az esti órákban már akkor került sor, amikor a hatalom átvétele megtörtént. A felfegyverzett munkásosztatok nemcsak a stratégiai pontokat foglalták el, de gondoskodtak a fegyver- és lőszerraktárak védelméről, a bankok és ékszerüzletek őrzéséről, a fosztogatások megakadályozásáról, a közbiztonság fenntartásáról. A Budapesti Munkástanács lelkes hangulatban elfogadta az egységkormányt és közfelkiáltással döntött a hatalom kézbe vételéről. A kommunista vezetők ekkor még nem vetettek számot azzal, hogy a szociáldemokrata vezetők egy része nem őszintén örül a hatalom átvételének. Kun Bélát azonban már ekkor kétségek gyötörték: „Nagyon simán ment. Egész éjjel nem aludtam, folyton azon gondolkodtam, hogy hol követtük el a hibát. Mert valahol hiba történt. Nagyon simán ment. Majd rájövünk, csak attól tartok, hogy már későn.”

Késő este összeült a két munkáspárt vezetősége és kijelölte az új kormány — a *Forradalmi Kormányzótanács* — tagjait, a *népbiztosokat*. Az új államhatalom ezekkel az új elnevezésekkel is dokumentálta a szocialista forradalom és a polgári rendszer közötti különbséget. A Forradalmi Kormányzótanács elnöke Garbai Sándor lett, a tanács-hatalom tényleges politikai vezetője, Kun Béla a külügyi népbiztos tisztségét töltötte be.

A Forradalmi Kormányzótanács összetétele a pillanatnyi erőviszonyokat tükrözte. Ennek megfelelően a szociáldemokrata népbiztosok háromnegyede a baloldal és az ingadozók képviselői közül került ki, de kisebb jelentőségű pozíciót néhány jobboldali beállítottságú személyiség is kapott. A kommunisták javaslatára elfogadták, hogy a Kormányzótanács ülésein a népbiztos-helyettesek is vegyenek részt. Így a kommunisták is megfelelő arányú képviselőhöz jutottak, mivel a 13 népbiztoshelyettes

közül 9 a kommunista párt tagja volt. A számarányoknál azonban sokkal fontosabb az a tény, hogy ezekben a napokban a döntő szó a kommunistáké lett.

A tanácskormány rendeletet hozott a statáriumról, amelynek értelmében halálbüntetéssel sújtják a Tanácsköztársaság intézkedéseinek ellenszegülőket, az ellenforradalmi szervezkedést szítókat, fosztogatókat. Az intézkedést szó szerint nem hajtották végre, azért hozták, hogy a munkáshatalom ellenségeit elretentsék. A Kormányzótanács egyúttal teljes szesztilalmat léptetett életbe, ami a hatalom átvételének napjaiban teljes mértékben szükséges rendszabály volt. Egy másik döntés az állami- és pártvezetés közötti különbség tisztázatlanságáról tanúskodott: kimondták, hogy a megtartandó pártkongresszusig a Kormányzótanács látja el a pártvezetőség funkcióit.

A szocialista forradalom Magyarországon békés úton győzött. A politikai hatalom békés meghódítása azzal vált lehetővé, hogy a munkásság a kommunisták vezetésével maga mellé állította a nép döntő többségét, ugyanakkor a forradalom ellenségeinek táborát az átmeneti erőtlenség jellemezte. Az adott történelmi lehetőség gyors, céltudatos intézkedések sorozatán keresztül valósult meg, és ez a forradalom vezérkarának az érdeme. A hatalom békés úton történő átvétele elvi szempontból is igen nagy jelentőségű, hiszen bebizonyította: a szocialista forradalom győzelemre juttatásának nem a fegyveres felkelés az egyetlen útja. *A szocialista forradalom magyarországi győzelme elválaszthatatlan a két munkáspárt egyesülésétől, a proletariátus politikai egységének a helyreállításától.*

V. I. Lenin 1919. április 3-án, a moszkvai szovjet ülésén méltatta a magyarországi Tanácsköztársaság kikiáltásának nemzetközi jelentőségét és megállapította: „... a magyar forradalom azzal, hogy egészen másképpen született meg, mint a miénk, megmutatja az egész világnak azt, ami Oroszország tekintetében nem volt világos: nevezetesen, hogy a bolsevizmus, az új proletárdemokráciával, munkásdemokráciával függ össze, amely a régi parlament helyébe lép...

Abban az államban, amelyben a burzsoázia nem fog ilyen veszett ellenállást tanúsítani, a szovjethatalom feladatai könnyebbek lesznek, munkája során elkerülheti majd azt az erősza-

kot, azt a véres utat, amelyre Kerenszkij úrék és az imperialisták kényszerítették bennünket. Mi még nehezebb utat is végig fogunk járni. Ám legyen Oroszországnak osztályrésze, hogy más országoknál több áldozatot kell hoznia. Ez nem meglepő, tekintve, hogy ránk csak ócska romhalmaz maradt örökségül. Más országok más, emberibb úton jutnak el ugyanahhoz — a szovjet-hatalomhoz. Épp ezért lesz Magyarország példájának döntő jelentősége.”

A MUNKÁSHATALOM FORRADALMI VÍVMÁNYAI

Március 22-én a tanácshatalom kiáltvánnyal fordult az ország népéhez. Ebben bejelentette, hogy a burzsoá uralmat a „proletárság diktatúrája, a munkások és földműves szegények uralma” váltja fel. Magyarország Tanácsköztársasággá alakult — állapította meg a dokumentum, majd ismertette, hogy a termelőeszközök, a nagybirtok köztulajdonba kerül, a szocializált földeken szocialista termelőszövetkezeteket alakítanak. A felhívás hangsúlyozta: a munkáshatalom védelmére proletárhadsereget szerveznek, kíméletlenül fellépnek az ellenforradalmárokkal, az üzérkedőkkel és a fosztogatókkal szemben. A kiáltvány megállapította, a munkáshatalom létének alapvető feltétele a proletariátus teljes egysége. A tanácskormány külpolitikai elveiről szólva a dokumentum rámutatott, hogy a Tanácsköztársaság „teljes eszmei és lelki közösséget” vállal Szovjet-Oroszországgal, és szövetségre lép vele. A kapitalista országok munkásosztályát felszólították, ne engedje, hogy kormányuk hadjáratot indítson a magyarországi munkáshatalom ellen. A kizsákmányolók elleni küzdelemben szövetséget ajánlott a szomszédos országok munkásainak és parasztjainak. Az osztrák és a német munkásosztályt a magyar proletariátus példájának követésére hívta fel.

A „Mindenkire!” kezdetű kiáltvány őszintén rámutatott mindazokra a nehézségekre is, amelyekkel a magyar tanácshatalomnak szembe kellett néznie. „Nélkülözések, nyomorgás, szenvedés várakozik ránk ezen az úton — állapította meg a felhívás. — És mégis rá kell lépnünk és mégis rá merünk lépni, mert bízunk a magyar proletárság hősiességében és áldozat-

készségében. Rá kell lépünk, mert csakis így vihetjük győzelemre a szocializmus világot megváltó ügyét.”

A szocialista forradalom győzelmét a magyar munkások hatalmas tömeggyűléseken ünnepelték meg. Ezek sorából kiemelkedett a március 23-i, amely az Országház előtti téren százezres tömegdemonstrációvá változott. A munkások és parasztok szinte a csodavárás illúziójában élve üdvözölték a proletárdiktatúrát, és a „Mindenkihez!” című kiáltvány figyelmeztetése ellenére egyelőre még nem akarták tudomásul venni a gyülekező felhőket. Az első napokban a tanács hatalom vezetői sem érzékelték eléggé a tervek megvalósításával együtt járó nehézségeket, a belső és a külső helyzet súlyosságát.

Vidéken a hatalom átvétele, a közrend biztosítása, a közigazgatási és ellátási feladatok folyamatos elvégzése a munkás-, paraszt- és katonatanácsokra hárult. Létük és munkájuk biztosította, hogy az egész ország területén gyorsan, hathatósan hajtsák végre a tanács hatalom rendelkezéseit. A szocialista forradalom győzelme vidéken sem ütközött fegyveres ellenállásba. Tudni kell azonban, hogy a proletárforradalom ütőere a fővárosban lüktetett, a vidék magatartása nagyon vegyes volt. A fővárosi proletariátus állásfoglalásán állt vagy bukott a tanács hatalom sorsa. A Forradalmi Kormányzótanács tagjainak zöme is a budapesti munkásságot vagy a szocialista értelmiséget képviselte és ez is erősítette a kapcsolatot a fővárosi üzemi munkásokkal.

Vidéken a legnagyobb aktivitást az ipari termelés centrumaiban dolgozó proletárok, a nagy alföldi városok, a Tiszántúlon élő agrárproletárok tanúsították. A munkáshatalom számára az intervenció kibontakozása után a Dunántúl maradt a legvédtetebb, ahol ugyanakkor a szocialista forradalom erői a leggyakrabban kerültek összeütközésbe az ellenforradalom szállásainál.

A munkáshatalom az első napokban várakozó álláspontra helyezkedett a polgári politikusokkal szemben. Ezt az is indokolta, hogy a Berinkey-kormány polgári tagjainak többsége ünnepélyes külsőségek közepette adta át hivatalát utódjának, beosztottaikat pedig a tanács hatalom támogatására szólították fel. Ebben a helyzetben még a szocialista forradalom nyilván-

való ellenségei is hűségnyilatkozatokkal kívánták megőrizni pozíciójukat.

A két munkáspártnak a kommunista platform alapján történő egyesülése a proletárforradalom győzelme érdekében szükség-szerű volt. A kommunista vezetők a Magyarországi Szocialista Párt egysége érdekében igyekeztek erről meggyőzni a párt tag-jait, a kompromisszumokat nehezen elfogadó fiatalokat. Bár a kommunisták megértették, elfogadták a felsorakoztatott érveket, mégsem tűnt el teljes mértékben bizalmatlanságuk. A két munkáspárt egyesülése a valóságban azt jelentette, hogy a kommunista szervezetek beolvadtak a szociáldemokrata szerve-zetekbe. Nehezítette a helyzetet az egyesült munkáspártba való tömeges belépés: a Magyarországi Szocialista Párt taglétszáma hamarosan megközelítette a másfél milliót. Ilyen körülmények között illuzórikus volt a párthoz való tartozással járó kötelezett-ségek érvényesítése, betartatása.

Hasonlóan alakult a helyzet a szakszervezeti mozgalomban. A felduzzadás már 1918 végén megindult és azzal tetéződött, hogy a legkülönbözőbb ipartestületek, gazdaszövetségek, érdek-védelmi szervezetek kívántak szakszervezetté alakulni. Ez ellen a Szakszervezeti Tanács erőteljesen tiltakozott. A KMP ugyan-akkor feloszlatusuk miatt elvesztette azokat a főképp érdekvé-delmi funkciók ellátására alakult tömegszervezeteket, melyek-ben a kommunisták erősek voltak, így a leszerelt katonák és al-tisztek, a munkanélküliek és a hadirokkantak szövetségeit.

Létrejött az ifjúsági mozgalom egysége is. Az Ifjómunkások Országos Szövetsége és a Szocialista Ifjómunkások Országos Szövetsége még március 21-én éjjel egyesült. A szocialista ifjú-sági vezetők elfogadták a kommunista ifjómunkások célkitűzé-seit. Az egységes ifjúsági szervezet április 6-án összehozott ülést tartott és felvette a Kommunista Ifjómunkások Magyar-országi Szövetsége (KIMSZ) nevet. A KIMSZ a munkáshatalom napjaiban a kommunisták irányításával dolgozott, kiépítette ön-álló szervezeteit.

A FORRADALMI KORMÁNYZÓTANÁCS ÁTALAKÍTÁSA

A Forradalmi Kormányzótanácsnak az első napokban széles körű rendeletalkotó munkát kellett elvégeznie. A jogszabályok közül kiemelkedett a Vörös Hadsereg megszervezéséről, a termelőeszközök köztulajdonba vételéről, az általános munkakényszerről és a munkához való jogról, az egységes karhatalom megszervezéséről, a színházak, mozik és filmgyárak államosításáról, a bankok kisajátításáról, a bérházak közösségi tulajdonba vételéről, a kislakások bérének mérsékléséről szóló rendelet. Emellett számos olyan rendelkezés is napvilágot látott, amely szimbolikus jelentőségű lett, így például a margitszigeti belépődíj eltörlése. *A Forradalmi Kormányzótanács március végén, április első napjaiban megjelent rendelkezései teremtették meg az új rend alapköveit.*

A tanácskormány nagyszabású munkát végzett az új államigazgatás megteremtésére, a gazdasági, társadalmi élet átforgalmazására. Ennek során természetesen akadtak véleménykülönbségek a népbiztosok között. Ezek a viták április elejéig jobbra az előrehaladás ütemét érintették. Egyetlen egy kérdésben nem sikerült ezekben a napokban győzelemre vinni a forradalmi álláspontot: a kommunisták nem tudták meggátolni, hogy a Vörös Őrség soraiba beolvassák a korábbi csendőrséget és rendőrséget. Március legvégén, április elején azonban fokozatosan politikai ellentétek keletkeztek a főváros vezetésének kérdésében s a hadügy irányításában. Ez személycserékhez vezetett, s ezzel együtt átalakították április 3-án a Forradalmi Kormányzótanácsot. Kun Béla javaslatára elfogadták, hogy szüntessék meg a népbiztos-helyettesi rangot, legyenek ők is népbiztosok. Így tulajdonképpen minden szakterület élére — több népbiztos — egy testület került. A Forradalmi Kormányzótanács személyi összetétele júniusig alig változott. Az intervenció kezdetekor néhány népbiztos katonai feladatokat is kapott.

A tanácskormány ilyen átalakítása erősítette a forradalmi pozíciókat, mivel a legtöbb népbiztoshelyettes kommunista volt. Ők és a baloldali szociáldemokraták minden döntő kérdésben érvényesíteni tudták a forradalmi álláspontot. A Kormányzótanács tagjainak zöme értelmiségi foglalkozású, de tagjai között

eredeti szakmáját tekintve tizenhét munkás és egy földmunkás is volt. Akkoriban az egész világon nem nagyon működött még egy olyan kormány, amelyben Lukács Györgynél felkészültebb művelődéspolitikus, vagy Varga Jenőnél képzetesebb közgazdász irányította a kultúra, illetőleg a gazdaság ügyeit.

A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG ÁLLAMRENDSZERE

A tanácshatalom államának kiépítése terén a munkáshatalom vezetői V. I. Leninnek az „Állam és Forradalom” című művében megfogalmazott elveit tekintették irányadónak. Tudatában voltak annak, hogy le kell rombolni a régi államgépezetet, és helyébe fel kell építeni a proletariátusét. A munkásállam alapjait a törvényhozó, a végrehajtó és a bírói hatalmat gyakorló tanácsok alkották.

Április elején megjelent a Tanácsköztársaság ideiglenes alkotmánya, a magyar történelem első szocialista alaptörvénye. Az ideiglenes alkotmány szabályozta a tanácsválasztások rendjét és megállapította: „A Forradalmi Kormányzótanács szükségesnek tartja, hogy Magyarország dolgozó népének akaratát a munkás-, katoná- és földművestanácsok útján minél előbb kifejezésre juttassa.” Az ideiglenes alkotmány kimondta: „Választók és tanácsstagokká választhatók nemre való tekintet nélkül mindazok, akik 18. életévüket betöltötték és a társadalomra hasznos munkából élnek, mint a munkások vagy alkalmazottak stb. vagy olyan háztartási munkával foglalkoznak, amely az előbb említett munkásoknak, alkalmazottaknak stb. munkáját lehetővé teszi. Választók és választhatók továbbá a Vörös Hadsereg katonái, valamint a Tanácsköztársaságnak azok a hasznos munkából élő munkásai és katonái, akik munkaképességüket egészen vagy részben elvesztették...”

Nem választók és nem választhatók azok: a) akik nyereség szerzése céljából bérmunkásokat alkalmaznak, b) akik munka nélküli jövedelemből élnek, c) kereskedők, d) lelkészek és szerzetesek, e) elmebetegek és gondnokság alatt állók, f) akiknek politikai jogai aljas indokból elkövetett bűncselekmény miatt fel vannak függesztve...”

A szavazás titkos volt, megválasztottnak azokat tekintették, akikre a legtöbb szavazat érkezett. A tanácsokat egyelőre hat hónapra választották.

Magyarországon még soha nem szavaztak ilyen széles körű választójog alapján. Míg az 1910-es választáson ugyanilyen nagyságú területről mintegy 700 000 ember szavazhatott, addig 1919-ben a kilenc milliós összlakosság fele rendelkezett választójoggal. A nyugodt légkörben, lelkes hangulatban lefolyt szavazáson a választásra jogosultaknak kb. fele vett részt. Az országos átlag természetesen nagy különbségeket takart. Míg a fővárosban a többség elment szavazni, addig a vidék kedvezőtlenebb képet mutatott. Azért alakult ez így, mert a falusi nők zöme a kor uralkodó szokásai miatt nem mert szavazni, néhol a földosztás elmaradása miatt nem éltek szavazati jogukkal, néhol meg túl sok embert zártak ki a választásokból.

A tanácsválasztásra a fővárosban és a legtöbb megyében április 7-én került sor. Ezt követően néhány napon belül megválasztották a felsőbb fokú tanácsok tagjait. A Forradalmi Kormányzótanács meghatározta a helyi tanácsok és direktóriumok (intéző bizottságok) hatáskörét. Alapvető feladatuk lett az új társadalmi rend megteremtése, hatáskörükbe tartozott a közigazgatás irányítása, a régi tisztviselői gárda lecserélése, az élelmiszerkészletek felmérése, az ellenforradalmi jelenségek éber figyelemmel kísérése, a termelés folyamatosságának biztosítása, a közrend fenntartása. Az ügyek folyamatos intézésére intéző bizottságokat hoztak létre, amelyek saját soraikból a közigazgatási munka közvetlen irányítására néhány tagú testületet választottak. A tanácsok szakbizottsági rendszere lehetővé tette, hogy szakértők is bekapcsolódjanak a munkába.

A helyi és a megyei tanácsok széles hatáskörüket számos esetben túllépték azokon a területeken, ahol a jogi szabályozásra már nem jutott idő. A központi hatalom és a tanácsok között gyakran súrlódást okozott, hogy a felsőbb szervek döntéseiket számos esetben a helyi sajátosságok figyelmen kívül hagyásával hozták meg.

A legtöbb tanács osztályösszetétele jól alakult. Új választást csak Pest, Sopron és Vas megye egyes községeiben kellett tartani, mert ott a tanács tagjai közé túl sok volt kizsákmányoló

került. Az ipari városokban a tanácstagok túlnyomó többsége munkás, míg a falvak és a parasztvárosok esetében földmunkás és szegényparaszt. Helyet kaptak az értelmiség képviselői is, elsősorban a tanítók.

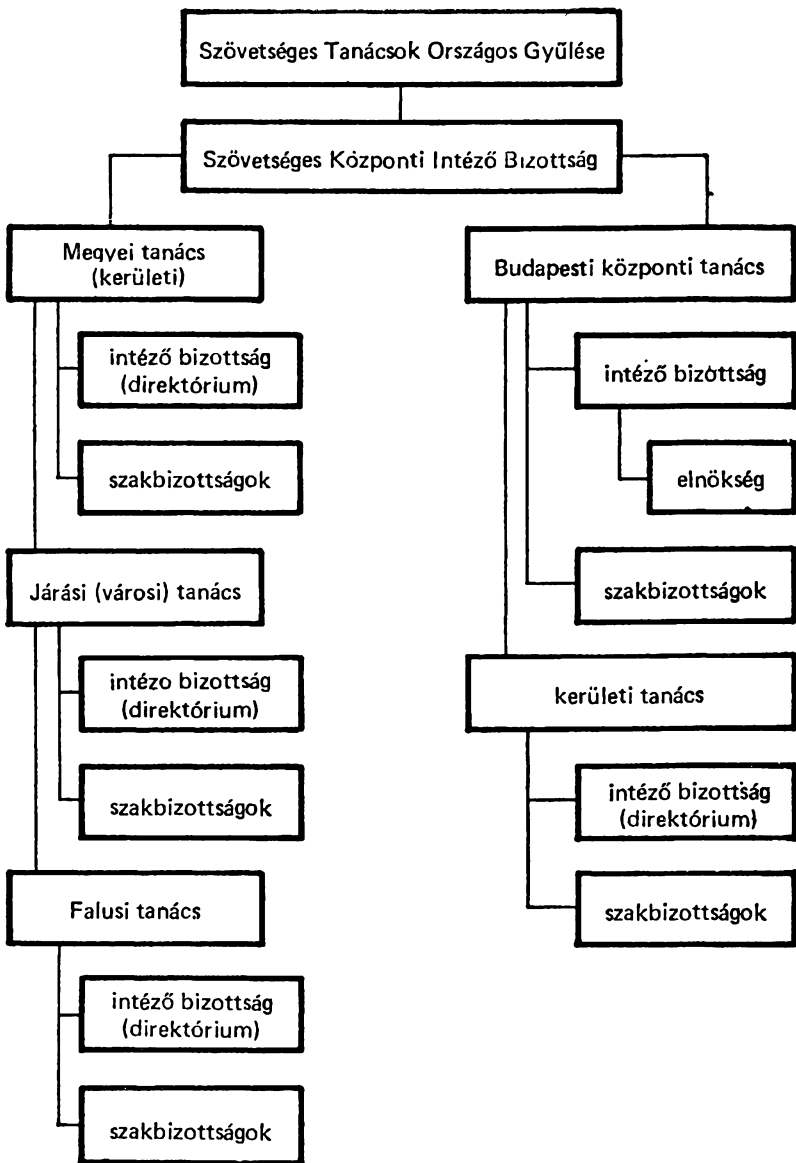
A Tanácsköztársaság népbiztosságai a régi miniszteriális rendszer bázisán jöttek létre. A korábbi minisztériumi tisztviselőgárdát formálisan megtartották. Melléjük kerültek az újonnan behívott értelmiségiek, munkások, parasztok, akik kezükbe vették az ügyek operatív irányítását. Ennek következtében a népbiztosságok létszáma felduzzadt.

A munkáshatalom gyökeresen átformálta az igazságszolgáltatás szervezetét. A proletárdiktatúra kikiáltása után a bíróságokat felfüggesztették, majd a folyamatban levő ügyeket felülvizsgálták és lezárták. A tanácskormány felállította az új bírói szervezetet, a forradalmi törvényszékeket, és életre hívta a statáriális bíróságokat. A forradalmi törvényszékek elnökeit, tagjait a tanácsok jelölték ki. Ennek megfelelően a fővárosban a bírák mintegy 90%-a munkás, vidéken 77%-a munkás vagy paraszt. A forradalmi törvényszékek fontos szerepet töltöttek be a munkáshatalom rendjének biztosításában. Feladatukat általában megfelelően látták el, ítéleteiket nagy körültekintéssel hozták meg. Egy részük azonban túlságosan elnéző, megbocsátó magatartást tanúsított a bűncselekmények elkövetőivel szemben.

A proletárdiktatúra létérdeke volt a régi erőszakszervezetek felszámolása és az új, forradalmi fegyveres testületek létrehozása. Kun Béla már március 22-én javasolta a rendőrség és a csendőrség azonnali lefegyverzését és új karhatalom létrehozását. Javaslatát következtelenül fogadták el, mivel a rendőrséget és a csendőrséget feloszlatták ugyan, de személyi állományát beosztották a megalakuló Vörös Őrségbe.

A Belügyi Népbiztosság március 26-án adta ki a Vörös Őrség megalakításáról szóló rendeletét. Az intézkedés időszerűségét mi sem bizonyította jobban, mint az, hogy előző nap sor került az első ellenforradalmi jellegű megmozdulásokra Kistarcsán, Kálmándon és Kisvárdán. A Vörös Őrség feladata a közrend fenntartása lett. A korábban meglevő karhatalmi alakulatok, fegyveres testületek beolvadtak soraiba. Bár a legénységet és a tisztikart munkásokkal és leszerelt katonákkal erősítették meg, de

A tanácsok szervezeti felépítése

az átvett személyi állomány felülvizsgálatára csak később került sor. A felülvizsgálatot általában a régi parancsnoki gárda végezte. A régi államapparátus tagjainak átvétele természetesen sokkal súlyosabb következményekkel járt a fegyveres erőknél, mint a miniszteriális apparátusban.

A Vörös Őrséget a fővárosban forradalmi szellemben irányították, vidéken azonban a helyi erőviszonyokon múlt, hogy milyen lett a politikai irányítás. A Vörös Őrség egységeinek zöme helytállt. Akadtak egyes tagjai, akik később vidéki ellenforradalmi szervezkedéseket kezdeményeztek. A Vörös Őrség szervezéséért sokat tettek kommunista vezetői, Jancsik Ferenc, Münnich Ferenc, Seidler Ernő, Szántó Rezső és harcostársaik.

A fővárosban és a nagyobb vidéki városokban a belbiztonság erősítésére forradalmi szellemű munkásegységeket hoztak létre. Az ellenforradalmárok legrettegettebb ellenfele a Lenin-fiúk alakulata lett. Az ellenforradalmi szervezkedések megfigyelését, felderítését a Belügyi Népbiztosság politikai nyomozó osztálya látta el Korvin Ottó irányításával. A román királyi hadsereg támadását követően Szamuely Tibort megbízták a hátszág rendjének a fenntartásával. Szamuely mozgékony alakulatával kimagasló szerepet töltött be az ellenforradalmi lázadások felszámolásában.

Ellenőrző kérdések:

Melyek voltak a proletárdiktatúra megteremtésének fontosabb állomásai?

Milyen intézkedéseket hozott a Forradalmi Kormányzótanács a tanács hatalom államrendszerének a kiépítésére?

A tanácsválasztások. Mi jellemezte a kiépülő tanácsrendszert? Hogyan zajlott le a két munkáspárt és a két ifjúsági szövetség egyesülése? Milyen következményekkel járt a két munkáspárt egyesülésének a történelmileg megvalósult útja?

A szocialista építés terve

A Tanácsköztársaság célja a szocializmus megvalósítása. A Forradalmi Kormányzótanácsnak „Mindenkihez!” című felhívásában már megfogalmazódott, hogy „haladéktalanul megkezdni a nagy alkotások sorozatát a szocializmus, a kommunizmus előkészítésére és megvalósítására”. A proletárdiktatúra gazdasági és politikai intézkedéssorozata — mai fogalommal — a szocializmus alapjainak lerakásával ért fel. *E téren a tanács hatalom alkotómunkája egyfelől a szocializmus haladéktalan megvalósításának koncepciójára, másfelől a honvédelem és az új gazdasági rendszer létrehozásából fakadó feladatokra épült.*

A MUNKÁSÁLLAM GAZDASÁGPOLITIKÁJA

A Tanácsköztársaság gazdaságpolitikájának kidolgozását és megvalósítását kiválóan felkészült gazdasági szakemberek — Hevesi Ákos, Hevesi Gyula, Kelen József, Lengyel Gyula, Varga Jenő — irányították. Munkájuk során már felhasználhatták Szovjet-Oroszország első tapasztalatait. A tanácsállam a hadsereg ellátásának biztosítását alapvető gazdasági feladatának tekintette, és ennek érdekében számos, a hadikommunizmusra jellemző intézkedést vezetett be, de a magyarországi Tanácsköztársaság gazdasága mindezek dacára nem volt hadikommunizmus, csupán hadigazdaság.

A munkáshatalom súlyos örökséget kapott gazdasági téren is. A közel ötéves háborús rablógazdálkodás következtében a készletek kimerültek, a termelés jelentősen visszaesett. Az ország-

terület egy részének elvesztése felborította a hagyományosan kiépült termelési szerkezetet és kapcsolatokat. Ezen a helyzeten a polgári demokratikus rendszer nem sokat tudott változtatni. A proletárdiktatúra kikiáltását követően sem javult a helyzet, a termelés folytatásához szükséges alapvető nyersanyagok és energiahordozók behozatala lehetetlenné vált.

A Forradalmi Kormányzótanácsban márciusban napokig vitatkoztak arról, hogy milyen mértékig szocializálják az ipari termelést. Voltak, akik a 10, és olyanok, akik a 100 munkásnál többet foglalkoztató üzemek köztulajdonba vételét javasolták, mások meg valahol a két határpont között akarták megszabni a szocializálás mértékét. Azután úgy döntöttek, hogy minden 20 főnél több munkást foglalkoztató ipari üzem, bánya és közlekedési vállalat államosítását elrendelik. A köztulajdonba vett üzemek élére a Szociális Termelés Népbiztossága termelési biztosokat nevezett ki, az üzemvezetés ellenőrzésére pedig 3—7 tagú munkástanácsokat állítottak fel. A kisajátítás folyamata zökkenők nélkül zajlott le, és Hevesi Gyula adatai szerint több mint 27 ezer ipari üzemre terjedt ki. A magyar ipar államosításáról V. I. Lenin is elismeréssel szólt: „A magyar kormány politikája igen határozott volt és olyannyira kommunista irányt vett, hogy addig, míg mi a munkásellenőrzéssel kezdtük és csak fokozatosan tértünk át az ipar szocializálására, Kun Bélá a maga tekintélyével, abban a biztos tudatban, hogy óriási tömegek állnak mögötte, egyszerre életbe tudott léptetni egy olyan törvényt, amely szerint Magyarország minden kapitalista ipari vállalata társadalmi tulajdonba megy át.”

Rövid időn belül valóságos szocializálási hullám öntötte el az országot: a 20 munkásnál kevesebbet foglalkoztató gyárak dolgozói is meg akartak szabadulni a tulajdonostól és még hatósági ellenkezés dacára is kisajátították az üzemet. Ennek hatására a Kormányzótanács módosítani volt kénytelen a szocializálási rendeletet és lehetőséget teremteni a magasabb termelékenységgű malmok, a vegyipar, a gyógyszeripar, filmgyártás és -forgalmazás, a gázgyártás, az áramfejlesztő telepek, a raktárak, a fuvarozótelepek, a takarító vállalatok, a szociális, egészségügyi és oktatási munkával kapcsolatos üzemek és más kisebb termelőegységek államosítására. A köztulajdonba került kisüzemek

A tanácskormány szervezeti felépítése

A Forradalmi Kormányzótanács ágazati szervei

Külügyi Népbiztosság

Hadügyi Népbiztosság

Belügyi Népbiztosság

Igazságügyi Népbiztosság

Népjóléti
és Közegészségügyi Népbiztosság

Közüktatásügyi Népbiztosság

Német Népbiztosság

Ruszin Népbiztosság

Népgazdasági Tanács
(alakult május 19-én
a gazdasági népbiztossá-
ságokból)

választmánya

elnöksége

főosztályai:

a termelés általános irá-
nyítása, anyaggazdálkodás,
külkereskedelem

földművelés és állattenyésztés

ipari termelés technikai
irányítása és üzemvezetés

pénzügyi gazdálkodás

közellátás

közlekedés

gazdasági szervezés
és ellenőrzés

középítés

munkaügy

termelését, nyersanyagellátását nem minden esetben tudták biztosítani a hatóságok, ami végső soron bezárásukhoz vezetett. Kísérletek történtek kisipari szövetkezetek létrehozására, illetve a központi irányításuk megteremtésére.

Kezdetben a Szociális Termelés Népbiztossága közvetlenül irányította az ipari termelést. Április 22-én azonban létrehozták a helyi és a kerületi ipari termelési tanácsokat és néhány kulcsfontosságú gyár kivételével rájuk bízta az üzemek irányítását. Hozzákezdtek az azonos termelési profilú gyárak összevonásához, az energiarendszer egyesítéséhez. A szűkös nyersanyagkészletek elosztására és a valóban fontos társadalmi, katonai szükségletek kielégítéséhez szükséges alapanyagok előteremtésére felállították a központi anyaghivatalokat.

Mivel a Forradalmi Kormányzótanácsnak április közepétől egyre inkább a katonai, politikai teendők irányításával kellett foglalkoznia, mind nehezebben tudta koordinálni az egyes népbiztosságok, hivatalok gazdasági munkáját. Az ebből fakadó hiányosságok megszüntetésére május 19-én felállították a Népgazdasági Tanácsot és alája rendelték a gazdasági népbiztosságokat. A Népgazdasági Tanács maga alá rendelte a korábban felállított termelési tanácsokat és azokból kerületi népgazdasági tanácsokat, később kerületi gazdasági hivatalokat szervezett. A centralizálás mértéke ellen a helyi tanácsok tiltakoztak, mivel az csorbitotta önállóságukat.

A tanácsállam április közepén bevezette a napi 8 órai munkaidőt, eltörölte a teljesítménybérezést és egységesen az időbérré tértek át. Később módosították a tisztviselők fizetési rendszerét is és megszüntették a munkás és tisztviselői bérek közötti különbséget. A teljesítménybérezés eltörlése hozzájárult a termelékenység csökkenéséhez, a munkafegyelem bomlásához. Egy ilyen jellegű intézkedés bevezetésének anyagi és tudati előfeltételeit a munkáshatalom 3—4 hét alatt nem teremthette meg. A döntés ellen hamarosan maguk a munkások is tiltakoztak, mert igazságérzetüket sértette, hogy sokan a korábbinál lényegesen alacsonyabb produktivitásért is ugyanazt a bért kapták.

A Kormányzótanács az üzletek árukészletének az elrejtését azzal kívánta megakadályozni, hogy elrendelte a közellátást végző boltok kivételével minden üzlet bezárását, majd az áru-

készletek leltárba vételét és a nagykereskedelem államosítását, a 10 eladónál többet foglalkoztató vállalkozások kisajátítását. A kiskereskedők zöme nem kívánta kiárusítani árukészletét hatósági áron, ezért zárva tartotta boltját.

A Tanácsköztársaság a rászorulókat ellátása érdekében az alapvető közszükségleti cikkek elosztására jegyrendszert vezetett be. A béremelések, az infláció, a fokozódó áruhiány nehezítette a kereslet és a kínálat összhangjának a megteremtését. A régi kereskedőréteg korábbi összeköttetései segítségével ügyesen kihasználta a feketepiac nyújtotta lehetőségeket. A munkásság jobb ellátásának megteremtésére hamarosan beszerzési csoportokat hoztak létre, amelyek a falvakban élelemre cserélték be az üzem termékeit.

A tanácsállam monopolizálta a külkereskedelmet és nagy erőfeszítéseket tett fellendítésére. A párizsi békekonferencia március 28-án brit javaslatra a Magyarországgal szembeni gazdasági blokádnak fenntartása mellett döntött. Ebben a helyzetben a szűkre szabott legális árucserélehetőségét más formákkal is kellett egészíteni. A tanács hatalom mindent megvásárolt, amire szüksége volt és amit meg tudott venni, így ékszirt Svájcól, csukamájolajat Norvégiából, gyufát, petróleumot, papírt, hadianyagot Ausztriából és Olaszországból és folyt a jugoszláviai illegális állatforgalom is. A kivétel fő tételei élelmiszerek, bőrök és szeszes italok voltak.

A Kormányzótanács a hatalomátvételnél zárolt pénzintézeteket március 27-én részben államosította. A nagyrészt vagy teljes egészében külföldi tulajdonban levő bankokat nem szocializálták. Korlátozták a bankbetétek felvételét és elrendelték a nagyobb értékű ékszerek beszolgáltatását. A bankok a proletárdiktatúra napjaiban hiánytalanul megőrizték a rájuk bízott értékeket és pénzkészleteik felhasználásával fedezték az üzemek, vállalatok kiadásait. Az ellenőrzést fokozatosan kiterjesztették az összes pénzintézetre, államosították a biztosító- és nyugdíjintézeteket. A pénzintézetek ellenőrzési rendszere a banktisztviselők segítségével eredményesen megvalósult. A munkáshatalom a bankok köztulajdonba vételével, ellenőrzésével meggátolta, hogy a burzsoázia akár ellenforradalmi célokra, akár korábbi fényűző életének fenntartására betétjét felhasználhassa.

A Tanácsköztársaság pénzügyi politikájának nagy érdeme, hogy a súlyos gazdasági helyzet feltételei között is mérsékelni tudta az infláció ütemét és kísérletet tett a fehérpénz kibocsátásával előállott helyzet megszüntetésére.

A munkáshatalom gazdaságpolitikája az ipar, a kereskedelem, a pénzügy területén jelentős eredményekről adhatott számot. A tanácsállam gazdaságpolitikusi ugyanakkor szembekerültek az adott korban szinte megoldhatatlannak tűnő gazdasági kérdésekkel is. A megoldás helyes útjának a kidolgozását részben objektív okok — gazdasági blokádnak, intervenció — részben szubjektív tényezők — tanácsstalanság, tapasztalatlanság — gátolták. A munkáshatalom gazdasági vezetőinek érdemeit nem kisebbítheti sem ez, sem az a tény, hogy a megoldhatatlannak tűnő gondok egy részére a választ, a megoldás útját — két évvel később — a lenini új gazdasági politika (NEP) adta meg.

A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG AGRÁRPOLITIKÁJA

A proletárdiktatúra legtöbb vezetője jól tudta, hogy egy agrárországban létkérdés a nagybirtokrendszer szétzúzása. Lenin több alkalommal is felhívta erre a figyelmet, többek között a Kun Bélával szikratávírón váltott első üzenetében is. A Tanácsköztársaság vezetői többször is tárgyaltak az agrárrendelet kiadásáról, de a földek tulajdonjogának szabályozása körül hosszasan elhúzódott a vita. A Kormányzótanács tagjai egyetértettek abban, hogy a kisajátított földek felosztása sem a társadalom fejlődését, sem a parasztság felemelkedését nem szolgálja, de többen hangsúlyozták, hogy ha minden földet köztulajdonba vesznek, ez a birtokos parasztság széles rétegeit fordítja szembe a munkáshatalommal. A népbiztosok többsége gyors döntést javasolt, néhányan viszont a halasztás mellett voltak. Az elhúzódó vita erősödő nyugtalanságot keltett vidéken. Ezért igen szerény keretek között megengedtek földosztást, házhelyjuttatást, illetve jóváhagyták a már korábban megtörténteket. Ezek az intézkedések elsősorban Békés, Héves és Hajdú megyében váltottak ki kedvező hatást.

A közép- és nagybirtokok szocializálásáról szóló rendelet áp-

rilis 4-én jelent meg. *Kisajátították a közép- és nagybirtokokat, míg a kisbirtokok változatlanul magántulajdonban maradtak.* Megtiltották a köztulajdonba vett birtokok felosztását, azokon termelészövetkezeteket kellett alakítani. A rendelkezés megnyugtatta a kisbirtokos parasztságot és a középbirtokos gazdák egy részét, de nyugtalanságot okozott a módosabb középparasztnál, mivel nem szabályozta a kisajátítás határát. Ennek megállapítását a megyei tanácsokra bízták. A megyei tanácsok a kisajátítás határát általában 100 magyar holdban határozták meg, de pl. Csongrád megyében 150—200 holdban, Veszprém megyében pedig 200 holdban.

Az országban a szocializálás mintegy 5 millió 628 ezer hold földre terjedt ki, termelészövetkezet azonban ennél jóval kisebb területen alakult. Szövetkezetek elsősorban azokban a megyékben jöttek létre, ahol már a proletárdiktatúra győzelmét megelőzően is kezdtek alakulni. — Somogy és Fejér megye —, illetve ahol erre a politikai feltételek létrejöttek: Heves, Nógrád, Pest, Győr, Tolna, Vas és Veszprém megyében. A Dunántúl és a Duna—Tisza köze mezőgazdasági termelés szempontjából alapvető fontosságú kilenc megyéjében a ténylegesen megalakult, mintegy egymillió hold földet magukba foglaló szövetkezetek irányítására a Földművelésügyi Népbiztosság létrehozta a szövetkezetek központját. A szövetkezetek szervezete mai fogalmaink szerint inkább olyan állami gazdaságra hasonlított, ahol a munkástanács széles körű ellenőrzési, véleményezési jogokkal rendelkezett, és érvényesült a munkahelyi demokratizmus. A szövetkezeti mozgalom sikereiről, hatásáról, eredményeiről lelkes hangon számoltak be Móricz Zsigmond somogyi és Krúdy Gyula Fejér megyei tudósításai.

A parasztság — a nagybirtokok cselédségének jó részét kivéve — földosztást várt a munkásállamtól és ezért csalódott az ezeréves per ilyen módon történő lezárásában. A földosztás elmulasztása a Tanácsköztársaság legsúlyosabb hibája volt, hiszen végrehajtása forradalmasította volna a parasztságot, elmaradása viszont fokozta politikai passzivitását. A földosztás gondolata június végén, július elején ismételten felmerült azok részéről, akik a parasztkatonák lelkesítése érdekében vetették fel javaslatukat, kedvező döntés azonban ekkor sem született.

A működő szövetkezetekben is sok volt a gond. A cselédség egyáltalán nem nézte jó szemmel, hogy a régi tulajdonos, a korábbi gazdatiszt megtartotta irányító szerepét. És bár ezek az emberek pozíciójuk megőrzése érdekében szorgosan munkálkodtak, vezetési módszereikkel háttérbe szorították a demokratikus önkormányzat légkörét. Jól jellemezte ezt a helyzetet Varga Jenő, amikor némi túlzással megállapította, hogy „sok helyen megmaradt a régi tulajdonos, mint a kormány által ki-nevezett termelőbiztos... külsőleg az ilyen uradalmakon semmi sem változott. A régi földesúr megmaradt régi lakásában, tovább is négylovas hintón járt, és a kevésbé forradalmi érzelmű cseledséggel és munkássággal szemben ugyanolyan módon földesúrként viselkedett, mint azelőtt. A földművesproletárok tetemes része ilyenformán a diktatúrában nem forradalmasodott; a diktatúrából nem látott egyebet, mint hogy most az ediginél magasabb bért kap.”

A tanács hatalom számos kedvező intézkedéssel igyekezett támogatni a kisparaszti gazdaságokat. Megszüntették a korábbi dohánymonopóliumot, hiteleket, nyugodt termelési feltételeket teremtettek. A szövetkezetek esetében már-már a rentabilitást is veszélyeztető mértékű bér- és juttatási rendszert dolgoztak ki és vezettek be. A Tanácsköztársaság intézkedései gazdaságilag is kedvezően hatottak: 1919-ben jó termést takarítottak be, megakadályozták az állatállomány további csökkenését, biztosították a lakosság ellátását, a Vörös Hadsereg jó élelmezését.

A kedvező gazdasági intézkedések azonban nem ellensúlyozhatták a földosztás elmaradásának politikai következményeit. Erre vallott, hogy a Vörös Hadseregbe aránylag kevés szegényparaszt jelentkezett. Az események „tragikus kontrasztja”, hogy a Tanácsköztársasággal szembenálló ellenséges csehszlovák, román és délszláv állam — ha korlátozott keretek között is, de — végrehajtotta a földreformot.

A PROLETÁRDIKTATÚRA SZOCIÁLPOLITIKÁJA

A munkáshatalom népjóléti intézkedései döntő változást jelentettek az életszínvonal, a szociális ellátás terén. A tanács hatalom

a szűkös anyagi lehetőségek maximális kihasználásával azonnali, számottevő változást kívánt elérni az életkörülmények javításában. A Tanácsköztársaság vezetői azt is sokszor hangsúlyozták, hogy a nyomor végleges felszámolása, a szociális elcsúszás teljes megszüntetése csak hosszú évek munkájával, a termelés megfelelő mértékű emelésével valósítható meg.

A Forradalmi Kormányzótanács április 17-én általános bérrendezést határozott el. A megállapított órabérek a polgári demokratikus rendszer utolsó heteiben emelt béreket javították. A béreket napi nyolcórás munkaidőre állapították meg, az üzemi munkástanácsok viszont eléggé liberálisan igazolták a teljesített munkaórákat, túlórákat. A munkáshatalom javított a tisztviselők, a közalkalmazottak és a pedagógusok anyagi helyzetén is. Különösen számottevően emelkedett a tanítók, a tanárok fizetése. A nemzet egykori „napszámosainak” bérét úgy állapították meg, hogy egy tapasztalt pedagógus megközelítőleg akkora fizetést kapott, mint a népbiztosságok vezető munkatársai. Nagy szociálpolitikai vívmány volt az évi fizetett szabadság bevezetése.

A tanáshatalom igen nehéz körülmények között biztosította a munkásság, az alkalmazottak ellátását. Az, hogy az országban senki sem éhezett — nem úgy, mint az antant-segélyt „élvező” Bécsben — az egyenlő elosztásnak, a jegyrendszer bevezetésének volt köszönhető. Sok gondot okozott a zsírhiány és a ruházati cikkek szűkös készlete. A háborúból hazatért katonák egy része kényszerűségből továbbra is korábbi egyenruhájában járt.

A munkabérek, a természetbeni juttatások emelkedése a mezőgazdaságban jelentősebb, mint az iparban. A mezőgazdasági napibér mintegy 25—30%-kal növekedett. A nagy nyári mezőgazdasági munkák időszakában a napibért ismételten emelték. A fizetésnél is nagyobb mértékben emelték a természetbeni juttatásokat, a gabonajárandóságot, az illetményföldet, az aratórészt, a szalonna-, a tüzelő- és a petróleumjuttatást.

A Tanácsköztársaság jelentős szociális intézkedésrendszert dolgozott ki a társadalmi egyenlőség megteremtése érdekében. A kötelező baleset- és betegségi biztosítást kiterjesztették az összes dolgozóra és szövetkezeti tagra, emellett lehetőséget teremtettek a kisgazdák önkéntes biztosítására is. A biztosította-

kat ingyenes orvosi ellátás illette meg. A táppénz időtartamát a korábbi 20—26 hétről egy évre emelték. Míg korábban a táppénz a fizetés feléig terjedhetett, addig a tanács hatalom napjaiban a munkásokat a betegség időtartamától függően 60—70%-os táppénz illette meg. Meghatározott esetben a táppénz a fizetés teljes összegére emelkedhetett.

A Tanácsköztársaság alkotmánya mintegy előrevetítve a kommunista társadalom képét, deklarálta az általános munkakényszert és a munkához való jogot, valamint megállapította: „A munkaképteleneket, valamint azokat, akik dolgozni akarnak, de akiknek az állam munkát juttatni nem tud, az állam tartja el.” A munkáshatalom ezzel igen nagy terhet vállalt magára, mivel ebben az időben sok volt a munkanélküli. Továbbra is megkapták bérüket az ideiglenesen munka nélkül maradt dolgozók, alkalmazottak, tisztviselők. A tanácsok számos kísérletet tettek a munkaalkalmak számának szaporítására. Terveket dolgoztak ki pl. a feleslegessé vált tisztviselők, alkalmazottak mezőgazdasági munkára való átirányítására.

Tervezet készült a 60 éves kortól járó általános nyugdíj bevezetésére. A tanács hatalom jelentősen emelte a rokkantsági juttatást, a hadiözvegyek, hadiárva anyagi támogatását. Különös gondot fordított a gyermekvédelemre, a terhes anyák gondozására. A kismamákat terhességük utolsó négy hetében már táppénz illette meg, míg a szülést követően nyolc héten át kapták teljes fizetésüket. Az anya ezt követően még tizenkét héten keresztül kapott szoptatási segélyt. A tanácsállam a gyermekek egészségügyi ellátása érdekében kiépítette az iskolaorvosi hálózatot, bevezette a kötelező orvosi vizsgálatot 6—14 éves kor között. A gyerekekről való gondoskodás teljes mértékben állami feladattá vált és ez az ellátáson, a ruházkodáson kívül a gyermeküdültetés megszervezését is jelentette.

A beteg gyermekek részére iskolaszanatóriumokat állították fel a korábbi luxusvillákban. Megnyitották az ifjú nemzedék előtt a parkokat és felszámolták a háború éveiben elterjedté vált gyermekmunkát. Külön szabályozták a tanoncok — mai fogalommal ipari tanulók — jogait. Nem engedték, hogy a korábban szinte általánosan elterjedt gyakorlatnak megfelelően házimunkára fogják őket, meghatározták napi munkaidejüket is.

A helyi tanácsok széles körű segélyezési programot dolgoztak ki, és megkezdték a magányos öregek, nyomorékok, vakok felkutatását, összeírását, a róluk való gondoskodás megszervezését. A proletárhatalom nemcsak rendelkezéseket adott közre az orvosi, a szociális ellátásról, hanem széles körű propagandatevékenységet is kifejtett az egészségügyi műveltség terjesztése, a népbetegségek felszámolása érdekében.

A proletárdiktatúra győzelmének pillanatában rendkívül súlyos volt a lakáshelyzet. Egyedül a fővárosban mintegy negyedmillió ember lakott heted- vagy többedmagával egy szobában. A kialakult állapotokon csak gyors és radikális intézkedéssel lehetett változtatni. *Budapesten közel százezer embert költöztettek be a nagypolgárok tágas, sokszobás lakásaiba, villáiba.* A lakásbizottság emellett minden feleslegessé vált helyiséget a lakásigénylőknek juttatott. A tanácshatalom természetesen nem tekintette végleges megoldásnak a radikális döntést, hanem nagyvonalú terveket dolgozott ki lakótelepek építésére. A tervek megvalósítására részben az építőanyagok hiánya, részben az idő rövidsége miatt nem kerülhetett sor.

A Tanácsköztársaság az ismertetett terveken, intézkedéseken túlmenően széles körű társadalmi programokat, terveket dolgozott ki. A munkáshatalom emberközpontú szociális terveinek a teljes körű megvalósítására a 133 nap kevésnek bizonyult. Számos esetben még az elképzelések megvalósításának megkezdéséig sem jutottak el. Emellett a tanácshatalom erejének, energiájának, erőforrásainak jelentős részét lekötötték a katonai és gazdasági feladatok.

A TANÁCSHATALOM MŰVELŐDÉSPOLITIKÁJA

A munkáshatalom a művelődésügy területén is a tennivalók sokaságával került szembe. A korabeli Magyarország hat éven felüli lakosságának közel egyharmada volt analfabéta, és a munkások, parasztok tízezrei soha életükben nem juthattak el egy könyvtárba, színházba vagy múzeumba. A proletárdiktatúra állama nemcsak hozzáférhetővé kívánta tenni a kultúra eredményeit, hanem ösztönözte annak megismerését is.

A Forradalmi Kormányzótanács az oktatásügyet állami feladatnak tekintette és ennek megfelelően valamennyi oktatási és nevelési intézményt kisajátított, beleértve az egyházi iskolákat is. A tanácskormány szétválasztotta az államot az egyháztól és a helyi tanácsokra bízta, engedélyezik-e az iskolákban a hitoktatást. A fővárosban és számos vidéki iskolában a tanácsok nem járultak hozzá a hittanórák megtartásához, noha ezt a rendelkezést ellenezték a vallásos szülők, akik ugyanakkor más kérdésekben támogatták a munkáshatalmat.

A Tanácsköztársaság hozzákezdett az óvodáktól az egyetemig terjedő oktatási és nevelési reform kidolgozásához, megvalósításához. Az óvodát olyan játékiskolává szervezték át, ahol elsőrendű feladatnak tekintették a gyermekek felkészítését a közösségi életre, az iskolai tanulásra, a munkára. Hozzáálltak az óvodai hálózat széles körű bővítéséhez. Az iskolák kisajátításával egyidőben megkezdődött a tantervek, tankönyvek egységesítése, a pedagógusok továbbképzése és átképzése. A megszállt területekről menekült tanárok elhelyezésével nagyon enyhült a pedagógushiány. Teljes felszámolása érdekében a más foglalkozású értelmiségiek egy részét is a pedagógus pályára kívánták átirányítani. Azokban a községekben, ahol több tanító dolgozott, hozzákezdtek az osztatlan iskolai oktatás megszüntetéséhez.

A szocialista pedagógusok által kidolgozott tervek szerint az 1919—1920-as tanévben már működött volna az új, *egységes nyolcosztályos általános iskola*. Ekkor vezették volna be a társadalmi ismeretek oktatását. Az általános iskolai tankönyvek kidolgozása is megindult, az osztályszemlélet szempontjából legérzékenyebb történelemoktatást a *Néptanítók Lapjában* közölt programokkal alapozták meg. A középiskolában ötosztályos, illetve négyosztályos iskola létrehozására került volna sor. A tanterv jelentősen csökkentette a holt nyelvek — ógörög, latin — tanítására fordított időt, előtérbe állította a munkaiskola jellegét, a természettudományi tárgyak és az élő nyelvek oktatását. A tervek között szerepelt az érettségi megszüntetése és a szociológiai oktatás bevezetése, melynek keretében a társadalmi fejlődés törvényszerűségeit, a marxista irodalom kiemelkedő alkotásait kívánták oktatni, tanulmányozni. Az általános középiskolákkal párhuzamosan szándékozták létrehozni az ipari, a

mezőgazdasági és az elosztóüzemi (kereskedelmi) szakmunkásképző intézetek hálózatát.

Az egyetemeken és a főiskolákon folyó oktatás korszerűsítésére is megkezdődött a reformtervek kimunkálása. A Tanácsköztársaság az egyetemi oktatók sorából eltávolította azokat, akik kinevezésüket nem tudásukért kapták, és helyettük katedrához juttatta a magyar szellemi élet kiválóságait, köztük Babits Mihályt, Bolgár Eleket, Mannheim Károlyt, Pólya Györgyöt, Vadász Elemért és másokat. Ekkor lépett először nő magyar egyetemi katedrára Dienesné Götz Irén személyében. A budapesti egyetem jogi karán és a jogakadémiákon felfüggesztették az oktatást, részben mert ez az ágazat telitődött a leginkább a burzsoázia osztályszempontjaival, részben pedig azért, mert túl sok volt a szükséglethez képest a jogászvégzett-ségű értelmiségi.

A felsőfokú oktatásban olyan elképzelések születtek, hogy szétválasztják a gyakorlati szakemberek és a tudósok oktatását, képzését. A moszkvai munkásegyetem példájára megszervezték a fővárosban a Marx—Engels Munkásegyetemet azzal a céllal, hogy a szervezett munkásokat megismertessék üzemviteli, könyvviteli, szervezési, közgazdasági alapismeretekkel. Az egyetemen társadalomtudományi, természettudományi és közgazdasági tanfolyamokat kívántak indítani. A társadalomtudományi és a természettudományi oktatás közel kétszáz hallgatóval a munkáshatalom napjaiban megindult. A tanfolyam elsődleges célja a proletárok felkészítése lett a termelés, a közigazgatás, a kultúra különböző területeinek irányítására.

A Tanácsköztársaság jelentős erőfeszítéseket tett az analfabetizmus felszámolására, a munkásegyetemre való felvételre előkészítő tanfolyamok megszervezésére, a legszélesebb körű ismeretterjesztés lehetőségeinek a biztosítására. A munkáshatalom első két hónapjában csak a fővárosban közel hétezer érdeklődő részére indult tanfolyam. Az ismeretterjesztés hatékonyabbá tétele érdekében Budapesten létrehozták Európa egyik legnagyobb szemléltető központját.

A kulturális és művészeti élet irányítását a Közoktatásügyi Népbiztosság felügyelete alatt működő művészeti direktóriumok látták el. Ezek a testületek a haladó művészek, írók legjobbait

tömörítették. Az írói direktórium tagja lett Babits Mihály, Balázs Béla, Kassák Lajos, Komját Aladár, Lukács György, Móricz Zsigmond; a művészeti és múzeumi direktórium keretében dolgozott Berény Róbert, Kozma Lajos, Ferenczy Béni; a színházi ügyeket irányító tanácsban helyet foglalt Csontos Gyula, Somlay Artúr, Ódry Árpád, Rátkai Márton és Törzs Jenő; a zenei élet vezetését ellátó testületben részt vett Bartók Béla, Dohnányi Ernő, Kodály Zoltán és Reinitz Béla.

A szocialista forradalom biztosította a tudományos és a művészi alkotás szabad kibontakozását. A Tanácsköztársaság erejéhez mérten nagyvonalúan gondoskodott az alkotó művészek támogatásáról, műveik megjelentetéséről, népszerűsítéséről. Felkarolta a tehetséges munkásfiatalokat, akik részére nemcsak a fővárosban, hanem Nyergesújfalun is képzőművészeti tanfolyamot indított. A képzést ellátó tanárok sorában ott volt Kernstock Károly, Medgyessy Ferenc, Uitz Béla, akiket bármelyik európai képzőművészeti akadémia szívesen látott volna tanárai között. A tanfolyamok számos tehetséges munkásfiatalt indítottak el művészi pályáján, köztük Derkovits Gyulát.

A könyvkiadás és -terjesztés irányítására létrehozták a Szellemi Termékek Országos Tanácsát, amely 334 könyvet, brosúrát adott ki közel 26 millió példányban. A megjelentetett művek sorában jelentős helyet foglaltak el Marx, Engels és Lenin legfontosabb alkotásai, és más szocialista teoretikusok művei. A marxizmus egyik legnagyobb alkotásának „A tőké”-nek magyar nyelvre fordítására munkaközösséget hoztak létre. A népművelésből kivette a részét a politikai propaganda is. Neves írók tollából jelentek meg rövidebb lélegzetű írások, amelyek a Tanácsköztársaság rendeleteit ismertették, népszerűsítették.

A Forradalmi Kormányzótanács már március 22-én elrendelte a magánkézben levő művészi alkotások köztulajdonba vételét. Néhány hét alatt több ezer rangos művészi alkotás került a munkásállam birtokába, köztük számos Brueghel, Goya, Delacroix, Manet, Renoir, Rembrandt és Tintoretto mű. A színházak műsoráról lekerültek a reakciós szellemű, vagy gyenge színvonalú színdarabok és helyüket olyan klasszikusok foglalták el, mint Shakespeare, Strindberg, Gorkij, Shaw vagy Hauptmann. Új, forradalmi szellemű alkotások bemutatására kevés volt az

idő, de a színházak közönsége napok alatt teljesen átalakult. „Ma nemigen látni látcsövet — írta a rendszeres színházlátogató Kosztolányi Dezső. — Akik mostanában járnak színházba, azoknak oly üde és oly öröm látni és hallani, hogy nem kell fűszerezniök, a szemük még nem romlott el a színek élvezésében, még nem lettek színházi rövidlátók. Ők a kezükön se viselnek kesztyűt, a szemükre se tesznek semmit. Meztelen kézzel, meztelen szemmel, meztelen szívvel fogadják az élet álmát, a játékot.

Ha pedig a színész mostanában a nézőterre pillant, csak eleven tüzeket lát, szemeket, kék, barna, fekete, sárga, zöld, szürke lángokat, melyek — színes templomi mécsek, áhítatosan lobognak a homályban.”

A munkáshatalom 133 napja alatt 35—40 játékfilm készült, emellett a celluloid szalag megörökítette a Tanácsköztársaság politikai, gazdasági és kulturális eseményeit, eredményeit, a honvédő háború döntő pillanatait. A művészi filmek mellett sokirányú elképzelések születtek a filmgyártásnak az oktatás, ismeretterjesztés, szakmai képzés szolgálatába állításáról. A közművelődési munka fontos bázisát nyújtották a könyvtárak, a kiadott könyvgyűjtemények. Széles körű tervek születtek a könyvtári hálózat országos kiépítéséről. A tanácsállam sort kerített új múzeumok felállítására is, így létrehozták a munkásmozgalmi emlékek ápolására, őrzésére a Proletármúzeumot.

A proletárdiktatúra kultúrpolitikusai, művészeti életének vezetői messzetekintő programokat dolgoztak ki a szocialista művelődéspolitika széles körű megvalósítására. A legtöbb terv és elképzelés megvalósítására azonban már nem maradt idő. Hogy megszülettek, arról a levéltárakban őrzött iratok tudósítanak.

Ellenőrző kérdések :

Melyek voltak a munkásállam legfontosabb gazdasági, gazdaságpolitikai intézkedései?

Mi jellemezte a Tanácsköztársaság agrárpolitikáját?

Mi a jelentősége a proletárdiktatúra szociálpolitikájának?

Milyen törekvéseket szolgált a tanácsállam művelődéspolitikája?

A Tanácsköztársaság nemzetközi helyzete

A Magyarországi Tanácsköztársaság kikiáltását a nemzetközi forradalmi munkásmozgalom úgy értékelte, mint a szocialista forradalom világméretű kibontakozásának fontos állomását. *A proletárdiktatúra kikiáltásának nemzetközi jelentőségét a kommunista mozgalom és az antant politikusai egyaránt világosan felismerték.* Győzelem volt ez a nemzetközi tőke ellen vívott csatában, elvonta az antant katonai erejének egy részét a szovjetellenes intervenciótól és zavarta politikai terveit. A magyarországi Tanácsköztársaság forradalmasítóan hatott a környező államokra, Európa népeire.

A munkáshatalom nemzetközi jelentőségéről és helyzetéről a vezetők realiztikus képet alkottak és nyíltan hangot adtak véleményüknek. Kun Béla a Munkástanács április 19-i ülésén ezt mondotta: „Két világáramlatnak harca csap össze a Magyarországi Tanácsköztársaság fölött: az imperialista kapitalizmus és a bolsevista szocializmus... Ez a nemzetközi osztályharc kérdése... Amikor mi megalapítottuk a proletárdiktatúrát Magyarországon, nem arra alapítottuk számításainkat, hogy mi képesek leszünk majd katonai erővel, rendszeres háborúval megbirkózni az antant csapataival. Nem hittük azt, hogy azzal a hat divízióval, amelyet a fegyverszüneti szerződés a Tanácsköztársaság számára engedélyezett, meg tudjuk állítani azt az offenzívát, amely minden oldalról fenyeget bennünket. Hangsúlyoztuk és hangsúlyozzuk, hogy mi a Magyarországi Tanácsköztársaság sorsát a nemzetközi proletárforradalomra alapítottuk.”

A Forradalmi Kormányzótanács és személy szerint maga Kun Béla, a külügyek irányítója az egyik legfontosabb feladatnak a Szovjet-Oroszországgal való szoros együttműködés megteremtését tekintette. Ennek megfelelően a csepeli szikratáviró segítségével azonnal felvették a kapcsolatot Leninnel és a szovjet állam más vezetőivel.

Az első kapcsolatfelvételt megvalósító Pór Ernő részletesen tájékoztatta Lenint a magyarországi helyzetről, és bejelentette, hogy a tanácskormány szövetséget ajánl a szovjethatalomnak. Kérte, hogy nyújtsanak rendszeres tájékoztatást a szovjet-oroszországi katonai helyzet alakulásáról. Lenin válaszában ugyan csak helyeselte a folyamatos kapcsolattartást és a rendszeres tájékoztatást. A fiatal szovjet állam vezetői örömmel fogadták a két testvéri szocialista ország szoros együttműködésére tett javaslatot. Az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt éppen tanácskozó VIII. kongresszusa a világforradalom megvalósulásának bizonyítékát látta a Magyarországi Tanácsköztársaság kiáltásában. Erről tanúskodik a kongresszus távirata is: „Az Oroszországi Kommunista Párt VIII. kongresszusa lelkesen üdvözlí a Magyar Tanácsköztársaságot. A kongresszus meg van győződve, hogy nincs messze az az idő, amikor a kommunizmus az egész világon győzedelmeskedik. Oroszország munkásosztálya minden tőle telhetőt megtesz megsegítésük érdekében. A világ munkásai feszült figyelemmel kísérik további harcukat, és nem engedik meg egyetlen ország imperialistáinak sem, hogy kezét emeljék az új szocialista köztársaságra.

Éljen Tanács-Magyarország!

Éljen a nemzetközi kommunista köztársaság!”

A március 22-én megteremtődött magyar—szovjet kapcsolat a munkáshatalom magyarországi megdöntéséig fennállt. A szovjet állam vezetői információval, tanáccsal segítették a magyarországi munkáshatalmat. Különösen szoros együttműködés alakult ki a két külügyi népbiztos, Kun Béla és G. V. Csicserin között. Ez kiterjedt a friss információk cseréjére, emellett arra törekedtek, hogy a Magyarországi Tanácsköztársaság kedvezőbb külkapcsolatai segítségével enyhítse Szovjet-Oroszország el-

szigeteltségét. Ez az igyekezet megtört a fehérek győzelmében bízó nyugati államok ellenállásán.

A tanács hatalom győzelmét a nemzetközi proletariátus nagy lelkesedéssel köszöntötte; az osztrák munkásság nemcsak tömegfelvonulásokkal, gyűlésekkel, hanem azzal is, hogy követelte a tanácsok hatalmát Ausztriában. Az osztrák szocialisták azonban felemás álláspontot foglaltak el a magyarországi munkáshatalom irányában. Erről tanúskodik a „Magyarország proletariátusához” címmel március 23-án megjelent felhívás is: „Azt a felszólítást intézték hozzánk, hogy kövessük példátokat. Szíves örömet tennénk ezt, de ebben a pillanatban sajnos nem tehetjük. A mi országunkban nincsenek élelmiszerek többé. Még hiányos kenyérellátásunk is azokon az élelmiszervonatokon nyugszik, amelyeket az antant nekünk küld. Ezáltal teljesen az antant rabszolgái vagyunk.” Április elejétől közel kétezer osztrák munkás részben Leo Rothziegel vezetésével, részben kisebb-nagyobb önálló csoportokban a magyar proletárhatalom támogatására sietett.

Románia, Csehszlovákia és Jugoszlávia forradalmi proletariátusa is rokonszenvvel fogadta a tanács hatalom kikiáltásáról érkező híreket. Támogatásáról biztosította osztálytestvéreit a lengyel és a német munkásság is. A Kommunista Internacionálé Végrehajtó Bizottsága március végi felhívásában felszólította a világ munkásait: „Párizsban az imperialista rablók fenik a kést, hogy leszúrják a fiatal Magyar Tanácsköztársaságot... Sikere-e ez a pokoli tervük? Legfőképpen ettől függ az európai országok közeli proletárforradalmának sorsa is... Siéssetek, testvéreink, a magyar munkások és parasztok segítségére.”

A Magyarországi Tanácsköztársaság vezetői *a munkáshatalmat a szocialista világforradalom állomásának tekintették és a munkásállam jövőjét a nemzetközi szövetséges tanácsköztársaság részeként képzelték el.* Lenin is annak a meggyőződésének adott hangot, hogy a magyarországi proletárdiktatúra a nyugat-európai átalakulás nyitánya lesz. „Látjuk, hogy az a mag — írta V. I. Lenin —, amelyet az orosz forradalom elvetett, kikél Európában. Ez azt a feltétlen, rendíthetetlen meggyőződést érleli meg bennünk, hogy bármilyen súlyosak legyenek is azok a megpróbáltatások, amelyek még ránk zúdulhatnak, bármilyen

nagyok is legyenek azok a bajok, melyeket a nemzetközi imperializmus döglődő fenevadja még ránk hozhat — ez a fenevad elpusztul és a szocializmus győzni fog az egész világon . . .”

1919 tavaszán az a közfelfogás uralkodott a nemzetközi forradalmi munkásmozgalomban, hogy a szocializmus tartós győzelme nem lehetséges egy vagy néhány országban. Maga Lenin is fokozatosan jutott el a szocializmus egy országban való győzelmének, a két ellentétes társadalmi rendszer hosszabb távú együttélésének a felismeréséhez. Ezért lelkesedtek a tanács hatalom vezetői a Bajor Tanácsköztársaság kikiáltásának hírére, ezért töltötte el őket bizakodással az európai munkásság minden sikeres akciója. Ezért számolt be részletesen a *Vörös Újság* és a *Népszava* a nemzetközi szolidaritási akciók eredményéről, a munkásosztály tökeellenes harcának sikereiről és kudarcairól.

A magyar munkáshatalom vezetői erejükhöz és a lehetőségekhez mérten támogatták az európai, elsősorban a közép-európai munkások forradalmi küzdelmét. A Magyarországi Szocialista Párt mint a Kommunista Internacionálé szekciója a forradalmi világszervezet egyik központjának tekintette magát. Arra törekedett, hogy minden lehetséges segítséget megadjon a délszláv, a csehszlovák és a román kommunista párt megalakításához, az osztrák testvérpárt előretöréséhez. A Tanácsköztársaság kikiáltása előtt már működött Budapesten a cseh és délszláv, a román és a szlovák kommunista csoport. Mellettük hamarosan megalakult a bolgár, a francia, a lengyel, a német, az olasz, az orosz, a székely, az ukrán, a kárpát-ukrán és a zsidó szekció is, valamint az albánokat, az arabokat és a törököket egyesítő Keleti Szocialista Párt. A tizenöt magyarországi szekció a Nemzetközi Szocialista Föderációba tömörült és elsősorban propagandatevékenységet fejtett ki. A csoportok közel két tucat idegen nyelvű újságot terjesztettek. Propagandatevékenységüket életük kockáztatásával az ellenséges alakulatok katonái között is folytatták.

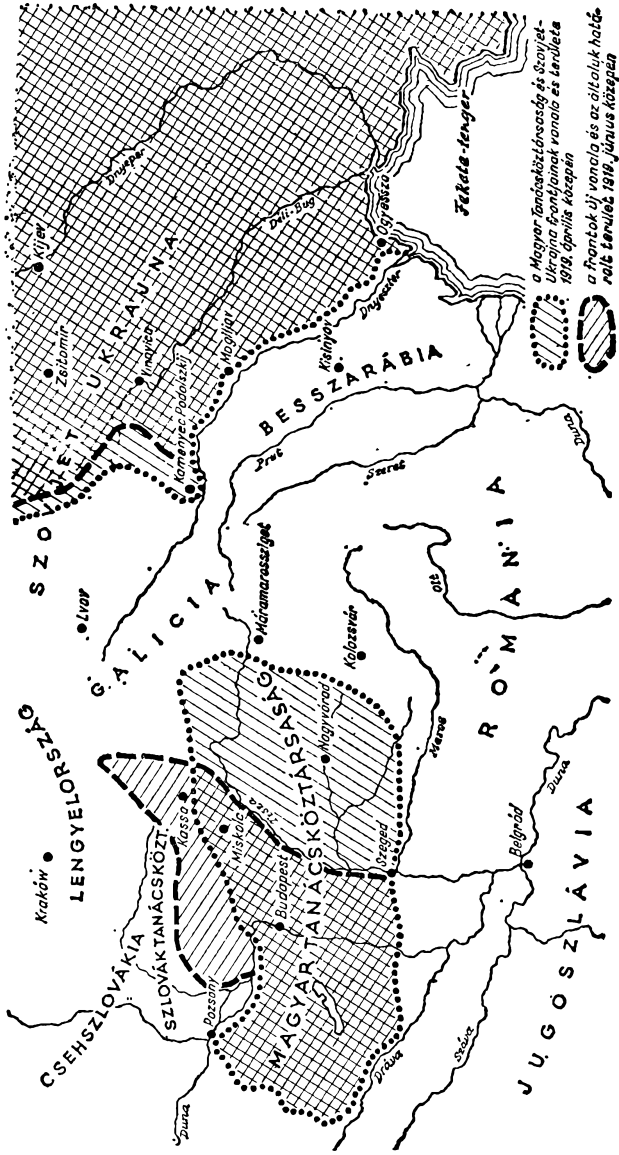
A Forradalmi Kormányzótanács a gazdasági és a politikai helyzet megszilárdítása, a forradalmi propaganda kiszélesítése érdekében igyekezett minél több országgal hivatalos, vagy félhivatalos kapcsolatot teremteni. A fővárosban továbbra is mű-

ködték az antant missziók, de követi szinten csak Béccsel létesült kapcsolat. Emellett jobbra félhivatalosan kapcsolat volt Dániával, Jugoszláviával, Lengyelországgal és Nyugat-Ukrajnával. Rendszeres kapcsolatok épültek ki Szovjet-Oroszországgal és Szovjet-Ukrajnával. Ennek révén szervezték meg, hogy május végén Szamuely Tibor egy futárgéppel Szovjet-Oroszországba utazott. A tanácshatalom számos országgal — például Svájc — próbált diplomáciai kapcsolatot felvenni.

A külkapcsolatok másik formáját a helyükön maradt konzulátusok jelentették. Ilyen képvisellel Anglia, Bolívia, Brazília, Bulgária, Chile, Costa Rica, Ecuador, Haiti, Hollandia, Libéria, Mexikó, Németország, Norvégia, San Marino, Spanyolország, Svájc, Törökország és Uruguay rendelkezett. Néhány államot — például Belgium — úgynevezett tiszteletbeli konzulok képviseltek.

A Forradalmi Kormányzótanács — mint már említettük — Szovjet-Oroszország szövetségesének nyilvánította a Magyarországi Tanácsköztársaságot. A magyar és a szovjet vezetők egyaránt felismerték, hogy a szovjet Vörös Hadsereg sikeres előrenyomulása lehetővé teszi a két szocialista köztársaság fegyveres erőinek az egyesítését. A szovjet Vörös Hadsereg főparancsnoka, I. I. Vacetisz már március 23-án konkrét elképzeléseket dolgozott ki az egyesülési hadműveletekre. Ennek jegyében nyomultak előre a vörös alakulatok Nyugat-Ukrajnában. Április közepére felszabadították Kamenyec-Podolszkit, és ezzel mintegy 150 kilométerre közelítették meg a Magyarországi Tanácsköztársaság határát. A közeli találkozás reményét erősítette, hogy Galíciában a forradalmi megmozdulások egész sora bontakozott ki. Ezekben a napokban már intézkedések történtek a közvetlen vasúti összeköttetés létrehozására is. Ha ez valóban megtörténik, a Tanácsköztársaság értékes segítséget kaphatott volna nyersanyagban, fűtőanyagban, és felmérhetetlenül nagy lett volna ennek katonai és morális hatása. A közeli találkozás reményét a román királyi hadsereg támadása, a tanácshatalom elleni intervenció meghiúsította. Nem véletlenül hangsúlyozta Kun Béla a Munkástanács április 19-i ülésén: „Elsősorban a magunk erejére kell számítani, mert a nemzetközi proletárforradalom ugyan mellettünk van, de szükséges, hogy minden

A magyar és a szovjet Vörös Hadsereg helyzete 1919 áprilisában és júniusában

erőnket megfeszítsük addig, amíg elérkezik a nemzetközi proletárforradalom aktív segítségével.”

A közvetlen katonai segítség terve április közepén meghiúsult ugyan, a szovjet Vörös Hadsereg azonban május elején ereje átcsoportosítására kényszerítette a román királyi hadsereget, és ezzel közvetve segítette a Tanácsköztársaságot. A későbbiekben a szovjet Vörös Hadsereg is egyre fokozódó katonai támadással került szembe, és 1919 nyarán katonai erejét elsősorban a Gyenyikin elleni küzdelem kötötte le.

A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG FORRADALMI KÜLPOLITIKÁJA

A tanácshatalom kikiáltása megbontotta az antantnak Finnországtól a Fekete-tengerig kialakított ún. „egészségügyi övezetét”, amellyel a szocialista eszme „kórokozójának” továbbterjedését kívánták megakadályozni. A munkáshatalom igyekezett kihasználni létének a párizsi békekonferenciára gyakorolt hatását. A Tanácsköztársaság vezetői ugyanakkor tudatában voltak az imperialista támadás elkerülhetetlenségének, az azonban egyáltalán nem volt mindegy, hogy erre mikor és milyen körülmények között kerül sor. Mindent meg kellett tenni azért, hogy a támadás minél később következzen be.

A munkáshatalom kikiáltása a burzsoá politikusokból megdöbbenést és ijedtséget váltott ki. Az első reagálás szinte mindenhol azonos volt: meg kell semmisíteni a proletárdiktatúrát. Ennek érdekében emelt szót a francia parlamentben Pichon külügyminiszter, és ezt szorgalmazta az amerikaiak bécsi missziójának vezetője Halstead is. Ebben a szellemben kért Ferdinand Vix alezredes tizenötezer katonát Belgrádból — sikertelenül.

A Forradalmi Kormányzótanács arra törekedett, hogy a Vix-missziót maradásra bírja, majd amikor Vix mégis elutazott, Belgrádba küldte Róth Ottót, a temesvári párttitkárt. Időközben azonban megérkezett de Lobit tábornoknak Kun Bélához intézett jegyzéke, amelyben a november 13-i egyezmény megsértésével vádolta a Kormányzótanácsot és személyesen tette

felelőssé a Vix-misszió biztonságáért. Kun Béla sürgősen válaszolt és bár visszautasította a november 13-i egyezmény megsértésének vádját, garantálta a misszió biztonságát és kifejezte feltétel nélküli készségét a további tárgyalásokra. Március 27-én de Lobit a belgrádi francia követ társaságában fogadta Róth Ottót, aki a Kormányzótanács békés szándékairól biztosította tárgyalópartnereit. Ezzel elhárult a Bajánál készenlétben álló dunai flottilla beavatkozása.

Létkérdés volt, hogy a tanácsállam tisztázza viszonyát a Párizsban ülésező antanthatalmakkal. Kun Béla március 24-én a Forradalmi Kormányzótanács megbízásából jegyzékkel fordult a nagyhatalmakhoz. Ebben kifejtette, hogy a szocializmus alapján áll, magát a szovjethatalom szövetségesének tekinti, ez a szövetség azonban senkit sem fenyeget. A Kormányzótanács békében kíván élni minden állammal, hajlandó bármilyen területi kérdés megtárgyalására „a népek önrendelkezési elvének alapján”, és ezért budapesti tárgyalásra hívta az antant delegációját. A jegyzék elismerte a november 13-i egyezmény érvényességét, de nem vette tudomásul az 1919. március 20-i Vix-jegyzéket. A Kormányzótanács a budapesti olasz diplomáciai megbízottnak, Livio Borghese hercegnek nyújtotta át a jegyzéket az az Ágoston Péter és Kunfi Zsigmond által sugalmazott elképzeléssel, hogy ha a nagyhatalmak megértően viselkednek, akkor a munkáshatalom mérsékelt szocialista útra tér. A jegyzék az olasz miniszterelnök közvetítésével március 29-én a párizsi békekonferencia tárgyalóasztalára került. A diplomáciai akció azt a reményt keltette, hogy egyelőre elhárul a katonai támadás veszélye és feloldják a gazdasági blokádot. A tanács hatalom vezetői később értesültek arról, hogy a békekonferencia március 28-án brit javaslatra fenntartotta a gazdasági blokádot.

A békekonferencia már március 27-én megvitatta a magyarországi változásokat, és az angolszász politikusok óvatosságának eredményeként elutasította a francia fegyverekre épülő intervenciót. Néhány nap múlva az angol delegáció javaslatára — meg akarták akadályozni a francia befolyás további növekedését Közép-Európában — a békekonferencia elhatározta, hogy J. Ch. Smuts tábornok vezetésével delegációt küld Budapestre

a magyarországi helyzet felderítésére, a Forradalmi Kormányzótanáccsal való tárgyalás céljából.

Az antant egyelőre a tárgyalás mellett döntött, ez azonban nem akadályozta meg a szomszédos államok burzsoá kormányait, hogy katonai előkészületeket ne tegyenek. A csehszlovák katonai szervek már március 22-én fegyvert és lőszert kértek, és hasonlóan járt el a román kormány is. Ezzel párhuzamosan a cseh, a román és a délszláv határt lezárták, megerősítették a demarkációs vonalak mentén állomásozó csapatokat. Az intervenció előkészületeinek megindításában elsősorban Franchet d'Esperey balkáni főparancsnok és ösztönzésére a román és a cseh katonai vezetés vállalt kezdeményező szerepet. Március 29-én Magyarország és Ukrajna elszigetelése érdekében utasították a 3. csehszlovák hadosztályt Kárpát-Ukrajna megszállására.

Smuts tábornok április 4-én és 5-én tárgyalt a magyar fővárosban. Miután tájékozódott a budapesti antant missziók vezetőitől a politikai helyzetről, átnyújtotta a Forradalmi Kormányzótanács képviselőinek a békekonferencia követeléseit tartalmazó jegyzéket. Ez a demarkációs vonalat a Vix-jegyzéknél átlagosan 25 kilométerrel keletebbre húzta meg; nem kellett volna kiüríteni Debrecen, Arad, Nagyvárad és Szatmár pedig a semleges zónába esett volna. A Forradalmi Kormányzótanács — kissé talán lebecsülve az intervenció veszélyét — április 5-én visszautasította a jegyzékben foglaltakat. Egyúttal javasolta, hogy a nemzetek önrendelkezési joga alapján folytassanak tárgyalást az új határokról és a gazdasági kapcsolatokról a csehszlovák, a jugoszláv, a magyar, a német, az osztrák és a román kormány megbízottai. Smuts a válaszjegyzék átvétele után elutazott.

Miközben Smuts tábornok Budapesten tárgyalt, a bécsi emigrációban élő magyar ellenforradalmi politikusok felkeresték az ottani antantmissziók vezetőit és segítséget kértek tőlük. Franchet d'Esperey ez időben Bukarestbe utazott és április 6-án megállapodott a román hadvezetéssel, hogy amint felkészültek, támadást indítanak a tanácshatalom ellen és megkezdik a Vix-vonalig eső terület elfoglalását. Meggyorsította felkészülését a

támadásra a csehszlovák hadsereg is. A délszláv állam vezetői távol maradtak a készülő akciótól.

A katonai támadás megindításáról a román koronatanács április 10-én döntött. A bevallott cél a Vix-jegyzékben követelt terület elfoglalása lett, azonban a támadó alakulatok parancsot kaptak, hogy a Tiszáig nyomuljanak előre. A támadás végcélját nem határozták meg, ez katonai és politikai szempontból egyaránt korai lett volna. A román kormány az antant hallgatóságos jóváhagyásával, annak tudatában vállalta a bizonytalan kimenetelű akció megindítását, hogy elsősorban biztosítsa területi igényei maximális kielégítését és leverje a munkáshatalmat.

A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG NEMZETISÉGI POLITIKÁJA

A tanácshatalom kikiáltásakor az ország területén a korábbinál jóval kevesebb nem magyar ajkú élt, mivel jelentős részük ekkorra már egyesült anyaországi néprokonaival. Nagyobb számban csupán kárpát-ukránok, szlovének, románok és németek laktak a munkásállam határain belül. Ilyen helyzetben a nemzetiségi politika sem foglalt el központi helyet. A Tanácsköztársaság alkotmánya a marxista nemzetiségi politika és az internacionalizmus elvével összhangban a nemzetiségek részére biztosította az anyanyelv használatát, ápolását, lehetővé tette úgynevezett nemzetiségi kerületek létrehozását, amelyek jelentékeny autonómiával rendelkeztek. Az alkotmány emellett kimondta, hogy az egyes nemzetiségek — népességük és gazdasági erejük mértékében — a Magyarországi Tanácsköztársasággal szövetséges önálló tanácsállamot hozhatnak létre. Ez azután később a gyakorlatban a Szlovák Tanácsköztársaság kikiáltásával valósult meg.

Az egyesült párt 1919. júniusi kongresszusán elfogadott program célul tűzte ki a proletárok soraiban élő nemzeti gyűlölködés maradványainak a felszámolását és felhívta a figyelmet a nemzetiségekkel kapcsolatos tapintatos eljárásra, nemzeti érzeik tiszteletben tartására. A Tanácsköztársaság rendelkezései

biztosították, hogy a nemzetiségek anyanyelvükön fordulhatnak a hatóságokhoz. A német és a kárpát-ukrán lakosságot országos nemzeti tanács képviseli, amely egyben megválasztja a Forradalmi Kormányzótanácsban helyet foglaló német és ruszin népbiztost.

A Tanácsköztársaság nemzetiségi politikájának teljeskörű megvalósítására a nemzetiségek soraiban elterjedt kispolgári nacionalizmus miatt, a munkásállam nehéz katonai helyzete következtében csak részben került sor. Így is vonzó volt ez a politika, amit az is tanúsít, hogy a nem magyar anyanyelvű dolgozók ezrei védték fegyverrel a kézben a Magyarországi Tanácsköztársaságot.

A nyugat-magyarországi területeken lakó német nemzetiségű lakosság jómódú polgársága és parasztsága az Ausztriához való csatlakozás pártján állt, míg a szocialista munkásság következetesen támogatta a munkáshatalmat. A Dél-Dunántúlon lakó német ajkú lakosság a régi szociáldemokrata vezetők irányításával az összefüggő német nyelvű területek autonómiájának a megteremtésén munkálkodott a Német Népbiztosság támogatásával.

A román és az ukrán nemzetiség a távolabbi jövőben saját nemzetével kívánt egyesülni. Az erdélyi magyar városok szocialista agitációját nagyon lerontotta az itt állomásozó székely hadosztály tisztjeinek sovinizmusa. A kárpát-ukrán területeken a Szovjet-Ukrajnával rokonszenvezők a magyarországi tanács hatalmat támogatták, mint a jövőbeni nemzetközi szovjet köztársaság egyik államát. Az itteni munkásmozgalom fejletlenségére vall, hogy a Ruszin Népbiztosság élén az értelmiségi-polgári csoport képviselői tevékenykedtek. Az intervenciós támadás következtében április végére gyakorlatilag a román és kárpát-ukrán anyanyelvűek lakta területet is elvesztette a Tanácsköztársaság.

A vend vidéken a tanács hatalom létrejötte után megalakult a direktórium, amely végrehajtotta a munkásállam rendelkezéseit. Ezzel ezen a területen önkormányzat jött létre, de a kerek szocialista tartalommal való kitöltése lassan haladt. A folyamatot hamarosan megszakította a vend nacionalisták ellenforradalmi lázadása is. (Lásd részletesebben a 10. fejezetben.)

A nemzetiségi lakosságnak a Magyarországi Tanácsköztársasághoz való viszonyát befolyásolta a nem magyar ajkú lakosság lakta területek eltérő társadalmi, gazdasági és politikai fejlettsége.

Ellenőrző kérdések:

Hogyan jelentkeztek a proletár internacionalizmus elvei a Tanácsköztársaság külpolitikájában és nemzetiségi politikájában?
A tanácsállam külpolitikájának főbb alapelvei?

A Tanácsköztársaság elleni intervenció kibontakozása

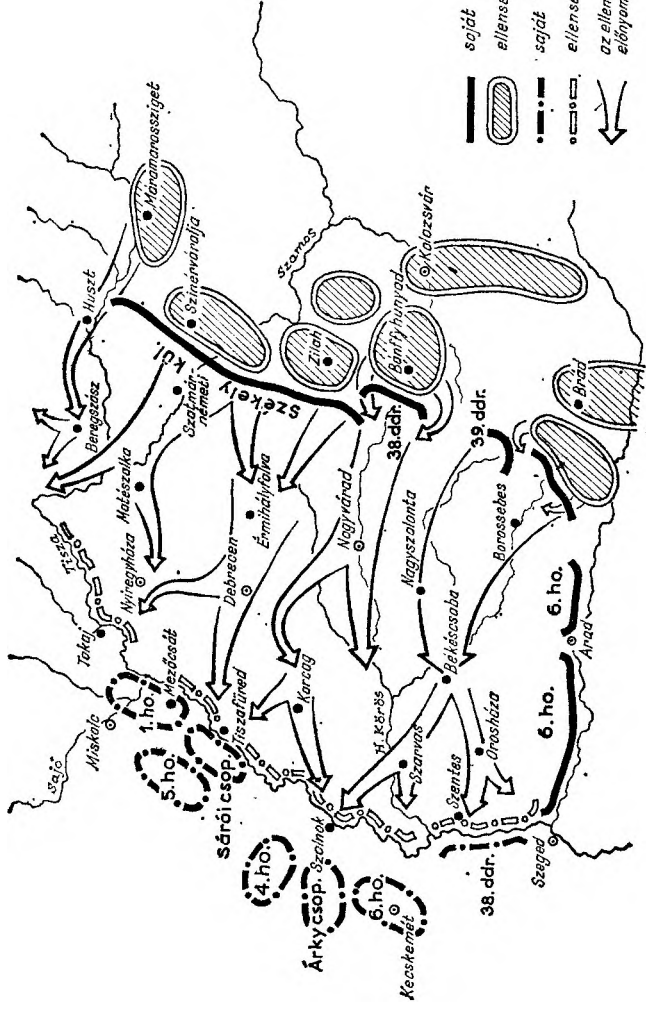
A VÖRÖS HADSEREG LÉTREHOZÁSA

A Forradalmi Kormányzótanács tudatában volt annak, hogy előbb vagy utóbb, de szembe kell néznie a környező burzsoá államok katonai támadásával. Ezért létkérdés lett a Vörös Hadsereg megszervezése. A proletárdiktatúra a polgári kormánytól mintegy hatvanezer főnyi katonaságot örökölt. A személyi állomány zöme rokonszenvezett a munkáshatalommal, de a hadsereg fegyelme nagyon laza volt. A legütőképesebb egység, a székely hadosztály csak a történelmi Magyarország épségéért kívánt harcolni, a proletárhatalomért nem.

Március 25-én jelent meg a Vörös Hadsereg létrehozásáról szóló rendelet, amely lényegében önkéntes forradalmi fegyveres erő megszervezését tűzte ki célul. A vörös katonák egy segédmunkás bérének megfelelő zsoldban részesültek és emellett ellátást és egyéb kedvezményeket is kaptak. Az alapító rendelet hangsúlyozta, hogy a Vörös Hadsereg osztályhadsereg és feladata a forradalom védelme, a világproletárság felszabadítása. Bevezették a politikai biztosi rendszert és április elején feloszlatták a katonatanácsokat. A régi tisztikar egy részét meg kellett tartani, mert kevés volt a szakember — igyekeztek ellenőrizni őket. A Vörös Hadsereg szervezése — néhány hónappal a súlyos véráldozatot követelő világégés után — a szükségnél lassabban haladt. Április elejéig mintegy húszezer önkéntes jelentkezett, akik mellett megközelítőleg hasonló létszámban megmaradtak a polgári kormány hadseregéből is.

A Forradalmi Kormányzótanács április 3-i átalakítását köve-

A Vörös Hadsereg visszavonulása és a Tiszántúl kiürítése (1919. április 16—május 2.)

tőn a hadsereg szervezése meggyorsult és a román támadás napján létszáma már megközelítette a hatvanezretet, noha felszerelése, utánpótlása még nem mindenben volt megfelelő. Ekkor a Vörös Hadsereg hat gyalogoshadosztályból, a székely hadosztályból és a tengerészdandárból állt, azonban bevethető, harcrakész csak a székely hadosztály volt. Április 8-án a budapesti nagyüzemek munkásai gyűléseken döntöttek a gyári osztályok felállításáról, a munkás tartalékszázalóalkj létrehozásáról.

A burzsoá hadseregek intervenciójának megindulásakor a Vörös Hadsereg katonái a csehszlovák fronton háromszoros, a román fronton kétszeres túlerővel és igen jelentős anyagi fölényvel álltak szemben. A déli fronton és az osztrák határ mellett — mivel a támadás valószínűsége ezen a részen kisebb volt — csupán néhány zászlóalj rendezkedett be védelemre.

A Hadügyi Népbiztosság nagy jelentőségű intézkedése nyomán elkezdték a nemzetközi ezredek felállítását. Az első, az egykori orosz hadifoglyokból alakult nemzetközi zászlóalj március végén szerveződött meg. Április elején hozzájuk csatlakozott Leo Rothziegel vezetésével 1200 osztrák önkéntes. Később a Forradalmi Kormányzótanács felhívására sok ezer, a tanácskormány területén élő albán, bolgár, délszláv, kárpát-ukrán, lengyel, olasz és szlovák forradalmár jelentkezett a Vörös Hadseregbe.

A ROMÁN HADSEREG OFFENZÍVÁJA

Az offenzívára felkészült román hadsereg április 15-én este tüzéségi előkészítés után támadást indított, amely másnap a keleti fronton általános támadássá fejlődött. A támadás fő irányában a mintegy másfél száz kilométer szélességben elhelyezkedő székely hadosztály foglalt állást. A hadosztály parancsnoka, Kratochvil Károly ezredes dilemma elé került: visszavonuljon és ezzel területet engedjen át a román hadseregnek, vagy szembeforduljon a támadókkal és így közvetve a Tanácsköztársaságot is védje. Kratochvil végül a visszavonulás mellett döntött. „Április 16-án és a következő napokban a frontot saját elhárításomból vettem vissza azon szándékkal — írta emlékirat-

tában —, hogy a 150 kilométer széles vonalban elosztott csapatokat egy kisebb térre összpontosítsam, hogy ütőerő gyanánt rendelkezésemre álljanak.” A székely hadosztály így csak mérsekelt ellenállást fejtett ki, noha rendezetten vonult vissza.

A fronton levő 6. hadosztály is már az első nap otthagytá állásait, mert a túlerőnek nem tudott ellenállni. Ezért azután az állásait tartó 39. dandárnak is a visszavonulást kellett választania, amennyiben el akarta kerülni a körülzárást. A reménytelennek tűnő helyzetben a visszavonulást mindinkább pánikszerű menekülés váltotta fel, sok egység rendezetlenül, szervezetlenül özönlött a Tisza felé. A Hadügyi Népbiztosság az ország más részeiből átirányított alakulatokkal Nagykároly környékén kívánt erőt gyűjteni az ellentámadáshoz, de a gyors visszavonulás keresztülhúztá a számításokat.

A Forradalmi Kormányzótanács április 18-án tárgyalta meg a front helyzetét, és noha a katonai helyzet súlyosságát a népbiztosok egy része még nem látta teljesen tisztán, mindegyikük a harc folytatása mellett foglalt állást. Landler Jenő pedig egyenesen azt ajánlotta, hogy a Vörös Hadsereg indítson támadást a francia és a jugoszláv csapatok ellen és ezzel vállalja a kétfrontos háborút. Landler Jenő javaslatának elfogadása bizonyosan forradalmasító hatást gyakorolt volna a délszláv népekre, azonban a Tanácsköztársaság nem rendelkezett elengedő erővel egy ilyen terv megvalósításához.

A Kormányzótanács ülésén számos javaslat merült fel a hátszország megerősítése érdekében is. Lukács György és Szamuely Tibor felvetette a szegények diktatúrájának következetes érvényesítését, Kunfi Zsigmond a földosztásra utalt, Garbai Sándor pedig a szesztilalom visszavonását indítványozta. A tanácskormány elhatározta: felhívással fordul az ország proletariátusához és munkásalakulatokkal erősíti meg a Vörös Hadsereget. A döntéssel összhangban másnapra összehívták a Budapesti Munkástanács ülését, amely a katonai helyzetről kapott kendőzetlen tájékoztató után úgy döntött, hogy *a Forradalmi Kormányzótanácsnak, a Munkástanácsnak és a munkásosztálynak a fele menjen ki a frontra.*

Április 20-án a népbiztosok és a Magyarországi Szocialista Párt titkárságának a tagjai vidékre utaztak. Népgyűléseken szó-

lították fel a dolgozókat, hogy jelentkezzenek a Vörös Hadseregbe. A fegyverbe hívó szó nem maradt hatástalan. Két hét alatt a Vörös Hadsereg létszáma hetvenezerre emelkedett. Jelentősen megváltozott a személyi állomány összetétele, hiszen a vöröskatonák közel harmada ezekben a napokban már a fővárosi és környéki munkásság soraiból került ki. A munkásosztály lelkes felfegyverkezését nem nagyon követte a társadalom többi rétege. Kevés paraszt jelentkezett és még kevesebb értelmiségi és kispolgár.

A katonai nehézségek hatására színre léptek az ellenforradalmi csoportok is, és elsősorban a Tiszántúl északi területein került sor kisebb ellenforradalmi megmozdulásokra. Válaszként erre elrendelték a túsók szedését az egykori előkelőségek, a vagyonos rétegek, vidéken a helyi nagyságok soraiból. A túszedés azonban — mivel a tanácsállam egyetlen alkalommal sem gyakorolt retorziót velük szemben — nem tartotta vissza az ellenforradalmárokat a szervezkedéstől, de ellenérzéssel vegyes félelmet váltott ki az értelmiség és természetesen a kispolgárság soraiban.

A proletariátus mozgósítása természetesen egyik napról a másikra nem jelenthetett fordulatot a katonai események menetében. A Vörös Hadsereg egységei kénytelenek voltak kiűriteni az erdélyi forradalmi mozgalom központját, Nagyváradot, majd amikor a székely hadosztály a harcérintkezést is megszüntette az ellenséggel, a visszavonulás üteme felgyorsult. A román parancsnokság a vártnál kisebb ellenállás láttán célul tűzte ki a Tiszántúlon harcoló erők teljes megsemmisítését. Ennek megfelelően április 22-én új offenzívát kezdett, amelynek másnapján Debrecen elesett. A túlerő ellen küzdő egységek felmorzsolódtak. Súlyos veszteséget szenvedtek a bécsi önkéntesek is, hősi halált halt parancsnokuk Leo Rothziegel. Az osztrák forradalmár halála előtt írott levele elszántságot sugárzott: „Holnap tűzbe kerülünk. Boldogan megyek akár a halálba is a proletárok felszabadulásáért, boldogan és büszkén. Örömmel hullatom véremet Szovjet-Magyarorszáért, amelyet a nemzetközi proletariátus hazájának tekintek... A hazai szociálárulókkal és szociáldiplomatákkal szemben felgyülemlett egész gyűlöletemet az imperialisták e bérencein akarom kitölteni.”

A katonai vereségekből a Kormányzótanács gyorsan vont le tanulságokat. Felismerte, hogy a Hadügyi Népbiztosság Budapestről képtelen megfelelően irányítani az alakulatokat. Felállította a hadseregparancsnokságot, vezetését a következőes baloldal és a jobboldal között ingadozó Böhm Vilmosra bízta. Ezt ellensúlyozta, hogy a vezérkar főnöke Stromfeld Aurél, a kitűnő és haladó gondolkodású katonai szakember lett.

Stromfeld feladta a frontális védekezés tervét és hozzákezdett három erős hídfőállás kiépítéséhez a Tisza partján, bár még nem döntött a Tiszántúl kiürítése mellett. Április 26-án azonban baljós fordulatot hozott, hogy a székely hadosztály zöme letette a fegyvert. Ezáltal reménytelenné vált a Tiszántúl megtartása, most már csak az lehetett a fontos, hogy a Vörös Hadsereg egységeit gyorsan és szervezeten vonják vissza. A katonai helyzet további romlását mutatta, hogy április 27-én a francia egységek szerb csapatok támogatásával elfoglalták Hódmezővásárhelyt, Makót és környékét. Felmerült a déli frontról kiinduló támadás veszélye is, később azonban erre nem került sor. A déli támadás lehetőségénél nagyobb, valóságos veszélyt jelentett, hogy a csehszlovák hadsereg is támadásba lendült április 26-án és megkezdte Ruténföld (ma Kárpát-Ukrajna) megszállását. A cseh és a román csapatok április 28-án találkoztak. Ezzel Ruténföldön megszűnt a szovjethatalom és elveszett annak a lehetősége, hogy közvetlenül vasúti összeköttetés jöjjön létre a magyar és a szovjet tanácsállam között.

A súlyosbodó katonai helyzetben Kun Béla kísérletet tett az antanttal való tárgyalások fonalának a felvételére. Azt remélte, hogy engedmények árán elérheti a tanácskormány a blokádfeloldását, a román hadsereg visszarendelését. Az antanttal való tárgyalások gondolata Dovcsák Antal népbiztost arra indította, hogy a Forradalmi Kormányzótanács április 26-i ülésén felvesse a hatalomról való lemondás gondolatát. Ezt azonban nemcsak a kommunisták és a baloldali szociáldemokraták, hanem az ingadozó szociáldemokraták is visszautasították. Ezek az ingadozók nem akartak lemondani a hatalomról, de a proletárdiktatúra „enyhítésével” kívánták megszerezni a kispolgári tömegek nagyobb támogatását.

A Forradalmi Kormányzótanács bizonyos mértékig túlbecsül-

te a velük tárgyaló antant tiszték felhatalmazását, az ismételt kapcsolatfelvétel lehetőségét. Erre alapozva állapította meg Kun Béla, hogy „ez a lélegzetvétel lehetőséget biztosít számunkra és nem vagyok kapható arra, hogy a szocializmus szempontjából a lehető legkisebb engedményt is megtegyük. A forradalom, az osztályharc számára kell felhasználnunk ezt az időt, a nemzetközi propaganda számára is, amint Lenin csinálta.”

A katonai helyzet azonban egyelőre nem javult. Április végén a Vörös Hadsereg befejezte a tiszántúli területek kiürítését, ugyanakkor a csehszlovák hadsereg elfoglalta Sátoraljaújhelyt. A román hadvezetés a hadműveletek tovább folytatását szorgalmazta, a Tisza vonal átlépésére, Budapest megszállására azonban nem kapott engedélyt — erről azonban a munkáshatalom vezetői nem tudtak.

A csehszlovák alakulatok előrenyomulását április végén az északi fronton nem sikerült megállítani, itt azonban a Vörös Hadsereg harcoló egységei szívós ellenállás közepette vonultak vissza és küzdelmüket mindenhol támogatta a vidék munkássága, a bányászok. A tanácskormánynak azonban minden lehetőségre fel kellett készülnie. Emiatt a népbiztosok és családtagjaik részére menedékjogot kértek Ausztriától, ugyanakkor a kommunisták az illegális pártmunka megindítására tettek előkészületeket.

A Forradalmi Kormányzótanács április 30-án Wilson amerikai elnökhöz küldött jegyzékében békeajánlatot intézett a csehszlovák, a román és a jugoszláv kormányhoz. „Ismételten ünnepelesen kijelentettük — hangzott a jegyzék —, hogy nem állunk a területi integritás elve alapján, és most közvetlenül is az Önök tudomására hozzuk, hogy fenntartás nélkül elismerjük az Önök összes területi-nemzeti követeléseit. Ezzel szemben követeljük az ellenségeskedés azonnali beszüntetését, a belső ügyeinkbe való be nem avatkozást, a szabad tranzitó [átmenő] forgalmat, olyan gazdasági szerződések megkötését, amelyek mindkét fél gazdasági érdekeinek megfelelnek, az Önök területén maradó nemzeti kisebbségek védelmét. Ezzel Önök elérték mindazt, amire törekedtek... Ha a háborút mégis tovább folytatják, az csak idegen érdekekért, a külföldi imperializmus érdekeiért, mindenekelőtt a magyar uralkodó osztályok érde-

keiért történhet.” Az antant biztosnak tekintette a munkáshatalom összeomlását és érdemben nem is foglalkozott a jegyzékkel.

A Moszkvába is eljuttatott jegyzékre egyedül Csicsserintől érkezett biztató válasz. Szovjet-Oroszország és Szovjet-Ukrajna április utolsó napjaiban számottevő erőket vont össze Bukovina és Besszarábia határán. Május elsején a szovjet kormány ultimátumban követelte Besszarábia, majd külön jegyzékben Bukovina kiürítését. Emiatt a román hadvezetés kénytelen volt nagy erőket átcsoportosítani a Tisza vonaláról Besszarábiába, s ezzel meggyengítette Tiszántúlon állomásozó egységeit. Azt, hogy ezen erőátcsoportosítás elhatározásában a magyarországi munkáshatalom megsegítése játszott döntő szerepet, N. I. Podvojszkij ukrán hadügyi népbiztos nyomatékosan kinyilvánította: „A románok és csehek támadása Magyarország ellen, melynek célja Budapest elfoglalása és a fiatal Magyar Tanácsköztársaság megfojtása, valamint a románok kegyetlenségei Bukovina munkásaival és parasztjaival, kényszerítették Ukrajna munkásparaszt kormányát, hogy ultimátumot intézzon a román kormányhoz. Nyugaton koalíciót alakítanak ellenünk. A szovjet-köztársaságok koalíciójának ellencsapással kell erre válaszolni és elsősorban aktív segítséget nyújtani Tanács-Magyarországnak.”

FEGYVERT FOG A MUNKÁSSÁG

A proletárforradalom helyzete soha nem volt olyan ellentmondásos, mint az első szabad május elsején. A városok és falvak lakossága a világforradalom győzelmébe vetett hittel ünnepelt, miközben a külföldi megfigyelők bizonyosak voltak a munkáshatalom összeomlásában. Münchenben ekkorra már vérbefojtották a Bajor Tanácsköztársaságot, a tanács hatalom egyetlen nyugati szövetségesét. A Magyarországi Tanácsköztársaság katasztrofális helyzetét mutatta, hogy miközben a főváros utcáin munkásalakulatok vonultak fel, a román hadsereg Tiszához érkezésén felbátorodott ellenforradalmárok elfoglalták Szolnokot. A csehszlovák hadsereg Salgótarjánt fenyegette; itt viszont szer-

vezetten készültek a város védelmére. A támadó ellenséges csapatok bármikor átléphetnék a Tisza vonalát, és megindulhat-
tak Budapest ellen. Ez volt a drámai kérdés: megvédhető-e a
forradalom fővárosa a sokszoros túlerővel szemben, vagy pedig
kapituláljon a munkáshatalom.

Az első szabad május elseje legalábbis egy napra minden gon-
dot és bajt feledtetett. A Forradalmi Kormányzótanács meg-
bízásából Szamuely Tibor irányította a májusi ünnep előkészü-
leteit. A főváros nagyszabású feldíszítésében sok-sok művész
vett részt, az egész munkát Bíró Mihály — a „Kalapácsos em-
ber” alkotója — irányította. A budapesti utcák és terek ünnepi
díszítést öltöttek május elsejére, a házakat fellobogózták, diadal-
kapukkal, szobrokkal, képekkel dekorálták a főútvonalakat. Ko-
ra délelőtt mintegy hatszázezer dolgozó vonult végig az And-
rássy úton (ma Népköztársaság útja) a Hősök terére. A forra-
dalmi demonstrációt a Városligetben tréfás játékok, sportver-
senyek, népgyűlések sorozata követte. Az ünnepségeket a Gel-
lért-hegyi színes tűzijáték zárta le. A budapestihez hasonló ün-
nepélyes körülmények között zajlottak le a május elsejei de-
monstrációk a vidék városaiban, falvaiban is.

Ahogy azonban a nap alászállt, az ünnepi hangulatot súlyos
gondok váltották fel. Kun Béla és Szántó Béla a Hadügyi Nép-
biztosság nevében a következő utasítást küldte a hadsereg pa-
rancsnokságnak: „... Feladata hadműveleti körzetében a román-
oknak a Tiszán való átkelését megakadályozni, a cseheknek
előnyomulását a Duna és a Tisza között feltartóztatni és a harc-
vonalból jelenleg visszavont erőket mielőbb harckész állapotba
helyezni, abból a célból, hogy ezekkel az erőkkel egységes el-
lentámadást intézhessen az ellenségnek ama részei ellen, ame-
lyek a Tanácsköztársaság központját, Budapestet, a leghatható-
sabban veszélyeztetik, vagy amelyek ellen az ellentámadásnak a
legtöbb sikerre van kilátása.” A kommunista hadügyi népbiz-
tosok utasítása *a Vörös Hadsereg megszilárdításának, a tanács-
hatalom megvédésének a programját tartalmazta.*

Miközben a főváros lakossága a tűzijátékban gyönyörködött,
jobboldali szakszervezeti vezetők delegációja megjelent a Szov-
jetházban (az egykori Hungária Szálló) és lemondásra szólította
fel a Forradalmi Kormányzótanácsot. Követelték a hatalom át-

adását az általuk alakítandó 12 tagú direktóriumnak. A tanács-kormány Politikai Bizottsága késő este ülést tartott, amelyen részt vettek a szakszervezeti küldöttség tagjai is, azonban végleges állásfoglalás nem alakult ki. Másnapra — május 2-ra — összehívták a Forradalmi Kormányzótanácsot, a Budapesti Munkástanácsot, a fővárosi munkásezredek képviselőit, valamint a vasasszakszervezet bizalmi testületét.

A Politikai Bizottság megvitatta a katonai helyzetet is. Böhm Vilmos a valóságosnál is sötétebb képet festett a román hadsereg előrenyomulásáról. A kommunisták a munkásosztály mozgósítását javasolták, ezt azonban Böhm „forradalmi romanticizmusnak” minősítette és elvetette. A tanácskozás következtetéseit Böhm Vilmos a saját szája íze szerint értelmezte és másnap reggel parancsot adott, hogy Miskolcnál, Bajánál és Szolnoknál a Vörös Hadsereg tegyen fegyverszüneti ajánlatot.

Május 2-án délelőtt ellentmondásos hírek érkeztek a hadműveletekről. A nap folyamán lassan tisztázódott a helyzet és biztatóbb kép kezdett kialakulni. A román hadsereg megállt, nem kelt át a Tiszán. A déli fronton a francia és a szerb haderő nem mozdult. A Vörös Hadsereg néhány napos lélegzétvételi szünetre számíthatott, amelyet sorai rendezésére használhatott fel.

Délben a párttitkárság tagjainak és a szakszervezetek elnökeinek és titkárainak társaságában összeült a Forradalmi Kormányzótanács. A „jól értesült” külföldi megfigyelők a munkáskormány lemondását várták. A tanácskozás alaphangját az határozta meg, hogy Kun Béla, akit nagyon letörtek az előző nap komor hírei, ismét a régi határozottsággal vette kezébe az irányítást. Beszámolójában tájékoztatott a katonai helyzetről és a Politikai Bizottság éjszakai ülésén kialakult véleményekről: „Szolnokot harc nélkül feladta a Vörös Hadsereg. Miskolcra bevonultak a csehék. A csapatok harci értéke nulla. A főhadiszállás Gödöllőn van. Böhm minden hadműveletet beszüntetett. A kapott hírek alapján fegyverszüneti ajánlatot tett mind a három ellenséges országnak. A fegyverszüneti ajánlatot elküldte Wilsonnak is, elküldte továbbá az éjszaka folyamán Bolgár követ ajánlatára Cunninghame-nek is. Bejelenti, hogy az éjszaka folyamán a Kormányzótanács rögtönzött ülést tartott, amelyen az a terv merült fel, hogy a kormány mondjon le, és adja át a

hatalmat egy 12 tagú direktóriumnak. Más vélemény szerint viszont a munkásezredek volnának összehívandók, és velük volna közlendő a helyzetnek végzetesen komoly volta, azzal a figyelemztetéssel, hogy amennyiben a munkások az utolsó szál emberig talpra nem állnak, minden küzdelem reménytelen, és Budapest elesik." Kun Béla ezután bejelentette, „hogy délután 3 órára meghívta a munkásezredek bizalmi férfiait, este 7 órára pedig összehívatta a Munkástanácsot. Bejelenti egyben, hogy a hadműveletek beszüntetésének meggátlására Landler és Szántó elvtársakkal egyértelműleg járt el, és azoknak hozzájárulásával intézkedést tett a hadműveleteknek további folytatása iránt." A Forradalmi Kormányzótanács szűkszavú jegyzőkönyve nem adja igazán vissza Kun Béla nagy hatású beszédét, amellyel megfordította az ülés hangulatát. Kun Béla a nemzetközi forradalom szükségszerű megvalósulásából kiindulva elvtársai segítségével még egyszer megkísérelte mozgósítani a munkásságot.

Az ülésen a kommunisták és a baloldali szociáldemokraták határozottan Kun Béla mellé álltak. Szamuely Tibor felvetette, hogy a Kormányzótanács tegye át székhelyét a Dunántúlra. Szántó Béla „gyávaságnak és a munkásság cserben hagyásának tartja a hatalom átadását. Míg a munkásság a Kormányzótanácsot el nem kergeti, addig mindenkinek a helyén kell maradnia." Landler Jenő a tanácskormány jegyzőkönyvének tanúsága szerint szenvedélyes szavakkal fordult szembe a defetizmussal: „Az az őszinte meggyőződés állított a diktatúra mellé — jelentette ki —, hogy a szocializmust a diktatúra nélkül megvalósítani lehetetlen. Éppen ezért, minthogy a diktatúrát nemcsak a magyar munkásság, de az egész világ proletársága érdekében valónak tartja, ki kell a diktatúra mellett tartani. A Forradalmi Kormányzótanácsnak minden körülmények közt a helyén kell maradnia. Az ügynek legjobban az ártana, ha munkásokat szolgáltatna ki a Kormányzótanács a fehérterrornak."

A reformista szociáldemokraták nem voltak egységesek. Közülük néhányan hajlottak a kommunista javaslat elfogadására, míg mások értelmetlennek látták a további küzdelmet. Kunfi Zsigmond pedig jóhiszemű, de annál veszélyesebb illúziókat hirdetett. Nem ismerte fel, hogy a Kormányzótanács lemondásá-

val nemcsak a szocialista forradalom, hanem a polgári demokratikus forradalom vívmányai is elvesznének. Felvetette, hogy „meg kell tudni, akar-e és képes-e a proletariátus a diktatúra megtartásáért harcolni? A hadsereg jelenlegi magatartása az ellenkezőjét mutatja ennek.” Majd levonva a következtetést, javaslatot is tett: „Minthogy a munkásságban ez idő szerint nincs meg a harchoz szükséges erő és képesség, véleménye szerint, a szervezett és fegyveres munkásságból alakuljon egy testület, amely a hatalmat átveszi, mert az antant a Forradalmi Kormányzótanáccsal nem tárgyal.”

A kommunisták és a baloldali szociáldemokraták határozott fellépése nem maradt eredménytelen. A tanácskormány ki- mondta: helyén marad, elhatározta a főváros védelmének a megszervezését, a munkásság képviselőinek megkérdezését a harc továbbfolytatásáról, és Haubrich Józsefet kinevezte a budapesti fegyveres erők parancsnokának. Haubrichnak, a régi szakszervezeti vezetőnek e magas beosztása egyelőre biztosította a további együttműködést a Forradalmi Kormányzótanács és a szakszervezeti vezető csoport között.

A Kormányzótanács ülését követően került sor a fővárosi és környéki vasas bizalmiak értekezletére és a munkásezredek bizalmiainak tanácskozására. A vasas aktíva egyöntetűen foglalt állást a harc folytatása mellett, míg a munkásezredek képviselői — ha nem is egyöntetűen — ugyancsak megszavazták a küzdelem folytatását, Budapest védelmét. A Munkástanács esti ülésére így aztán már biztatóbb összkép alakult ki, mint délelőtt, ezért Kun Béla most már nem a harc folytatásának eldöntését várta a munkástanács tagjaitól, hanem arra kért választ, hogy milyen módon védhető meg a forradalom fővárosa. Kun Béla szónoki lendülete magával ragadta a Munkástanács tagjait, a felszólalók egymás után foglaltak állást a munkásosztály általános mozgósítása mellett.

Az esti órákban a Forradalmi Kormányzótanács ismét összeült és döntött a *proletariátus általános mozgósításáról*. A tanácskormány utasítására parancsot adtak, hogy „az összes frontok részére a legerélyesebb ellenállás kifejtését rendeli el. Budapest összes munkásai kiküldetnek a frontra, hogy a csapatokat megerősítsék. A csapatok frontról való visszaszállítása ha-

ladéktalanul beszüntetendő, és a már esetleg visszairányított csapatok is azonnal a frontra küldendők vissza.”

Május 3-án reggel a népbiztosok felkeresték a budapesti gyárakat, üzemeket és rögtönzött gyűléseken ismertették a tanácskormány döntéseit. Igazolódott a kommunisták és a baloldali szociáldemokraták bizakodása: nemcsak a fővárosi munkásság állt szinte egyemberként csatasorba, példáját követte a vidéki ipari centrumok proletársága is. A munkásság tömegeinek lelkes csatlakozása számos jól felkészült, „régivágású” katonatisztet is arra ösztönzött, hogy támogassa a tanács hatalom hadseregét. Közülük sokukat Stromfeld Aurél neve vonzott vissza a hadseregbe. A szociáldemokrata vezetők egy része nem értett egyet a fordulattal és nem kívánta támogatni a forradalmi honvédelmet. Böhm Vilmos pl. május 5-én felmentését kérte hadseregarancsnoki és hadügyi népbiztosi tiszte alól. Kérését azonban a tanácskormány nem teljesítette.

FORRADALMI ERŐGYŰJTÉS

Május első napjaiban a román hadsereg változatlanul a Tisza bal partján állomásozott. A további előrenyomulást nem engedélyezte az antant, de a román haderő nem is volt egyelőre felkészülve erre.

Május folyamán hat hétre sztrájkba léptek a román vasutasok, amely gátolta a katonai szállításokat is. A legdöntőbb az volt, hogy Szovjet-Oroszország — mint fentebb már utaltunk rá — ultimátumban követelte Besszarábia és Bukovina kiürítését, majd a szovjet Vörös Hadsereg egységei támadást indítottak a Dnyeszter mentén. Ez arra készítette a román katonai vezetést, hogy a Tiszánál levő alakulatai egy részét átcsoportosítsa.

A csehszlovák hadsereg május első napjaiban tovább folytatta támadását. Az előrenyomulás célja egyelőre Salgótarján és a nógrádi medence elfoglalása volt. A várost védő 80. dandár gyenge ellenálást tanúsított: május 7-én az intervenciós egységek Salgótarján határáig jutottak. A Forradalmi Kormányzótanács a védelem megszervezésére Salgótarjánba küldte Hevesi

Gyula és Rákosi Mátyás népbiztosokat. Ők a munkások és a bányászok felfegyverzésével megszervezték a város védelmét. Kibontakozott az ellentámadás; május 11-én az ideiglenesen fegyverbe hívott proletárok visszatérhettek munkahelyükre, és az újjászervezett 6. hadosztály folytatta a nógrádi medence teljes felszabadítását.

Május első napjaiban a fővárosból számos munkásalakulat a frontra ment. Az eltávozó mintegy 15 000 felfegyverzett proletár pótlására újabb nyolc munkásezredet szerveztek és így a budapesti tartalékalakulatok létszáma megközelítette a huszonötezeret. Több üzemben, gyárban oly sokan jelentkeztek önként, hogy a termelés és a forgalom fenntartása érdekében a tanácskormány kénytelen lett korlátozni a bevonulást. A Vörös Hadsereg megerősödött a munkásalakulatokkal, létszáma május közepére elérte a 120 ezret. Negyvennégyezren május első napjaiban vonultak be. A rendkívül fegyelmezett és öntudatos munkásegységek kedvezően befolyásolták a többi alakulat hangulatát is, elősegítették a Vörös Hadsereg harci moráljának megszilárdítását.

A májusi napokban ismét kiszélesedett a munkáshatalom társadalmi bázisa. A korábban ingadozó kispolgári, értelmiségi rétegek kiálltak a honvédő háború mellett. A hadsereg társadalmi összetételében a kívánt fordulat nem következett be, változatlanul kicsiny volt a parasztság jelentkezési aránya. A Tiszántúl elvesztésével ugyanakkor le is szűkült a szegényparasztság tudatos, harcra késztetett rétege, hiszen ez jórészt a Viharsarokban és környékén élt. A munkásállam a kedvezően alakuló belső helyzetet további intézkedésekkel igyekezett megszilárdítani. Ennek érdekében rendelkezéseket adtak ki a bérek emeléséről, a munkanélküli-segély fenntartásáról, a parasztság adómentességéről, szorgalmazták a bezárt üzletek forgalmának a megindítását. A 100 holdnál kisebb birtokok adóelengedésével a munkáshatalom támogatóinak a körét kívánták kiszélesíteni. A rendeletet azonban az ellenforradalmi agitáció úgy magyarázta, hogy az adóelengedés a kisbirtok megszüntetésének a nyitánya. A rémhírt a tanáshatalom vezetői számtalan esetben cáfolták, de hatását teljesen megszüntetni mégsem tudták. Nem változott a gazda-

ságpolitika, továbbra sem rendeltek el földosztást. Ez pedig korlátozta a paraszti tömegbázis aktivizálását, szélesítését.

A májusi napokban szinte egymást érték az ellenforradalmi lázadások. Legtöbbjük a csehszlovák hadsereg által veszélyeztetett területeken, illetve a Dunántúlon ütötte fel a fejét. A Tisza és az Ipoly között kialakuló fehér övezetet a tanácskormány fegyveres erői felszámolták. Szamuely Tibor különítménye Abonyt és Szolnokot tisztította meg az ellenforradalmároktól, míg egy tengerészegység a Jászságot, a kispesti munkásalakulat pedig Hatvant és Egert. A Dunántúlon főleg a nyugati határ mentén: Csornán, Körmenden és Szombathelyen kaptak lábra az ellenforradalmi akciók. Dunántúlon nagyobb volt a klérus befolyása és az úri rétegek (hivatalnokok, tisztek) is jobban megőrizték befolyásukat. A dunántúli ellenforradalmi mozgolódásoktól bátorítva a Szmrecsányi-különítmény Ausztria felől május 6-án Brucknál kísérletet tett a Lajtán való átkelésre, azonban a Vörös Őrség visszakergette a támadókat.

A májusi napokban az antantmissziók támogatásával megalakultak az első ellenforradalmi kormányok is. Bécsben elsősorban Bethlen István és környezete szerzett befolyást és a bécsi magyar követség kifosztásával — a kereskedelmi kirendeltség 135 millió koronát tartalmazó pénztárát rabolták el — anyagi alapot is a további szervezkedéshez. Aradon de Lobit tábornok kezdeményezésére alakult ellenforradalmi kormány előbb Návay Lajos, majd gróf Károlyi Gyula vezetésével. A május 5-én megalakuló kormányt azonban nem vették komolyan, sőt a román hatóságok a miniszterek egy részét kéthetes fogságban tartották. Amikor azután az aradi kormány eljutott Szegedre, napokon át személyi vitákkal volt elfoglalva és csak május végén lépett a nyilvánosság elé — alaposan megváltozott összetételben. (Lásd erről a továbbiakban a 10. fejezetet.)

Ellenőrző kérdések:

Milyen helyzetet teremtett a román királyi hadsereg intervenciós támadása?

Hogyan juttatta győzelemre álláspontját a tanácsshatalom forradalmi szárnya május első napjaiban?

Milyen politikai és katonai eredményeket hozott a munkásság általános mozgósítása?

Győzelmek a külső és a belső fronton

AZ ÉSZAKI HADJÁRAT ELŐKÉSZÍTÉSE

Május elején lendületesen folytatódott a Vörös Hadsereg újjászervezése. A harcképes zászlóaljok száma május közepén 113-ra emelkedett. A keleti front parancsnokságát megbízták a Vörös Hadsereg főparancsnokságának ellátásával. Az újjászervezett, illetve újonnan felállított hadosztályokat hadtestekbe vonták össze. A hadtestek élére népbiztosokat állítottak. Az I. hadtest parancsnoka Vágó Béla, a II.-é Pogány József, a III. hadtesté Landler Jenő lett. A fővárosi karhatalmi egységeket, a budapesti munkásalakulatokat a Budapesti Katonai Parancsnokság — a későbbi IV. hadtest — irányítása alatt egyesítették és feladatává tették a fővárosi és vidéki ellenforradalmi lázadások letörését. Élére Haubrich József került.

Az I. hadtest feladata a Duna—Tisza közének védelme lett. A II. hadtest a dunántúli alakulatokat tömörítette. A III. hadtest Hatvan környékén gyülekezett. Ez képviselte a legnagyobb erőt. E hadtest kapta meg a felállított munkásalakulatok legnagyobb részét. Ezt a hadtestet tekintették a készülő ellentámadás fő erejének.

Amikor tisztázódott, hogy a munkáshatalmat délről nem fenyegeti támadás, napirendre került az északon indítandó ellenakció terve. Május 15-én döntés született arról, hogy a III. hadtest ellentámadást indít Miskolc térségében a város felszabadításaért. A katonai akció végrehajtásának előkészületei azonnal megkezdődtek.

A Miskolc felszabadítására irányuló terv előkészítésével egy-

idejűleg a Forradalmi Kormányzótanács figyelme az ország belső helyzete felé fordult. A katonai és más szükségletek biztosítása, a jobb termelésirányítás érdekében a gazdasági népbiztosságok összevonásával felállították a Népgazdasági Tanácsot. Böhm Vilmos és Weltner Jakab követelésére feloszlatták Cserny József különleges karhatalmi egységét. A többi karhatalmi egység azonban egyelőre tovább működött. Május második felében Rabinovits Józsefnek a Vörös Újságban napvilágot látott „Tiszta proletár-munkástanácsokat” című cikke nyomán megindult a tanácstagságra méltatlan elemek visszahívása, kicserélése. Tovább folytatódott a már többször elhalasztott pártkongresszus és a Tanácsok Országos Gyűlése összehívásának előkészítése. A Forradalmi Kormányzótanács május 17-én elhatározta, hogy a megyék élére kormányzótanácsbi biztosokat nevez ki. E biztosok kinevezésével jobban kívánták érvényesíteni a központi érdekeket, rendelkezéseket. A helyi tanácsok megértéssel fogadták a biztosok kinevezését.

Május közepétől tovább folyt a jobboldali szakszervezeti vezetők arra vonatkozó puhatolózása, hogy tárgyalásokat folytassanak az antant képviselőivel a szocialista vívmányokat feladó polgári demokratikus rendszer visszaállítására. A jobboldali szakszervezeti vezetők egyelőre nyíltan még nem léptek fel, azonban magánbeszélgetésekben, szűk körű összejöveteleken gátlástalanul bírálták a Tanácsköztársaságot. A meglevő ellentéteket mindenki számára nyilvánvalóvá tették azok a Népszavában megjelenő cikkek, amelyek a kommunistákkal szemben védelmezték a szakszervezeti vezetőknek ezt a csoportját.

A békekonferencia május 19-i ülésén ismét napirendre került a magyarországi intervenció kérdése. (A tanácskormány vezetői erről nem tudtak.) A tárgyaláson nem alakult ki egyetértés, s ez azt jelentette, hogy elhalasztották a délről kiinduló támadás tervét. Az angolszász hatalmak ellenezték a román hadsereg előnyomulását, azt, hogy megszállja Budapestet, saját hadseregüket pedig féltették a tanácshatalom hatásától. Maradt a csehszlovák hadsereg, amelynek sikereihez nem fűztek túlzott reményeket.

A külpolitikai helyzet alakulása szempontjából igen fontos volt, hogy a Forradalmi Kormányzótanács megbízásából május

21-én Szamuely Tibor Moszkvába utazott a két szövetséges tanácsállam közötti katonai együttműködés kérdéseinek megtárgyalása céljából. Tíznapos kalandos út során Szamuely repülőgépen és vonaton eljutott Kijevbe, majd Moszkvába. Tárgyalt Szovjet-Ukrajna és Szovjet-Oroszország képviselőivel és személyesen találkozott Leninnel is.

A bravúros útról visszatérve Szamuely Tibor beszámolt a Forradalmi Kormányzótanácsnak. Hírül adta, hogy Gyenyikin támadása súlyos katonai fenyegetést jelent a szovjethatalomnak, és egyelőre nincs lehetőség arra, hogy az ukrán Vörös Hadseereg ismét előrenyomuljon a Kárpátok irányába. Az ukrán szovjet kormány csak azt tudta vállalni, hogy további Besszarábia elleni katonai mozdulatokkal leköti a románok erejét és figyelmét.

Szamuely Tibor Moszkvából magával hozta *Lenin üzenetét a magyar munkásokhoz*. Az üzenet megállapította, hogy a magyar proletárforradalom bebizonyította a proletárdiktatúra nemzetközi érvényességét. A lenini üzenet rámutatott arra, hogy a szocializmus megteremtése csak hosszú, küzdelmes osztályharccal érhető el. Felhívta a figyelmet arra, hogy a munkásosztálynak magával kell ragadnia a parasztságot és általában a kispolgári rétegeket, ugyanakkor szívós küzdelmet kell folytatnia a burzsoázia ellenállásának megtörésére, a kispolgári ingadozás semlegesítésére. „Legyetek szilárdak — írta V. I. Lenin. — És ha ingadozás üti fel a fejét a szocialisták között, akik tegnap csatlakoztak hozzátok, a proletárdiktatúrához, vagy a kispolgárság körében, nyomjátok el könnyörtelenül ezeket az ingadozásokat. Agyonlövés — ez a gyáva méltó jutalma a háborúban.

Az a háború, amelyet ti viseltek, az egyetlen jogos, igazságos, igazán forradalmi háború, az elnyomottak háborúja az elnyomók ellen, a dolgozók háborúja a kizsákmányolók ellen, háború a szocializmus győzelméért. Az egész világon a munkásosztály minden becsületes tagja a ti pártotokon áll. Minden hónap közelebb hozza a proletár világforradalmat.

Legyetek szilárdak! A győzelem a tiétek lesz” — fejeződött be a lenini üzenet.

Május 18-án a csehszlovák hadsereg ismételten támadást indított Salgótarján elfoglalására. A már korábban elvont magyar egységek hiánya miatt ezúttal is kritikus helyzet alakult ki a város térségében. A tarjáni munkások azonban újra fegyvert ragadtak és a vöröskatonákkal együtt szétörték az ostromgyűrűt. A heves csata még folyt, amikor a csehszlovák vezérkar olyan hírt kapott, amely egycsapásra elvonta a figyelmét a nőgrádi medencéről: május 20-án hajnalban a Vörös Hadsereg tüzéségi előkészítés után Miskolc és Diósgyőr térségében támadást indított.

A csehszlovák hadsereget irányító olasz tisztek lényegében ismerték a támadás tervét, arra azonban nem számítottak, hogy Stromfeld Aurél a Vörös Hadsereg harcrakész egységeinek a felét vonja össze erre a hadműveletre. A Vörös Hadsereg még így sem rendelkezett katonai erőfölénnyel, a hiányokat azonban bőségesen pótolta a munkásalakulatok lelkesedése és a helybeli lakosság rokonszenve, segítségével.

Az újjászervezett III. hadtest 1. hadosztálya Kerekess József alezredes — a Vörös Hadsereg egyik legkiválóbb tisztje — vezetésével indította meg támadását. Az előrenyomuló vöröskatonák a tüzéség és a páncélvonatok támogatásával küzdöttek. Miskolcra elsőként az óbudai hajógyári munkások egysége nyomult be, őket követték a Ganz-gyár, az Északi főműhely és a MÁV Gépgyár fegyvert fogó munkásai. A munkásezredek első nagy erőpróbáját siker koronázta. Ez a tény megszilárdította az egész Vörös Hadsereg erkölcsi, politikai helyzetét, javította a lakosság hangulatát.

Mikor az első századok Miskolcra értek, megszólaltak a diósgyőri és a hámosi vasgyárak szirénái, a munkásság egyemberként állt talpra. „Már délben, mikor a csehek kénytelenek voltak a mi tüzéségünk tüzében avasi ütegeiket egy időre elhagyni, a diósgyőri munkások kiloptak három ágyúzavárt — írta a korabeli haditudósítás. — Mikor pedig a gyári jel megszólalt, a munkásság a rendőrségre sietett, ahol a csehek a munkásoktól elszedett fegyvereket őrizték. A miskolci rendőrök boldogan ad-

ták ki a fegyvereket, és háromezer munkás a miskolci utcákon támadta meg a menekülő cseheket.”

A fegyvert fogó munkások sok foglyot ejtettek és hatalmukba kerítették az egyik cseh alakulat tréningjét is. Az ellenséges erők vasúton való visszavonulásának megakadályozására a vasutasok megtagadták a szolgálatot, több helyen szétrombolták a pályát, elvágták a távíróvezetékeket. A cseh egységek hátában a magyar, szlovák és német munkások helyi fegyveres felkeléseket szerveztek, leverésükre nagy erőket kellett elvonnia a csehszlovák hadvezetésnek. Ilyen felkelés zajlott le Ózdon, Pelsőcön, Rozsnyón, Rudabányán és Tornaalján. A Miskolcra irányuló cseh utánpótlás megakadályozására a munkások Perkupán szétrombolták a hidat. A csehszlovák hadsereg tisztjei a vereség után közömbösségről, a sorkatonák tömeges szökéséről panaszkodtak. A cseh fegyveres erők állapotát jól jellemzi a helyzet kivizsgálására kiküldött tiszt jelentése: „A visszavonulás olyan jellegű volt, hogy amennyiben a magyarok jobban lettek volna megszervezve, Kassát, Rozsnyót is elfoglalhatták volna, és veszélybe került volna a Kassa—Zsolna vasútvonal.”

A vörös katonák nem álltak meg Miskolcnál, hanem tovább nyomultak előre és két nap múlva felszabadították Sajószentpétert. A miskolci siker napjaiban jelentős fegyvertényt hajtottak végre az Egert és Salgótarjánt védő egységek is. Előbb szétverték a mindkét városra nehezedő támadást, majd megállították a Fülek, illetőleg Salgótarján irányába indított ellentámadásokat is. Ezzel a nógrádi iparvidék szilárdan a munkáshatalom kezébe került.

A csehszlovák haderő nem kívánt belenyugodni Miskolc elvesztésébe és ezért május 23-án a román hadsereg közreműködésével ellentámadást indított. A jelentékeny túlerő nyomására a várost védő I. hadosztály kritikus helyzetbe került. A III. hadtest vezérkari főnöke — Julier Ferenc alezredes — engedélyt kért a visszavonulásra. Stromfeld Aurél azonban megtagadta, mert ebben a helyzetben végzetesnek ítélt egy ilyen lépést. A III. hadtest a miskolci és a diósgyőri munkásokkal együtt — súlyos veszteségek árán — elhárította a kétirányú támadást. „Nemcsak a budapesti proletariátus vette ki részét a hősies küzdelemből — nyilatkozott a második miskolci győ-

zelemről Landler Jenő —, hanem különös dicsérettel és elragadtatással kell megemlékezni a 10. dandárról, amelynek kötelékében a budapesti proletárokon kívül nagyrészt szabolcsi, Ung megyei, kassai és diósgyőri proletárok küzdöttek... Külön fejezetet érdemelnek a 12., 4. és 11. számú páncélvonatok, amelyeknek katonái és parancsnokai egyaránt a legnagyobb teljesítményt végezték... nem hagyhatom szó nélkül a miskolci és diósgyőri munkásságot, különösen a miskolci vasutasokat, akik akkor, amikor veszély volt, egyetlen hívó szóra, szinte pillanatok alatt fegyvert ragadtak...”

A második miskolci csata eredményeként a munkásállam szilárdan a kezében tartotta a borsodi iparvidéket. A Hernádon átkelt román egységek is visszahúzódtak, és meghíúsultak a Tiszánál a helyi jelentőségű román átkelési kísérletek is. A Tiszaparti védővonal megszilárdult. E nagy fegyvertények után egyhetes harci szünet következett, s csak kisebb jelentőségű fegyveres összecsapásokra került sor. Ez alatt az egy hét alatt öltött végleges alakot az északi hadjárat terve és született döntés néhány belpolitikai kérdésben.

Május 23-án a Forradalmi Kormányzótanács úgy döntött, hogy június 12-re összehívják a Magyarországi Szocialista Párt kongresszusát és utána a Tanácsok Országos Gyűlését. Intézkedéseket dolgoztak ki a nemzetközi propaganda erősítésére. Másnap a katonai győzelmek hatása alatt tanácskozott a Budapesti Munkástanács, amelynek napirendjén két igen lényeges kérdés szerepelt: a rémhírek és az inség elleni küzdelem. A két feladat szorosan összefüggött egymással, hiszen a „suttogó” ellenforradalmi propaganda egyik központi kérdése a közlélmény volt. A Tanácsköztársaság elsőrendű ellátást biztosított a hadseregnek, de nehezen tudott megbirkózni a városokban fellépő áruhiánnyal, élelemhiánnyal. Döntő változásra csak az aratás után lehetett számítani. A jegyrendszer szűkös keretei között csak szerény ellátást lehetett biztosítani a munkásság számára. A tanácsállam vezetői az Andrássy úti pártklubban és a Szovjetházban ugyanolyan szerény ellátásban részesültek, mint a munkások.

A győztes miskolci csatát követő napokban a Forradalmi Kormányzótanácson és a hadvezetésen belül vita bontakozott ki a támadás célját és irányát illetően. A kommunisták olyan katonai offenzívát akartak kibontakoztatni, amely *megrendíthetné a kapitalizmus helyzetét egész Közép-Európában*. Annak ellenére, hogy ezt a tervet többen támogatták, a katonai vezetők végül mégis elvetették a Salgótarján irányába történő támadás tervét. Vita után Landler Jenő dolgozta ki a támadási terv fővonalait: előbb a cseh és a román haderő közötti kapcsolatot kívánta szétszakítani, majd a cseheket, és ezt követően a románokat külön-külön megverni. E merész tervektől Stromfeld Aurél eltért és a realitások figyelembevételével fokozatosan mérsékelte a hadicélokát.

Május 30-án kora reggel az arcvonalteljes hosszában támadásba lendült a Vörös Hadsereg és eltérő erősségű ellenállásba ütközött. A legnagyobb eredményt az 1. nemzetközi vörösezreddel megerősített 80. dandár érte el, amely elfoglalta Losoncot. Sikeresen küzdött az 1. dandár, amely átkelt az Ipolyon, elfoglalta Balassagyarmatot és Ipolyságot, számos ágyút és más hadfelszerelést zsákmányolt a fejvesztetten menekülő ellenségtől. A felszabadított területek lakossága örömmel és lelkesedéssel üdvözölte a vöröskatonákat és egyre nagyobb számban léptek be a forradalmi hadsereg soraiba.

A Miskolcra kiinduló támadás is szép sikereket hozott. Már az első nap elfoglalták Bánrévét és Putnokot, azonban a tervektől eltérően nem tudtak átkelni a Hernádon. A másnap folytatódó támadás Rimaszombat és Edelény bevételét hozta, majd június 1-én az aránylag kis erővel rendelkező 1. dandár esztergomi munkások, bányászok és karhatalmi erők támogatásával elfoglalta Párkányt és rajtaütéssel Lévát. Ezzel elérték a Garam vonalát és megnyílt az út Pozsony felé.

A III. hadtest Hernádnál harcoló egységeit feltöltötték és ekkor már siker koronázta a Hernádon és a Sajón való átkelésüket, a román egységek viaszorítását. Megkezdődhetett a Hernád—Bodrog—Tisza közének a felszabadítása. A román haderő június 2-ról 3-ra virradóra teljesen kiürítette a Tisza jobb parti

#

részét, és a cseh hadvezetés kérésére sem kívánt beavatkozni a harcok további menetébe; a Tisza partján rendezkedett be védelemre.

A csehszlovák hadsereg június 3-án tovább folytatta a visszavonulást. Sorai között egyre inkább romlott a fegyelem, a harckészség. Ezen a napon a legjelentősebb eredményt az 1. dandár érte el Érsekújvár elfoglalásával. Amennyiben ez az egység nagyobb erővel rendelkezik, vagy a Tiszán való átkelés gondolatát a hadvezetés előbb feladja, akkor sikeresen lehetett volna Pozsony irányában az előrenyomulást folytatni. Ennek hiányában azonban Mittelhauser francia tábornok megállította a dandár előretörését és ellentámadással kísérletezett. (A kudarcok miatt az olasz katonai tanácsadókat franciák váltották fel.)

Június 4-én a Vörös Hadsereg egységei mintegy huszonöt kilométerre megközelítették Kassát. Másnap megkezdődött a harc a város elfoglalásáért, miközben Kassa lakossága felkelésre készült. A cseh haderő hátországát ebben az időben már a forrongás jellemezte, és egyre több jele mutatkozott a magyar vöröskatonákkal való szolidaritásnak.

Június 5-én éjszaka a Kassát védő cseh fegyveres erők megkísérelték a Vörös Hadsereg visszaszorítását, de másnap már nem tudták tartani ezt a nagyvárost. Kassa elfoglalása az északi hadjárat katonai csúcspontját jelentette. Június 7-én az egész ország Kassa bevételét ünnepelte. Budapesten tízezrek vonultak fel az Országház előtti térre, hogy hitet tegyenek a munkáshatalom mellett. A helyzetet pontosan jellemezték Rudas László beszédének mondatai: „Ha a mai izzó hangulaton végigtekintünk, szemünkbe ötlík az a kép, amely öt hete tárult elénk. Öt héttel ezelőtt kajánul mosolygott a burzsoázia, és levert arcú proletárokat láthattunk. Most azonban mindenütt a lelkesedés tüze látható a szemekben.”

Kassa után tovább folytatódott a támadás és június 10-én a vöröskatonák elérték Bártfát. *Ezzel Kelet-Szlovákiából a Vörös Hadsereg kiverte az ellenség fő erőit.* A csehszlovák haderő Kassa feladása után Pozsony védelmére összpontosította csapatait. Visszafoglalta Érsekújvárt, azon túl azonban nem tudott területet szerezni. Ebben a helyzetben ismételten felmerült a

kérdés: Pozsony vagy a Tiszántúl irányába folytassa-e támadását a Vörös Hadsereg.

A kérdés eldöntését befolyásolta az antant állásfoglalása. A Négyek Tanácsa (Franciaország, Nagy-Britannia, az Egyesült Államok és Olaszország képviselője) június 5-én megvitatta a csehszlovák hadsereg vereségével kialakult helyzetet. Elvetette a francia vezérkarnak a közvetlen beavatkozásra vonatkozó terveit és helyette diplomáciai eszközök alkalmazását tartotta szükségesnek. Ennek megfelelően június 7-én Georges Clemenceau — mint a békekonferencia elnöke — jegyzéket intézett a Tanácsköztársaság kormányához. Követelte, hogy a Forradalmi Kormányzótanács „haladéktalanul vessen véget a csehszlovákok elleni támadásoknak, ellenkező esetben a szövetséges kormányok feltétlenül el vannak határozva, hogy haladéktalanul a legszélsőbb rendszabályokhoz folyamodnak, hogy kényszerítsék Magyarországot az ellenségeskedések beszüntetésére...” Clemenceau a feltételek teljesítése esetén kilátásba helyezte a tanácskormány képviselőinek formális meghívását a békekonferenciára.

A Forradalmi Kormányzótanács eléggé visszás helyzetbe került. A meghívás és az ezzel járó diplomáciai elismerés az adott esetben a fennmaradást jelentette a munkásállam számára, noha ennek áraként a fegyverrel kivívott sikerekről való lemondást követelték. A visszás helyzet abban is megmutatkozott, hogy a közvélemény általában egyetértett az északi hadjáráttal és továbbra sem akart tudomást venni arról, hogy a világháborús vereség következményeit vállalni kell, a békeszerződés feltételeit el kell fogadni. A Forradalmi Kormányzótanács végül is a halogató válasz mellett döntött.

A június 9-én elküldött válaszijegyzék abból — a Károlyi-kormány képviselte önkényes álláspontból — indult ki, hogy a szlovák területek megszállásával Csehszlovákia megsértette a belgrádi fegyverszüneti egyezményt kiegészítő katonai konvenciót. A tanácskormány csak akkor szünteti be a harcot — szól a válaszijegyzék —, ha az érdekelt államok Bécsben összeülnek a fegyverszünet megtárgyalására. A jegyzék elfogadta a párizsi meghívást, mivel „a Magyarországi Tanácsköztársaságnak nincsenek ellenséges szándékai a világ egyetlen népével szemben

sem, barátságban és békében kíván élni valamennyivel, annál is inkább, mert nem áll a területi integritás alapján.”

Nyilvánvaló volt, hogy a válaszjegyzék nem fogja kielégíteni az antant képviselőit, azonban a Kormányzótanács ezzel is néhány napot nyert. Ezt az időt a katonai vezetés arra kívánta felhasználni, hogy javítsa pozícióit Szlovákiában.

A harcok váltakozó sikerrel folytak, de június közepén a katonai helyzetben lényeges változás nem következett be, a front többé-kevésbé megmerevedett. *A Vörös Hadsereg az északi hadjárat során tíz-tizenkét nap alatt súlyos áldozatok árán, kedvezőtlen földrajzi viszonyok között, a túlerőben levő ellenséges erőkkel szemben kiemelkedő sikereket ért el.* E jelentős teljesítményt olyan hadsereggel érte el a kiváló hadvezetés, amelyben a fővárosi munkásezredek együtt küzdöttek az észak-magyarországi és szlovákiai önkéntesekből álló egységekkel, valamint a nemzetközi alakulatokkal. A győztes hadsereg előrenyomulását lépten-nyomon segítette a helyi lakosság front mögötti akciója. A súlyos veszteségeket csak az általános hadkötelezettség alapján elrendelt sorozással lehetett pótolni, ez azonban igen lassan haladt.

A Vörös Hadsereg újabb támadásának időpontját június 15-re tűzték ki. Végrehajtására felállították a 3., 4. és 8. hadosztályból újonnan létrehozott V. hadtestet, amelynek parancsnokául Pogány Józsefet nevezték ki. A felkészülés a tervezettnél lassabban haladt; időközben pedig Eugène Mittelhauser francia tábornok is támadást készített elő.

A csehszlovák ellentámadás június 16-án indult meg két hadosztállyal Léva ellen. A túlerővel támadó csapatokat a vöröskatonák megállították. Másnap megkezdődött a Vörös Hadsereg offenzívája a Duna mentén nyugati irányba. Az első két nap sikerei után — ekkor úgy tűnt, hogy Pozsony is a Vörös Hadsereg kezére kerül — a támadás megtört. További offenzív fellépésre a második Clemenceau-jegyzék miatt már nem került sor.

A SZLOVÁK TANÁCSKÖZTÁRSASÁG

Június 16-án ágyúdörgés közepette *Eperjesen kikiáltották a Szlovák Tanácsköztársaságot*. A szlovák munkáshatalom megteremtéséhez a kedvező feltételeket egyrészt a magyar Vörös Hadsereg eredményes előrenyomulása hozta létre, másrészt a párt cseh és szlovák csoportjának forradalmi szervező munkája. A nemzeti önrendelkezés szellemének megfelelően az új munkásállam megteremtését már június elején elhatározták. Ezt a döntést a szovjet kormány is támogatta. A Szlovák Tanácsköztársaság kikiáltásával az európai forradalmi küzdelem új bázisa jött létre.

A Szlovák Tanácsköztársaság az első kísérlet volt arra, hogy Csehszlovákia területén létrehozzák a munkások és parasztok államát. Ez a szlovák nép győzelme volt a polgári nacionalizmus felett, egyúttal pedig a Magyarországi Tanácsköztársaság internacionalizmusának szép eredménye.

A szlovák munkásállam vezetői Antonín Janoušek irányításával néhány nap alatt is kiemelkedő jelentőségű munkát végeztek. Megtették az első lépéseket a szocialista társadalom megteremtése felé: köztulajdonba vették a termelési eszközöket, a bankokat. Kidolgozták a munkásság helyzetét javító szociálpolitikai programot, az új állam alkotmányát, hozzáláttak a szlovák Vörös Hadsereg szervezéséhez, az önálló fegyveres erő létrehozásához. A szlovák munkáshatalom ezekkel az intézkedésekkel az idősebb testvér, a Magyarországi Tanácsköztársaság iránymutatását követte.

A szlovák tanácskormány megalakulása napján felhívással fordult a világ proletariátusához. „A világ proletárjaihoz! A győzelmes és feltartóztathatatlanul előnyomuló világforradalom újabb nagy eredménnyel gazdagította eddigi sikereit. Az imperializmustól megtisztított szlovák földön a mai napon megalakult az önálló Szlovák Tanácsköztársaság... Ezzel a megmozdulással a szlovák munkások, katonák és földproletárok tovább építették azt a forradalmi frontot, amelynek útjai az Orosz és a Magyar Tanácsköztársaságot egyengették. Az újszülött Szlovák Tanácsköztársaság természetes szövetségeseinek tekinti diadalmas testvéreit, az Orosz és Magyar Tanácsköztársaságokat, és a

nemzetközi proletariátus erejének, a körvonalalaiban mind éle-
sebben kiemelkedő egységes és szolidáris munkásinternacioná-
lénak oltalma alá helyezkedik.”

A szlovák munkásállam fennállását megpecsételte, hogy a Ta-
nácsok Országos Gyűlése június 19-én felhatalmazta a Forra-
dalmi Kormányzótanácsot a felszabadított területek szükség-
szerinti kiürítésére. (Erre vonatkozóan részletesen lásd a követ-
kező fejezetet.) A fiatal szlovák tanácsállamnak nem volt lehe-
tősége arra, hogy létrehozza a védelmét biztosító fegyveres erő-
ket és így a magyar Vörös Hadsereg kivonulása után a csehszlo-
vák hadsereg megdöntötte. Bár a Szlovák Tanácsköztársaság
létrejött az elképzelt világforradalom egyik kezdő lépését sejt-
tette, ám a gyors bukás miatt e siker nem befolyásolhatta az
erőviszonyokat.

Ellenőrző kérdések:

Melyek voltak a diadalmas északi hadjárat előkészítésének leg-
fontosabb eseményei? A hadjárat főbb eredményei?

Hogyan jött létre a Szlovák Tanácsköztársaság és mit tett né-
hány napos fennállása alatt?

Mi készítette az antanthatalmakat arra, hogy elküldjék az első,
ún. Clemenceau-jegyzéket?

A Magyarországi Szocialista Párt kongresszusa és a Tanácsok Országos Gyűlése

A MAGYARORSZÁGI SZOCIALISTA PÁRT KONGRESSZUSA

A Magyarországi Szocialista Párt kongresszusának előkészítése a diadalmas északi hadjárat napjaiban fejeződött be. A pártkongresszus június 12—13-án zajlott le Budapesten, a Parlament feldíszített üléstermében. A Magyarországi Szocialista Párt kongresszusához elsősorban a kommunisták fűztek nagy reményeket; tőle várták a párt nevének módosítását, a lenini pártprogram elfogadását és a párttisztítás első lépéseinek megtételét. A kommunisták különösen fontosnak tartották, hogy a tanácskozás demonstrálja a vezetés egységét. A kommunisták és a baloldali szociáldemokraták nem kívántak ugyan elvi engedményt tenni, azonban minden megnyilatkozásukban az egység fenntartásának fontosságát hangsúlyozták.

A kongresszus összetétele nem tükrözte megfelelően a tényleges erőviszonyokat. A delegátusok zöme a nagy létszámú szakszervezeti központokat képviselte, és ezek az emberek sokkal inkább a szociáldemokrata mérséklés szellemében, semmint a szakszervezeti tömegek képviselőjében léptek fel a tanácskozáson. A kongresszust megnyitó Garbai Sándor beszédében arra utalt, hogy a szocialista forradalom eredményei elsősorban a szakszervezetekben folytatott kitartó nevelő munkának köszönhetőek.

A tanácskozás napirendjén a pártprogram és a szervezeti szabályzat tervezetének elfogadása, a gazdasági és a politikai hely-

zet megvitatása — ezt később levették a napirendről —, továbbá a párt vezető szerveinek a megválasztása szerepelt.

Kun Béla, a pártprogram tervezetének előadója behatóan foglalkozott a tanács hatalom számos időszerű és vitatott kérdésével. Megállapította és a kapitalista fejlődés folyamatának elemzésével bizonyította, hogy a szocialista társadalomhoz a munkásosztály csak a proletárdiktatúra megteremtésével juthat el. Az a diktatúra, amelyet a proletariátus egy aktív kisebbség, a párt révén érvényesít, átmeneti jellegű. Az adott helyzetben azonban az ingadozásmentes, határozott, cselekvés csak így biztosítható. Részletesen foglalkozott a Vörös Hadsereg megerősítésének fontosságával és hangsúlyozta, hogy a felfegyverzést helytelen lenne leszűkíteni a munkásosztályra, azt ki kell terjeszteni a mezőgazdasági munkásságra is. A program nemzeti-ségi kérdéssel foglalkozó részét ismertetve rámutatott, hogy mint a föderatív köztársaság hívei, a tanács hatalom vezetői az egymással szövetséges, de a legteljesebb függetlenséggel rendelkező tanácsköztársaságok rendszerére törekcszenek.

A pártprogram felvázolása során Kun Béla részletesen kitért az agrárpolitikára. Hangsúlyozta, hogy a szövetkezeti, társas művelés megteremtése nagy előrelépés a mezőgazdaságban. Szembefordult azokkal a nézetekkel, amelyek a termelőszövetkezetek államosítását követelték és rámutatott, hogy amíg a parasztság még kisparcellán dolgozó tagjai a szövetkezetek segítségével nem fogadják el a társas művelés gondolatát, addig helytelen lenne a mezőgazdaságban bevezetni az állami gazdálkodást. A párt elnevezésével kapcsolatban Kun Béla javasolta az egységkormány szellemében és a Kommunista Internacionálé üzenete értelmében: fogadják el a Kommunisták Magyarországi Pártja elnevezést.

A vitában *a nézetek a proletárdiktatúra gyakorlásának módszerei és a párt elnevezése körül csaptak össze*. Kunfi Zsigmond nem egyszerűen a túlzásokat bírálta, hanem általában is ellenezte a proletárdiktatúra alkalmazását. Kunfi nem kívánt lemondani a munkáshatalomról, de az addiginál enyhébb bánásmódot követelt a volt kizsákmányolók és elnyomók esetében. A Kunfi javasolta engedékenységg veszélyeztette volna a munkáshatalmat. Kunfi Zsigmond beszédében felvetette ugyan,

hogy a tanácsállamnak legyen átmeneti programja és dolgozzon ki megfontolt intézkedéseket az ellenforradalmi szervezkedés ellen, de hogy mi legyen ebben az átmeneti programban és melyek legyenek az „okos rendszabályok”, azt nem ismertette. Azt javasolta, hogy a párt a Szocialisták Magyarországi Pártja nevet vegye fel.

A Kunfi Zsigmond után felszólaló kommunisták vitatkoztak vele. Rudas László arról beszélt, hogy mindaddig, amíg csak egy-két országban győzött a munkásosztály, szükség van a proletárdiktatúra következetes alkalmazására. Szamuely Tibor példákkal alátámasztva bizonyította, hogy az ellenforradalom a humanizmus jelszava alatt a szociáldemokratákat és a kommunistákat egyaránt meg akarja semmisíteni. Alpári Gyula hozzászólásában rámutatott, hogy éppen a proletárdiktatúra enyhe módszerei tették lehetővé az ellenforradalmi szervezkedést, Pogány József pedig a hibák forrását nem a munkáshatalom erőteljes érvényesítésében, hanem az egykori uralkodó osztályokkal szembeni túlságosan elnéző magatartásban határozta meg.

A kongresszuson a kommunista álláspontot hangoztattá tizenhat hozzászóló, heten Kunfi Zsigmond nézetei mellett érveltek. Ez az arány nem fejezte ki hűen a küldöttek tényleges megoszlását, de a delegátusok zöme tartózkodott attól, hogy a proletárdiktatúra enyhítése mellett álljon ki.

A párt elnevezéséről szóló vitában mély benyomást tett Bokányi Dezső felszólalása, aki kifejtette, hogy a Kommunista Internacionáléhoz való csatlakozásból egyrételműen következik a kommunista elnevezés. Kijelentette: ő, aki huszonnyolc évig a Szociáldemokrata Párt tagjaként küzdött, úgy értelmezi a pártprogramot, hogy „a magyarországi párt nem országos párt, hanem nemzetközi párt, a nemzetközi proletariátus és a III. Internacionálé egy osztályának tartja magát, akkor már nem lehet többé vitatni, hogy címe nem lehet más, mint a Magyarországi Kommunisták Pártja... A szocialista jelzés alatt ma — mutatott rá — Európa-szerte a különböző kompromisszumok keveréke húzódik meg... Kik üdvözlnek bennünket? A nyugat-európai szocialisták, vagy Nyugat-Európából azok a kommunisták, akik erjesztői az ottani mozgalmaknak, hogy segítsék azt az egész világon győzelemre? Nekünk a Nyugat nem adott, mert a

Nyugat otthagyt. A Kelet adott, de ha már egy nevet választok, akkor fölveszem a Kelet nevét, amelyről érzem, hogy rokonszenvem és érzésem odaköt . . .”

Pór Ernő ismertette a Kommunista Internacionálé Végrehajtó Bizottságának álláspontját, amely a Magyarországi Kommunista Egyesített Pártja nevet ajánlotta. Az elnevezés kérdésében csak Kun Bélának Kunfi Zsigmonddal és Weltner Jakabbal folytatott külön megbeszélésén született megegyezés. *Ennek megfelelően kompromisszumként a párt elnevezése Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártja lett.* A név ket-tőssége a pártegység hiányát is világosan kifejezte.

A pártprogram vitájának zárszavában Kun Béla határozottan cáfolta a proletárdiktatúra alkalmazásával kapcsolatos megal-kuvó nézeteket. „Egészen kétségtelen, hogy a diktatúra mód-szereinek kezelése tekintetében lehetnek eltérő vélemények — mondotta —, de nem a diktatúra módszereitől való eltérés az, amikor valaki a diktatúrát a módszerei kritériumától akarja megfosztani. A diktatúra, elvtársaim, elnyomás kétségtelenül, elnyomás, amely egy szükséges átmeneti állapotban van meg, és ha valaki ezt az elnyomást meg akarja szüntetni humanitá-rius ideák jelszavával, akkor ez, tisztelt elvtársaim, nem a dik-tatúra módszereitől való eltérés, hanem a diktatúra elleni tá-madás.” A vitazáró után a tanácskozás három ellenszavazattal jelentősebb változtatás nélkül elfogadta a párt programját, amely elvi nyilatkozat jelleggel összegezte a társadalom forradalmi átalakításával kapcsolatos tennivalókat és rámutatott, hogy a párt „a proletariátus diktatúrájában látja azt az egye-düli utat, amely a kapitalista összeomlásból a szocializmus vilá-gába átvezeti a proletariátust.”

A szervezeti szabályzat tervezetének előadója, Farkas István elutasította a párt megtisztítására vonatkozó nézeteket, a tag-jelöltség intézményének a bevezetését, nem helyeselte a párt és a szakszervezet különválasztását és az ifjúmunkások önálló szervezkedését. Az új tervezet alig tért el a régi szociáldemok-rata szervezeti szabályzattól, pl. nem tett említést az üzemi szer-vezetekről. A kongresszus a tervezetet visszautalta a pártveze-tőség elé és kimondta, hogy az újabb kongresszusig a pártve-zetőség által kidolgozandó szervezeti szabályzat lesz érvényben.

Ezután került sor a pártvezetőség megválasztására. Eredetileg a 13 tagú vezetőségbe jelölték a kommunisták közül Kun Bélát, Pór Ernőt, Rudas Lászlót, Vágó Bélát és Vántus Károlyt, a volt baloldali szociáldemokraták közül Landler Jenőt és Nyisztor Györgyöt, a centrum képviselőjében Böhm Vilmost, Garbai Sándort és Kunfi Zsigmondot, az álláspontjukhoz közel álló Weltner Jakabot, továbbá Bokányi Dezsőt és Bajáki Ferencet.

Ez a kompromisszumos jellegű lista nem elégítette ki a jobboldal igényeit, és ezért a szavazás során a szociáldemokraták egy titokban elkészített ellenlista segítségével kibuktatták a kommunisták egy részét, sőt Bokányi Dezsőt is. A „puccs” felháborította a kommunistákat, akik bejelentették, hogy a választás eredményét nem veszik tudomásul és minden vonatkozásban fenntartják akciószabadságukat. Böhm Vilmos, Kunfi Zsigmond és Weltner Jakab ekkor Haubrich Józsefhez, a budapesti IV. hadtest parancsnokához fordult támogatásért, ő azonban visszautasította a szakítás gondolatát, mert tudta, hogy a munkásezredeket nem lehet a kommunisták ellen vinni. Landler Jenő közvetítésével tárgyalás indult, ennek viharai után közfelkiáltással elfogadták az eredeti javaslatot.

Igy hát, bár a vezetést nem sikerült megszereznie a megalukvó irányzatnak, de nyílt fellépésük bátorította a szakszervezetek jobboldali vezetését és a többi ellenzéki erőt.

Az új pártvezetőség a hátralevő hetekben most már rendszeresen ülésezett. Megválasztották a szélesebb körű pártválasztmányt is, és intézkedéseket tettek a párt hatáskörének bővítésére. Bár a kongresszus nem végződött szakítással, de nem is oldotta meg a szocialista forradalom, a párt alapvető problémáit.

A MÁSODIK CLEMENCEAU-JEGYZÉK

Még tanácskozott a kongresszus, amikor június 13-án Georges Clemenceau újabb jegyzéket intézett a Forradalmi Kormányzótanácsához. A jegyzék már nem említette a békekonferenciára szóló meghívást, hanem diktátum formájában kijelölte a végle-

gesnek tekintett magyar—cseh és magyar—román határ vonalát. Ezzel jóváhagyta a nemzetiségi területek elszakadását és a közel hárommillió magyar anyanyelvű lakta terület átcsatolását a szomszéd országokhoz. A jegyzék felszólította a Kormányzótanácsot, hogy haladéktalanul vonja vissza csapatait a kijelölt határok mögé. „Ha a szövetséges és társult hatalmak helyszínen levő képviselőik információi alapján június 14-nek delétől számított négy napon belül nem értesülnek arról — írta Georges Clemenceau —, hogy e rendelkezést tényleg végrehajtották, úgy szabadságukban állónak tekintik, hogy előrenyomuljanak, vagy bármely más intézkedést tegyenek, amely az igazságos béke biztosítására alkalmasnak látszik.

A román csapatokat abban a pillanatban visszavonják — ígérte a jegyzék —, amikor a magyar csapatok kiűrik Csehszlovákiát.”

A jegyzék elküldésének napjaiban egymást követték a Tanácsköztársaság belső és külső helyzetét érintő fontos események. A Vörös Hadsereg nem tudott előrenyomulni. A június 19-én nyilvánosságra került antant-jegyzék azonnal kedvezőtlenül befolyásolta a lakosság hangulatát és a hadsereg harci szellemét. A Vörös Hadsereg támadásának napjával összehangolt június 15-i bécsi forradalmi megmozdulás kudarcba fulladt. Ezzel elvetélt az ausztriai proletárforradalom terve és megromlottak Ausztria és Magyarország állami kapcsolatai. A Csehszlovákiában lezajlott képviseléválasztások konszolidálták a burzsoá rendszert.

A Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártjának vezetősége ebben a külpolitikai helyzetben vitatta meg június 15-én a második Clemenceau-jegyzékre adandó választ. A pártvezetőség hosszas vita után — Rudas László ellenszavazatával — elfogadta azt a kompromisszumos jellegű határozatot, amely elvben hozzájárult a jegyzékben követelt visszavonulás teljesítéséhez. A visszavonulás gondolatát támogatták a volt szociáldemokrata vezetők (Kunfi, Böhm, Weltner) és maga Kun Béla is. Kun Béla azért, mert egy második „breszt-litovszki béke” lehetőségeit látta, míg a szociáldemokraták azért, mert értelmetlennek tekintették a további küzdelmet. (Az 1918. március 3-án Lenin utasítására aláírt breszt-litovszki békeszerző-

désben a fiatal szovjet állam —, hogy lélegzetvételnyi szünethez jusson — súlyos engedményeket tett Németországnak és az Osztrák—Magyar Monarchiának. — A szerk.) Sok kommunista és baloldali szociáldemokrata ellenezte a visszavonulást; ezen az állásponton volt Stromfeld Aurél is. Nacionalista megfontolások alapján a jobboldali szakszervezeti vezetők is a kiűrités ellenzői közé álltak.

Az antant jegyzékéről és az ezzel kapcsolatos döntésről Kun Béla tájékoztatta Lenint, aki válaszában óvatosságra, körültekintésre, az antant-ígéreték őszinteségében való kételkedésre hívta fel a figyelmet. „Egyébként még megjegyzem, hogy Önnek persze igaza van, hogy tárgyalásokat kezd az antanttal — állapította meg Lenin válasza. — Tárgyalásokat kell kezdeni és folytatni, minden lehetőséget feltétlenül ki kell használni legalább ideiglenes fegyverszünet vagy béke megkötésére, hogy a nép lélegzetvételnyi szünethez jusson. De egy pillanatig se bízunk az antantban, becsapja Önöket, és csak időt akar nyerni, hogy aztán megfojthassa Önöket is, bennünket is.”

Az elvtársi figyelmeztetésre, tanácsra Kun Béla túlzott önbizalommal válaszolt, amelyet a későbbi események nem támasztottak alá: „Kedves Lenin Elvtárs! Nagyon köszönöm táviratát, amelyben külpolitikámat helyesli. Büszkeséggel tölt el, hogy egyik legjobb tanítványa vagyok, de azt hiszem, egy dologban még fölényben is vagyok Önnel szemben, mégpedig a mala fides (rosszhiszeműség, itt: kételkedés. — A szerk.) kérdésében. Azt hiszem, nagyon jól ismerem az antantot. Tudom, hogy engesztelhetetlenül harcol ellenünk. Ebben a harcban a legjobb esetben is csak fegyverszüneti állapot következhet, de nem béke. Ez élethalálharc.”

A pártvezetőség döntése alapján Kun Béla jegyzékben válaszolt Clemenceau-nak. A jegyzékben hangsúlyozta, hogy elrendelték a további harc beszüntetését, azonban a cseh csapatok támadása miatt folytatódnak az összecsapások. Közölte, hogy felvette a kapcsolatot a cseh és a román katonai főparancsnoksággal a kétoldalú kiűritéssel kapcsolatos tárgyalások megkezdése végett. A határookra vonatkozólag nem utasította vissza a párizsi békekonferencia diktátumát, de rámutatott azok tarthatatlanságára és ezzel eléggé kétértelmű választ adott.

Kun Béla a döntés indokául később a következőket írta: „Az volt az elgondolásom, hogy egy Breszt-Litovszk-szerű békét kell elérni. Ezalatt rendbe hozzuk belügyeinket, elintézzük nagyjában az ellenforradalmat, és különösen rendbe hozzuk a hadsereget, kivárjuk a hadihelyzetnek jobbrafordulását Oroszországban s a nemzetközi forradalom újabb győzelmeit Nyugaton.” E reményeket azonban a döntést követő napok eseményei sem igazolták. Mindez pedig negatívan hatott a Vörös Hadsereg harci szellemére. „Csapatok harcértéke az utolsó napok újsághíre folytán erősen süllyedt — írta az V. hadtest parancsnokságának jelentése. — Hangulat letargikus vagy politizálni vágyó. A csapat támadni nem akar, s a kiadott intézkedéseket a vezetők öntevékeny túlkapásának akarja minősíteni.”

A TANÁCSOK ORSZÁGOS GYŰLÉSE

A proletárdiktatúra legfőbb államhatalmi szervének még április első felében választott küldöttei június 14-e és 23-a között tanácskoztak Budapesten. Ötvenezer szavazó küldött egy delegátust, az összetétel tehát kifejezte a lakosság területi és társadalmi tagozódását. A többség vidékről érkezett, a munkásosztály számarányának és nem hatalmi súlyának megfelelően jutott képviselőhöz. A gyűlés napirendjén szereplő kérdések közül a következők voltak a legfontosabbak: a gazdasági, a közéletelmzési feladatok, a külpolitikai és a katonai helyzet, az alkotmány elfogadása és a tanácsállam legfelsőbb vezetőinek a megválasztása.

A munkáshatalom léte szempontjából különösen *fontos volt a napirendnek a külpolitikai és a katonai helyzettel, valamint a reakció elleni harccal foglalkozó pontja*. Kun Béla ismertette a külpolitikai helyzetet. Hangsúlyozta az imperialista országok közötti ellentéteket és optimista módon szólt az európai forradalmi mozgalomról; hangoztatta, hogy a magyar munkásosztály számíthat a Nyugat proletárjainak szolidaritására. Bejelentette, hogy a Forradalmi Kormányzótanács Politikai Bizottsága a Clemenceau-jegyzék elfogadása mellett döntött, mivel úgy ítélte meg, hogy a megkötendő rabló béke átmeneti jellegű lesz; ér-

vényét a nemzetközi forradalom rövid időn belül úgyis megsemmisíti.

A külpolitikai vitában Hajdú Gyula rámutatott: nem szabad biztosítékok nélkül elfogadni a jegyzéket, mert hamarosan jön majd egy újabb jegyzék — újabb követelésekkel. Pogány József egyetértett azzal, hogy tárgyalni kell, de ellenzett minden engedményt. Szót emelt a biztosítékok hiánya miatt, továbbá hangsúlyozta, hogy a visszavonulás lélektanilag végzetes hatású lenne a Vörös Hadseregbe. Kun Béla álláspontját Szamuely Tibor bírálta a legerőteljesebben. Nemcsak a garanciák hiányáról, a kiürítés demoralizáló hatásáról beszélt, hanem arra is utalt, hogy a döntésnél a munkáshatalom internacionalista kötelességéről sem szabad elfeledkezni. Kunfi Zsigmond, továbbá Mónus Illés támogatták Kun Béla javaslatát, de felvetették, hogy az antant a Forradalmi Kormányzótanáccsal nem fog tárgyalni, ezzel közvetve sürgették a tiszta szociáldemokrata kormány alakítását.

A Tanácsok Országos Gyűlése végül meghozta a súlyos döntést. Jóváhagyta a békekötés irányába tett lépéseket és felhatalmazta a Forradalmi Kormányzótanácsot a kiürítés elrendelésére. A hadügyi helyzetről tartott beszámolóban Böhm Vilmos a valóságosnál sötétebb képet festett a fegyveres erők állapotáról. Bírálta a hátszínját, amely véleménye szerint cserbenhagyta a hadsereget és utalt arra, hogy a munkásosztály nem hajlandó újabb áldozatokat vállalni a küzdelem folytatására. Ezért tartotta szükségesnek a Vörös Hadsereg visszavonását. Míg Kun Béla elfogadta a Böhm Vilmos által rajzolt képet, addig Szántó Béla számos ponton cáfolta az elhangzottakat és rámutatott a falu mozgósításának a szükségességére.

A hadügyi vitában elfogadott határozat a Vörös Hadsereg megerősítése mellett foglalt állást, elrendelte a dolgozók általános mozgósítását és minden munkás kötelességévé tette, hogy akár a fronton, akár a hátszínben tegyen meg mindent a mozgósítás sikere érdekében.

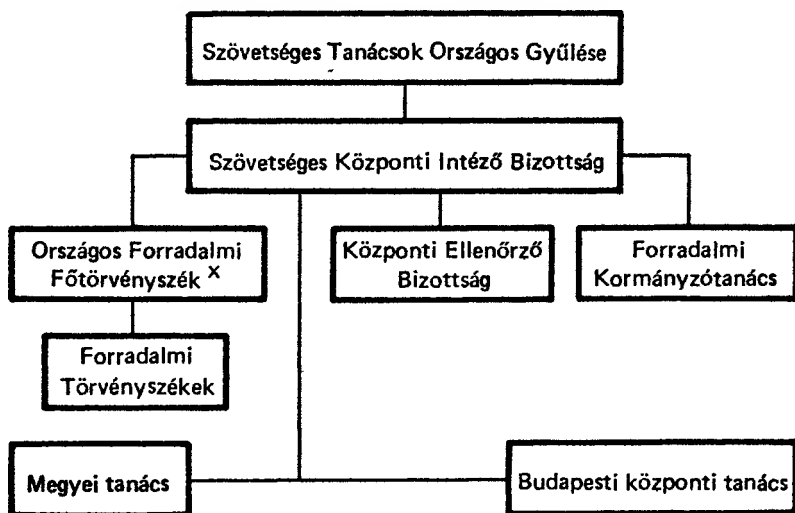
A Tanácsok Országos Gyűlése *megvitatta a gazdasági és a közéleti helyzetet*. Az előadó, Varga Jenő hangsúlyozta, hogy a tanácsállam túljutott a gazdasági élet átszervezésének nehézségein, a termelés visszaesésén. Nagy reménnyel szólott

az egy hónapja működő Népgazdasági Tanácsról, amely felszámolta a különálló gazdasági népbiztosságok létéből fakadó széttagoltságot. Egyúttal bírálta a vidéki intéző bizottságokat, amelyek „helyi politikát” folytatnak és számos esetben keresztezik az országos érdeket. A gazdasági vita egyetlenegy felszólalója sem kérdőjelezte meg a nagybirtok szocializálásának helyességét, ám a szavak mögött sokszor ott rejtett a kimondatlan kérdés: mit kellene tenni a munkásosztály és a parasztság szövetségének megerősítésére. A hozzászólók számos hasznos javaslatot tettek, így felvetették a parasztság differenciáltabb kezelését, a terményfelesleg elvonását a gazdagparasztságtól, a szesztilalom visszavonását, a saját birtokukra termelési biztosnak kinevezett egykori földesurak leváltását, a közellátási apparátus egyszerűsítését, a kisipar fokozottabb támogatását, a falusi politikai nevelő munka megjavítását.

A Tanácsok Országos Gyűlésének elnöksége egyhetes vita után kénytelen volt javasolni, hogy a tárgysorozat egyik legfontosabb pontját, a forradalom és az ellenforradalom kérdését idő hiányában ne tárgyalják.

A tanácskozás behatóan megtárgyalta, majd elfogadta a Rónai Zoltán irányításával kidolgozott *alkotmánytervezetet*, amely az ideiglenes alkotmánynál részletesebb és pontosabb volt. A világ második szocialista alaptörvénye megállapította, hogy a Tanácsköztársaság célja a kapitalista társadalom megszüntetése, a szocialista társadalmi rend megteremtése. Ennek érdekében érvényesíti a proletárdiktatúrát. A kizsákmányolás felszámolása, a termelés fokozása érdekében köztulajdonba vett minden termelési eszközt. Az állam hivatalos elnevezése Magyarországi Szocialista Szövetséges Tanácsköztársaság lett, amely „a munkások, katonák és földművesek tanácsainak köztársasága”. Az alkotmány előírta, hogy meg kell alakítani a ruszin és német nemzetiség önálló kerületi tanácsát és a nem magyar anyanyelvű dolgozók számára is azonos jogokat biztosított. Hangsúlyozta, hogy a munkásállam nem tűri a nemzeti kisebbségek semmiféle elnyomását, nyelvhasználatuk korlátozását. Az alaptörvény biztosította a dolgozók szólás-, sajtó-, gyülekezési és lelkiismereti szabadságát, szétválasztotta az egyházat és az államot, elrendelte az általános munkakényszert, ugyanakkor garantálta a

**A Magyarországi Tanácsköztársaság legfőbb államhatalmi szerveinek szervezeti felépítése
a Tanácsok Országos Gyűlésén elfogadott alkotmány alapján**

^x Felállítására nem került sor.

munkához való jogot. Az alkotmány szabályozta a proletárdiktatúra államszervezetét. A legfőbb államhatalmi szervnek az évente kétszer ülésező Tanácsok Országos Gyűlését nyilvánította, amely 150 tagú Szövetséges Központi Intéző Bizottságot választ. Ennek végrehajtó szerve a Forradalmi Kormányzótanács. A Tanácsok Országos Gyűlésének jogait két ülészak között a Szövetséges Központi Intéző Bizottság gyakorolja.

A Szövetséges Központi Intéző Bizottság — amely a továbbiakban rendszeresen ellenőrizte, jóváhagyta a tanácskormány intézkedéseit — június 24-én megválasztotta az új Forradalmi Kormányzótanácsot. A Forradalmi Kormányzótanács elnöke

Garbai Sándor, helyettese Dovcsák Antal, külügyi népbiztosa Kun Béla, hadügyi népbiztosa Szántó Béla, belügyi népbiztosa Landler Jenő lett. A Népgazdasági Tanács élére népbiztosi rangban négytagú elnökség került: Bajáki Ferenc, Lengyel Gyula, Nyisztor György és Varga Jenő. Kimondták, hogy a Vörös Hadsereg főparancsnoka hivatalból a Kormányzótanács tagja. A Szövetséges Központi Intéző Bizottság megválasztotta a Központi Ellenőrző Bizottságot, amelynek tagjai Hajdu Gyula, Rákosi Mátyás és Vanczák János lettek.

A megválasztott testületek összetétele vegyes volt. A Szövetséges Központi Intéző Bizottság tagjainak fele munkás, illetve munkásból lett szakszervezeti tisztségviselő, harmada értelmiségi és tisztviselő. A bizottság tagjainak mintegy harmada vidéki, de néhány kisiparoson kívül igen kevés paraszti származású került be. Az új Forradalmi Kormányzótanács összetétele a kompromisszum jegyét viselte magán. Kimaradt több ingadozó szociáldemokrata (Kunfi, Böhm), de egyben több következetes kommunista is (Hevesi Gyula, Lukács György, Szamuely Tibor, Vántus Károly.) Az új kormányban a kommunistákkal együttműködő baloldali szociáldemokraták szilárd többséget alkottak, a jobboldal képviselői nem tartoztak a prominens vezetők közé, és ennek megfelelően, jelentősebb szerepet sem játszottak. A Forradalmi Kormányzótanács tisztán összetételét tekintve forradalmibb testület lett, mint korábban, azonban a nehezen fenn tartott pártegység visszavonhatatlanul bomlásnak indult.

A KOMMUNISTA IFJÚMUNKÁSOK MAGYARORSZÁGI SZÖVETSÉGÉNEK (KIMSZ) I. KONGRESSZUSA

A kongresszus június 20. és 22-e között tanácskozott Budapesten. A napirenden szereplő tizenhat témakör keretében megvitatta a szövetség addig végzett munkáját és állást foglalt továbbfejlődése kérdéseiben. A tanácskozás elfogadta az ifjúsági szövetség marxista—leninista alapon kidolgozott programját és a demokratikus centralizmus elvére épülő szervezeti szabályzatát. A KIMSZ programja célul tűzte ki az ifjúsági szövetségben be-

luli közösségi élet kialakítását, részletes elképzelést tartalmazott a munkás- és parasztfiatalok szövetségének erősítésére, a dolgozó és értelmiségi ifjúság közötti válaszfalak lebontására.

A kongresszus minden résztvevője hitet tett a Tanácsköztársaság, a kommunista politika elvei mellett és szembefordult a kishitűséggel akkor, amikor az már a munkásság soraiban is kezdett teret nyerni.

Ellenőrző kérdések:

Milyen megfontolások alapján döntöttek a Tanácsköztársaság vezetői a Vörös Hadsereg visszavonása mellett?

Melyek voltak a legfontosabb vitakérdések a pártkongresszuson?

Milyen eredménnyel zárult a Tanácsok Országos Gyűlése? A világ második szocialista alkotmányának legfontosabb tételei.

A Magyarországi Tanácsköztársaság megdöntése.

A Tanácsköztársaság jelentősége

KÍSÉRLET A MUNKÁSHATALOM BELÜLRŐL VALÓ MEGDÖNTÉSÉRE

A szervezkedő ellenforradalom a Vörös Hadsereg északi hadjáratának előkészítése, majd sikeres megvalósítása napjaiban lendült ismét támadásba. A Belügyi Népbiztosság politikai nyomozó osztálya Korvin Ottó vezetésével május folyamán a kisebb-nagyobb ellenforradalmi szervezkedések sorát derítette fel a fővárosban és környékén. Ezek még nem jutottak el a tényleges cselekvésig. Május végén azonban széles körű, összehangolt terv alapján a Dunántúl több pontján robbant ki ellenforradalmi lázadás. A Forradalmi Kormányzótanács azonnal felismerte a megmozdulások veszélyességét: előbb öt megyét, majd a Dunántúl teljes területét hadműveleti övezetté nyilvánította és nagy erőket mozgósított az ellenforradalmi csoportok felszámolására.

A lázadássorozat május 29-én a muraszombati járásban kezdődött, ahol ellenforradalmár tisztek az intéző bizottság néhány tagjának támogatásával átvették a hatalmat és kikiáltották a Mura Köztársaságot, egyúttal bejelentették elszakadásukat a Tanácsköztársaságtól. A mintegy ezer főnyi felfegyverzett lázadó megtámadta a környező helységeket. Két nap múlva Tolna megyében indult gazdag parasztokra, iparosokra támaszkodó ellenforradalmi akció, majd gazdasági jelszavakkal, de ellenforradalmi politikai célzattal sztrájkba léptek a szombathelyi vasutások. E munkabeszüntetés hamarosan átterjedt a dunántúli üzemek jelentős részére és számos közhivatalra. Június 5-én az

ellenforradalom felütötte a fejét Kőszegen és környékén, továbbá Sopron megye több községében. A Forradalmi Kormányzótanács néhány nap alatt felszámolta a hátorszáiban kirobant és könnyen veszélyessé váló megmozdulásokat. A sztrájkoló vasutasokat meggyőzték, hogy érdekeikkel ellentétes célokért küzdenek. A rend helyreállításában kiemelkedő jelentőségű szerepet töltött be Szamuely Tibor és gyorsan mozgó karhatalmi egysége. Noha a rend fokozatosan helyreállt a Dunántúlon és ennek fenntartásában a Vörös Őrség helyi egységei, valamint a munkásalakulatok fontos szerepet játszottak, a dunántúli vasútvonalak mentén ismételten felütötte fejét a lázadás.

Június második felétől új ellenforradalmi lázadássorozat kezdődött, ezúttal a Duna két partja mentén. Június 18-án a Vörös Őrségben meghagyott egykori csendőrök a birtokos parasztságra támaszkodva lázadást robbantottak ki Kalocsán és környékén. Rövid időn belül magukhoz ragadták a hatalmat Solton, Dunapatajon, Dunatetétlenén, Dunavecsén, Dunaegyházán és Nagyapostagon. Az ellenforradalmárok letartóztatták a munkástanácsok tagjait, az ellenálló vörösőröket, és közülük sokat meggyilkoltak. A lázadók hatalmukba kerítették Dunaföldvárt és Dunapentelét is, majd Kiskunhalas, valamint Kiskőrös irányában törtek előre. A franciák által megszállt Szegedtől nem messze zajló események áttejedtek Paksra, majd Szekszárdra és hamarosan Tolna megye területének jelentős részére. Az ellenforradalom várakozása ellenére azonban a Dunántúl teljes területét nem sikerült lángba borítani.

A megmozdulás leverésére Szamuely Tibor indult el egy páncélvonattal. Néhány nap alatt felszámolta a Duna—Tisza közén kialakult veszélyes helyzetet. A Dunántúlra áttejedt szervezkedés elfojtásában a Vörös Hadsereg alakulatai működtek közre. A vidéki ellenforradalmi zendülések gyors, határozott felszámolásával megghiúsult az az elképzelés, hogy a vidéki megmozdulások elvonják a fővárosból a karhatalmi erők egy részét. Erről a taktikáról írt Bizony László ellenforradalmi szemléű kötetében: „A koncepció az volt, hogy a falvak felkelése le fogja kötni a vidéken levő vöröskatonákat, sőt esetleg a fővárosból is el fog vonni katonai erőket, a fővárosban maradó csekély erőket pedig le fogják verni az ellenforradalmárok.”

Június második felében növekedett a feszültség, és a budapesti munkásság demonstrációkat szervezett a készülő ellenforradalommal szemben. Június 23-án több mint félszáz gyűlést tartottak a fővárosban és ezeken az ellenforradalmi agitáció elleni küzdelem szükségességét hangsúlyozták. Követelték, hogy a Forradalmi Kormányzótanács lépjen fel keményen az ellenforradalommal szemben. Másnapra — június 24-re — összehívták a Budapesti Munkástanácsot, az ülés napirendjén egyetlen kérdés szerepelt: az ellenforradalom elleni harc. Alig kezdődött meg a tanácskozás, amikor Szamuely Tibor megjelent a teremben és bejelentette: *ellenforradalmi lázadás indult a fővárosban.*

A budapesti ellenforradalmi lázadás része volt a vidékről kiindult akciónak, bázisát a Ludovika Akadémia és az Engelsről elnevezett tüzérlaktanya képezte. Szervezése már hetekkel korábban megkezdődött, akkor, amikor a Hadügyi Népbiztosság, a gödöllői főparancsnokság, illetőleg a IV. hadtest egyes tisztjei Stromfeld Aurél és Haubrich József megnyerésével akartak a lázadás útjára lépni. Mikor e vezetőknél kemény visszautasításra találtak, látszólag letettek tervükről, de sötét aknamunkájukat tovább folytatták. Amikor június 24-én délután 4 órakor telefonon megérkezett a jelszó: „Mehet-e az autó Vörösvárra?”, az Engels tüzérlaktanya félrevezetett katonái ágyúlövéseket adtak le. Az egység tisztjei azzal vezették félre a katonákat, hogy meg fogják mutatni, milyen az „igazi diktatúra, mi az igazi kommunizmus”. Ezzel egyidőben három monitor kifutott a Dunára és elindult a Belváros felé. Az újpesti Mauthner Bőrgyár gyárőrsége csatlakozott a lázadókhoz és kivonult a Váci útra. A Ludovika Akadémia legénysége lezárta a környéket, majd elfoglalta a József telefonközpontot.

A lázadás hírére Jancsik Ferenc, Kun Béla és Szántó Béla a IV. hadtest parancsnokságára sietett. Szántó Bélát megbízták a monitorok elleni küzdelem irányításával, Haubrich Józsefet pedig a József telefonközpont visszafoglalásával. A budapesti munkások nem csatlakoztak az ellenforradalomhoz, hanem elítélték, így a tömegtámogatást nélkülöző megmozdulás leverése nem jelentett nehéz feladatot. Rövidesen lefegyverezték a Mauthner Bőrgyár gyárőrségét is, amely a lázadás egyik góc-

pontjává válhatott volna. Haubrich József egy ideig semmit sem tett a József telefonközpont visszafoglalására, s itt a harc csak késő éjszaka kezdődött meg, amikor Szántó Béla megjelent a helyszínen. A lázadók hamarosan a telefonközpontnál és a Ludovika Akadémiánál egyaránt letették a fegyvert. Alig hajnalodott, amikor máris megindultak a mentőakciók az őrizetbe vett ellenforradalmárok kiszabadítására, megmentésére.

Június 25-én reggel már csak a lázadó monitorok tartották magukat. Ezek a délelőtti folyamán ismét megjelentek a Szovjetház előtt, azonban a rájuk zúdított tűzérzségi tűz menekülésre kényszerítette őket lefelé a Dunán. Paksnál szabályos folyami ütközet alakult ki a tanácsállamhoz hű és a lázadó hajóegységek között. A lázadó hajók a szerbek megszállta Duna-szakaszra menekültek.

A Forradalmi Törvényszék a lázadás vezetői közül 11 személyt halálra ítélt, 66 ellenforradalmárt pedig hosszabb-rövidebb fegyházbüntetéssel sújtott. A halálos ítéleteket nem hajtották végre.

Az ellenforradalmi lázadássorozat leverése a munkáshatalom jelentős sikere volt. Bebizonyította, hogy a munkások a nehézségek ellenére is kitartanak a tanács hatalom mellett, a proletárdiktatúrát belső erőkre támaszkodva nem lehet megdönteni. A Forradalmi Kormányzótanács és a Szövetséges Központi Intéző Bizottság június 25-i ülésén a kommunisták erélyes intézkedéseket javasoltak. Ezek zöme azonban a szociáldemokraták ellenállása, a tisztikar vagy az antantmissziók fellépése, mentőakciója miatt megghiúsult. A Kormányzótanácsot felhatalmazták, hogy a jövőben erélyesen lépjen fel a szervezkedő ellenforradalommal szemben. Számos városban megerősítették a munkásalakulatokat, megtiltották a csoportosulást, a fővárosban éjszakai kijárási tilalmat rendeltek el. Bevezették a hadsereg-főparancsnok-helyettesi tisztséget és kinevezték Kun Bélát, alája rendelték Haubrich Józsefet. Az ellenforradalmi lázadás el- leni harcban hősi halált halt vöröskatonák temetése a munkáshatalom melletti nagy hatású demonstráció lett. Ehhez hasonló méretű ellenforradalmi kísérletekre a későbbiekben már nem került sor.

A VISSZAVONULÁS ÉS A TISZAI OFFENZÍVA ELŐKÉSZÍTÉSE

Június 22-én a német nemzetgyűlés jóváhagyta a békeszerződés aláírását és ezzel a németországi forradalom lehetősége bizonytalanná vált. Egy nap múlva, Ferdinand Foch marsall, a szövetséges haderők főparancsnoka elrendelte a Vörös Hadsereg hadműveleteinek beszüntetését és a csapatok azonnali visszavonását június 28-ig, anélkül, hogy akár csak említette volna is a román haderő visszavonását.

A tanácsállam vezetői ismét súlyos döntés elé kerültek, de nem volt más választásuk, mint a diktátum elfogadása. Böhm Vilmos válaszában közölte, hogy elfogadja a fegyvernyugvást, kérte a pontos határvonalak megállapítására szakértők kiküldetését, de a kiürítés időpontjára nem reagált. Ugyanakkor ismételten kérdést intézett a békekonferenciához: „Minő garanciákat nyújt arra nézve, hogy a román királyi csapatok a Clemenceau-jegyzékében közölt területet ki fogják üríteni, és a máris okozott károkért kárpótlást fognak adni. Ennek tisztázása annál is inkább szükséges, minthogy a román királyi csapatok a Tisza-hidak június 21-re virradó éjjel történt felrobbantásával nemcsak azt tették egyelőre lehetetlenné, hogy csapataink az általuk kiürítendőknek megjelölt területeket megszállhassák, hanem máris pótolhatatlan károkat okoztak...”

A fegyvernyugvásról szóló megállapodást június 24-én Pozsonyban aláírták, és a csehszlovák hadsereg francia főparancsnoka hozzájárult a visszavonulás határidejének két nappal történő meghosszabbításához. Kun Béla ezzel egyidőben ismételten garanciákat kért a Tiszántúl kiürítésének a végrehajtására. A román kormány azonban egyelőre semmiféle választ nem adott.

Az elfoglalt északi területek kiürítését a Vörös Hadsereg fegyelmezetten, szervezetten hajtotta végre, noha kissé túl gyors tempóban. A Szlovák Tanácsköztársaságra való tekintettel, valamint az esetleges további tárgyalás lehetőségének a reményében jobban el kellett volna nyújtani a kiürítés menetét. A Vörös Hadsereg alakulatainak egy része tiltakozott a visszavonulás ellen, más csapattestek egyetértően fogadták a döntést.

Stromfeld Aurél elkeseredetten megvált vezérkari főnöki tisztétől és pihenni utazott. Példáját számos magas rangú, jól képzett tiszt is követte.

A Forradalmi Kormányzótanács kiáltvánnyal fordult a visszavonuló Vörös Hadsereghez. Ebben a dokumentumban fogalmazta meg a lélegzetvételi szünet alatt megvalósítandó feladatokat is. „A proletárhaza érdekei most pillanatnyilag nem azt parancsolják nektek, hogy előre menjete, és diadalt diadalra halmozzatok — hangzott a kiáltvány. — A proletárhaza most még nagyobb áldozatot követel tőletek, azt követeli, hogy hagyjátok el a diadalmas csatákban elfoglalt területek egy részét, és menjete át egy más területre, amelyet jelenleg a román bojárok rabló csapatai tartanak megszállva . . .

Az időt, ha nyugton hagynak a rablók, arra használjuk föl, hogy megszilárdítsuk a Tanácsköztársaság belsejében a dolgozók hatalmát, hogy kiépítsük a szocialista gazdaság szervezetét, megvalósítsuk célunkat, hogy csak az egyék, aki dolgozik, hogy megcsináljuk a munkásigazgatást, jó, olcsó és becsületes közigazgatást teremtsünk, és végleg megszabadítsuk a dolgozókat minden herétől, minden élősditől.”

A július első napjaiban befejeződött kiürítéssel párhuzamosan nyilvánvalóvá vált, hogy a román kormány nem vonul vissza a Tiszántúlról, illetve azt olyan feltételekhez köti (a Vörös Hadsereg leszerelése, neki tetsző kormány megalakulása), ami elfogadhatatlan. Mindez azonban tulajdonképpen már a kiürítés megkezdésekor a román kormány nyilatkozataiból ismert volt.

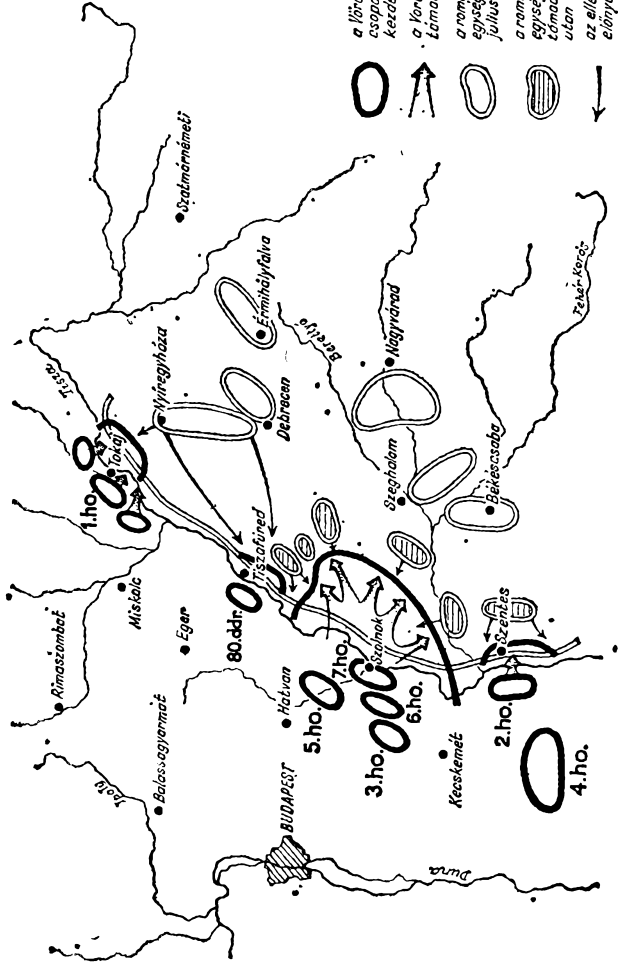
A visszavonulás után a Vörös Hadsereget átszervezték. Az V. hadtestet feloszlatták, vezetői ismét átvették a II. hadtest irányítását. A kiegészített munkásegységeket a Dunántúlra vezényelték élelmiszer rekvirálására. Ennek megfelelően az I. hadtest a Duna—Tisza közén, a II. a Dunántúlon, a III. Miskolc—Tokaj—Sátoraljaújhely térségében helyezkedett el, míg a IV. továbbra is a fővárosban maradt. Stromfeld Aurél helyét Julier Ferenc alezredes foglalta el. Július közepén a Vörös Hadsereg parancsnokának tisztét Landler Jenő vette át, Böhm lett a Tanácsköztársaság bécsi követe. Az új vezérkari főnök — Julier Ferenc — hozzákezdett a Tiszántúl felszabadítására irányuló terv kidolgozásához.

A Forradalmi Kormányzótanács júliusban hatalmas munkát végzett a belső front megszilárdítására. Pogány József és Nyisztor György javaslatára ismét felmerült a földosztás gondolata, abban a formában, hogy gazdag paraszti és kisebb úri birtokok rovására osszanak ki néhány holdas parcellákat. Kun Béla olyan intézkedéseket szorgalmazott, amelyek érezhetően megjavítják a munkásosztály életszínvonalát, ellátását. Elkezdték a bankjegyek egységesítését, új adórendszert dolgoztak ki, lazították a szesztilalmat: a falvakban engedélyezték napi fél liter bor fogyasztását, erélyes eszközökkel javították a közellátást, megkezdték a megbízhatatlan, ellenséges érzelmű tisztviselők eltávolítását a Külügyi Népbiztosságon, a Vörös Őrségnél, a magasabb katonai parancsnokságoknál, a tanácsoknál. Kampányt indítottak a korrupció ellen. Megtartották a tanácsválasztást az északi hadjárat során felszabadított és később ki nem ürített területeken. Számos pártszervezetben — ahol a kommunisták megfelelő befolyással rendelkeztek — megkezdődött a tagság felülvizsgálata.

A Forradalmi Kormányzótanács július 10-én tárgyalta meg a tiszai támadás tervét és mivel a román királyi hadsereg békés kivonulására nem látott reményt, meghozta a hibás és végzetesnek bizonyult döntést: *elfogadta a tiszai támadás tervét*. A Kormányzótanács elhatározását az motiválta, hogy a békekonferencia a Tiszántúlt Magyarországnak ítélte, egy esetleges győzelem az antanthatalmakat talán ismét tárgyalásra készíthetné, továbbá közeledett az aratás ideje, jó lett volna a Tiszántúlon a sokat nélkülöző magyarországi proletariátus számára aratni. A támadás kezdetét július 20-ra tűzték ki, egy nappal előbb, mint amikor az európai szakszervezetek tiltakozó megmozdulásokat hirdettek a Magyarországi Tanácsköztársaság és Szovjet-Oroszország védelmében. A munkáshatalom vezetői a „világsztrájktól” olyan hatású akció kibontakozását várták, amely lefogja az antant-imperialisták kezét.

Július 11-én Kun Béla ismételten jegyzéket intézett Georges Clemenceau-hoz: szerezzon érvényt a Tiszántúl kiürítésére tett ígéretének. Egyúttal kérte Lenint, hogy a szovjet Vörös Hadsereg indítson offenzívát a román királyi hadsereg ellen. Clemenceau válaszában közölte, hogy amíg a kormány a fegyver-

A Vörös Hadsereg kísérlete a román intervenció hadsereg visszavetésére (1919. július 20—30.)

a Vörös Hadsereg egységeinek csoportosítása a támadás kezdete előtt

a Vörös Hadsereg egységeinek támadási irányja

a román intervenció hadsereg egységeinek csoportosítása július 20-a előtt

a román Intervenció hadsereg egységeinek helyzete az ellen-támadáshoz való átcsoportosítás után

az ellenséges csapatok elmozdulási iránya

szüneti egyezményt megsérti — a Vörös Hadsereg létszámára célzott —, addig nem hajlandó tárgyalni. Kun Béla viszontválaszát a francia miniszterelnök már elutasításra sem méltatta.

A párizsi értekezlet július 5-i ülésén ismételten napirendre került a magyarországi Tanácsköztársaság elleni intervenció kérdése és a katonai beavatkozás hívei fölénybe kerültek. Még folyt a támadó tervek jóváhagyása, amikor megindult a tanács-hatalom tiszai offenzívája.

A franciák nem ismerték el gróf Károlyi Gyula Aradon megalakult ellenforradalmi kormányát, de július 12-én ideiglenesen elismerték a P. Ábrahám Dezső vezetésével Szegeden megalakult ellenforradalmi kormányt. Horthy Miklósnak engedélyezték, hogy főparancsnokként kézbe vegye a „nemzeti hadsereg” szervezését.

KÍSÉRLET A TISZÁNTÚL FELSZABADÍTÁSÁRA

Július 20-án hajnalban 300 ágyú tüzet nyitott és a Vörös Hadsereg egységei Szolnoknál, Tokajnál és Csongrádnál megkezdtek az átkelést a Tiszán. A hadművelet nem a legjobb előjelekkel indult, hiszen még a harcképes alakulatokat sem megfelelően mozgósították, a tiszti szabotázs számos területen gátolta a felkészülést. A román parancsnokság ugyanakkor fő vonalaiban ismerte a támadás tervét. A Vörös Hadsereg erői a Tisza vonalán elhelyezett román egységekkel szemben túlerőben voltak, a tartalékokat figyelembe véve azonban a román hadsereg jóval erősebb volt.

A „világsztrájk” előestéjén a Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártja felhívással fordult a világ proletariátusához: „Magányos szirtként emelkedünk ki a bennünket mindenünnen körülvevő imperialisztikus áradatból. Magányosan, de szabadon és azzal a büszke elszántsággal, hogy vívjuk tovább, lankadatlan erővel a ránk kényszerített, az álnok szöszegés és brutális erőszak eszközeivel ellenünk folytatott osztályháborút is. Tudjuk, hogy ellenségeink napjai meg vannak számlálva, mert közeledik a nap, amikor a proletariátus nemzetközi egysége a végső, halálos csapást méri a haldokló bur-

zsoáziára.” A nemzetközi méretű sztrájk számos országban általános jelleget öltött, de éppen a Tanácsköztársaság sorsa szempontjából döntő államokban zárult kevés sikerrel. A túlzott vázrakozást csüggedés váltotta fel.

A támadásról Kun Béla jegyzékben tájékoztatta az antantot és arra hivatkozott, hogy a Vörös Hadsereg az antanttal szembeszegülő román hadsereg ellen kívánja érvényesíteni a Négyek Tanácsának döntését a Tiszántúl kiürítéséről. Válaszként megérkezett a hír, hogy a békekonferencia Nyugat-Magyarországot Ausztriának ítélte.

A Tiszán átkelő vöröskatonák merész és túl gyors akciókkal megkezdtek az előrenyomulást, felszabadították Szentest, Karcagot és Hódmezővásárhelyt. A július 24-től kezdve kibontakozó román ellentámadást azonban nem tudták megállítani és nem maradt más lehetőség, mint vagy a hősi halál, vagy a visszavonulás. A Kormányzótanács politikai ellenőrzésének lazulását egyes tisztek egyéni akciókra használták fel és pánikszerűen hajtották végre a visszavonulást. A nemzetközi ezred, amely szembefordult a háromszoros túlerővel, feláldozta magát a munkáshatalom védelmében.

Július 26-án a Vörös Hadsereg egységei egy kicsiny szolnoki hídfőtől eltekintve ismét visszatértek a Tisza bal partjára. Egyre világosabbá váltak a súlyos helyzet várhatóan súlyos következményei, mert a csehszlovák hadsereg megkezdte a június 24-i fegyverszünetben kijelölt semleges övezet megszállását. Másnap a román hadsereg általános támadást indított most már a Tiszán való átkelésért, és elfoglalta a szolnoki hídfőt.

Kun Béla — akinek hamis illúziói voltak az ukrán front helyzetéről — ismét Leninhez fordult segítségért, kérve a román katonai erő lekötését. A szovjethatalomnak azonban ebben az időben az ellene folyó intervenció miatt erre nem volt lehetősége. Közben folytatódott a belső bomlás. A Szakszervezeti Tanács támogatásáról biztosította Peyer Károlynak az antant megbízottakkal folytatandó megbeszéléseit, Haubrich József a hatalom átvételére készült, míg Julier Ferencsel az élen a vezérkar tétlenül szemlélte az események alakulását.

A Forradalmi Kormányzótanács július 29-én Landler Jenő előterjesztése alapján megtárgyalta a katonai helyzetet. A ro-

mán hadsereg jelentős túlerővel a III. hadtest ellenállását leküzdve hídfőállást létesített a Tisza jobb partján. Landler Jenő bejelentette, hogy néhány népbiztos társával együtt a III. hadtesthez utazik a vöröskatonák harci szellemének a helyreállítására.

A további hadműveletek sorsa július 30-án eldőlt, mert három román hadosztály átkelt Szolnoktól északra a Tiszán. A III. hadtestnél járt népbiztosok eredménytelenül tértek vissza, a Vörös Hadsereg alakulatainak nagy része már nem volt harcképes. A katonai kudarcokkal párhuzamosan romlott az ország közhangulata is, a vöröskatonák közül egyre többen kimerülve a harctól a családjukhoz való visszatérést választották.

Kun Béla a királyhidai állomáson találkozott Böhm Vilmos-sal, Weltner Jakabbal és Peyer Károllyal, akik a tanácskormány lemondására kívánták rábírni. Böhm Vilmos már július 23-a óta Kun Béla tudtával tárgyalt, de tudta nélkül megállapodott a bécsi brit misszió képviselőjével a Kormányzótanácsot felváltó ún. demokratikus kormány alakításáról. Királyhidán további tárgyalásokra kapott megbízást, de Kun Béla kérte, hogy ne kössön megállapodást.

Július 31-én éjjel a román hadsereg heves ellenállásba ütközött Kiskörénél, sőt a III. hadtest ellentámadást indított egy átkelt egységük ellen. Kun Béla és Landler Jenő ekkor Cegléden megbeszélést tartott a hadtestparancsnokokkal, akik augusztus 1-re a Szolnoktól északra indítandó ellentámadás tervét dolgozták ki. Ennek megfelelően megindult az I. hadtest megerősítése, a csapatok összevonása, azonban a román lovasság gyors előretörése megghiúsította a tervet. Amíg a ceglédi megbeszélés folyt, a Szakszervezeti Tanács is értekezletet tartott és Weltner Jakab jelentését meghallgatva úgy döntött, hogy a Forradalmi Kormányzótanácsot lemondásra szólítja fel.

A FORRADALMI KORMÁNYZÓTANÁCS LEMONDÁSA

Augusztus 1-én Stromfeld Aurél megjelent Gödöllőn, hogy megkísérelje menteni, ami még menthető. A katonai helyzet

azonban egyre romlott: az I. hadtestet hamarosan körülzárták. A román erők elvágták a Budapest—Miskolc vasútvonalat.

A Forradalmi Kormányzótanács augusztus 1-én megtartotta utolsó ülését. Kun Béla őszintén ismertette a katonai helyzetet, a politikai fejleményeket és javasolta a munkástanács összehívását, a budapesti munkásezredek bevetését. Meggyőződése ellenére azt a hitet keltette, hogy az antant ellenzi Budapest román katonai megszállását. A kommunista és baloldali szociáldemokrata népbiztosok többsége a további ellenállás mellett foglalt állást, míg néhányan új forradalomra számítottak. Varga Jenő kijelentette, hogy „ne küzdjünk a végsőig, mert az új rezsim néhány hónap múlva úgyis összeomlik, s akkor jön az új munkásforradalom”. Haubrich József ellenezte a munkásezredek bevetését és a proletariátus fellázításával fenyegetőzött. Kun Béla és elvtársai ebben a helyzetben nem tudták megakadályozni a Forradalmi Kormányzótanács lemondásáról szóló állásfoglalás elfogadását.

Délután három órakor összeült a Budapesti Munkástanács. Rónai Zoltán beszédében javasolta, hogy fogadják el a Forradalmi Kormányzótanács lemondását és azt a látszatot keltette, mintha létezne az antant kormányok által máris jóváhagyott megállapodás, amely a munkásmozgalom számára a legalitás meghagyását biztosítja. Beszéde után lépett a terembe Kun Béla, akit a munkástanács tagjai felállva ünnepeltek. Kun Béla beszédében nem hagyott kétséget afelől, hogy a szakszervezeti vezetőkől alakítandó kormány csak átmenet lesz a fehérterrorhoz, azonban elkeseredésében a bukásért a munkásságot hibáztatta. Utolsó szavaival hitet tett a jövő új harcai mellett. A Budapesti Munkástanács elnöke ezután felszólította az intéző bizottságokat, maradjanak továbbra is a helyükön. A leendő ún. szakszervezeti kormány miniszterelnöke — Peidl Gyula — nem jelent meg a munkástanács ülésén, ugyanis nem értett egyet a Rónai Zoltán által elmondottakkal. Talán Kun Bélának sem kellett volna megjelennie, célszerűbb lett volna elhatárolnia magát a lemondástól.

A történetekről Kun Béla táviratban tájékoztatta Lenint: „A mai nap folyamán Budapesten egy jobboldali szocialista kormány alakult, amelyben a diktatúrát ellenző szakszervezeti ve-

zerek és a diktatúrában részt vett jobboldali szakszervezeti vezetők foglalnak helyet. Ezt a fordulatot részint hadseregünk bomlása, részint magának a munkásságnak a diktatúraellenes magatartása okozta. Mikor ez történt, a helyzet olyan volt, hogy mindenféle harc a hamisítatlan, de sajnos vizenyős diktatúra fenntartásáért hiábavaló lett volna.”

A Vörös Hadsereg formálisan parancsot kapott a további ellenállás beszüntetésére, erre azonban lényegében már nem volt szükség. Az I. hadtest közel negyvenezer katonája és ezerkét-száz tiszte a román hadsereg fogságába került.

A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG TÖRTÉNELMI JELENTŐSÉGE

A Magyarországi Tanácsköztársaságot a külső katonai túlerő döntötte meg. Ezzel lényegében elbukott a polgári demokratikus forradalom minden lényeges eredménye is. A nagyobb történelmi távlat fényénél azonban a magyar munkáshatalom küzdelme nem volt hiábavaló. Létrejött a magyar munkásmozgalom élcsapata, a Kommunisták Magyarországi Pártja, és a forradalmi harcban felnőtt első, nagy tettekre képes nemzedéke. A Magyarországi Tanácsköztársaság bukásához hozzájárultak a belső hibák és gyengeségek is, de vereségét végső soron nem ezek okozták.

A Tanácsköztársaság győzelmével, fennállásával először törté szét a magyar nép életében a kizsákmányolás uralmát, először mutatta meg, mire képes a munkásosztály a hatalom birtokában, milyen sikereket érhet el a szocialista társadalom megteremtésében. A magyar proletariátus elsőként követte orosz munkásteitvéreit a szocialista forradalom útján és ezzel a nemzetközi proletariátus győzelméért is küzdött.

A Magyarországi Tanácsköztársaság története bebizonyította, hogy a tanácsrendszer nem „orosz” sajátosság, hogy a proletárdiktatúra lényege — a megvalósulás különböző formái ellenére — azonos, a munkásosztály viszonylag békés úton, a fegyveres küzdelem elkerülésével is megragadhatja a hatalmat, és a munkásosztály egységének megvalósítása megsokszorozza erőit. Ugyanakkor a 133 nap története azt is bizonyította, hogy a meg-

döntött burzsoázia foggal-körömmel harcol elragadott hatalma visszaszerzéséért.

A Magyarországi Tanácsköztársaság fennállásának 133 napja alatt új típusú államhatalmat hozott létre, olyan államhatalmat, amely a munkásosztály és a parasztság szövetségére épült, amely egyesítette a törvényhozó és a végrehajtó hatalmat, amely a lehetőségekhez mérten nagyszabású gazdasági-szervező, kulturális-nevelő munkát végzett, forradalmi harcban védte a proletárdiktatúrát a külső és belső ellenséggel szemben, kisajátította a termelőeszközöket, megkezdte széles körű kulturális és szociális programjának megvalósítását.

A Tanácsköztársaság története számos vonatkozásban gazdag tapasztalatokkal szolgált a magyar és a nemzetközi munkásmozgalom számára. Megteremtésének körülményei egyértelműen igazolták a marxizmus—leninizmus klasszikusainak a hatalom megragadásáról, a szocialista forradalom győzelméről, a szocializmushoz vezető utak sokféleségéről szóló tanítását. A Tanácsköztársaság tapasztalatai is bizonyították, hogy a kizsákmányolás felszámolásának, a munkáshatalom védelmének nélkülözhetetlen feltétele a szilárd, erős proletárdiktatúra.

A Tanácsköztársaság tapasztalatai — negatívumaival együtt is — igazolták és gazdagították a marxizmus—leninizmus klasszikusainak tanítását a helyes és jól alkalmazott szövetségi politika fontosságáról. A munkás-paraszt szövetség a proletárhatalom számára alapvető fontosságú és ennek megteremtéséhez elengedhetetlen az agrárkérdés megfelelő rendezése. A Tanácsköztársaság létrejöttének, 133 napjának eseményei alátámasztották Lenin tanítását az új típusú pártról, a munkásosztály politikai egységének fontosságáról. A munkáshatalom története egyértelműen feltárta, hogy a munkásosztály nemzeti és nemzetközi érdekei számos vonatkozásban azonosak, a proletariátus hazafisága és nemzetközisége elválaszthatatlanul egybefonódik.

Ellenőrző kérdések:

Milyen következményekkel járt a Vörös Hadsereg visszavonulása a munkáshatalom belső és külső helyzetére? Mi indokolta a tiszai offenzívát?

A belső ellenforradalom kísérletei a Tanácsköztársaság megdöntésére.

Melyek a Magyarországi Tanácsköztársaság történetének legfontosabb tanulságai?

1918

- január 18—21. Általános politikai sztrájk a háborús kormányzat ellen.
- március 24. Moszkvában megalakul az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt [OK(b)P] Magyar Csoportja.
- június 20—28. Általános politikai sztrájk a háborús kormányzat ellen.
- október 8. Az MSZDP kiáltványa az ország demokratikus átalakulásáról.
- október 13. Az MSZDP rendkívüli kongresszusa.
- október 25. Megalakul a Magyar Nemzeti Tanács és a budapesti Katonatanács.
- október 28. A lánchidi csata.
- október 29. A budapesti munkások félórás általános tiltakozó sztrájkja a kormány vérengzése ellen. A munkásság felfegyverkezik.
- október 30. A polgári demokratikus forradalom győzelme Bécsben.
- október 30—31. **A polgári demokratikus forradalom győzelme Magyarországon.**
- november 1. A budapesti munkások gyűléseken követelik Magyarország függetlenségét és a köztársaság kikiáltását.
- november 2. Megalakul a Budapesti Munkástanács.
- november 3. A padovai fegyverszünet az Osztrák—Magyar Monarchia és az antant között.

- november 4. Az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt Magyar Csoportjának értekezlete Moszkvában.
- november 12. Kikiáltják az osztrák köztársaságot.
- november 16. A köztársaság kikiáltása Magyarországon.
- november 17. Budapestre érkezik Kun Béla.
- november 24. A Kommunisták Magyarországi Pártjának megalakulása.
- november 30. Megalakul az Ifjómunkások Országos Szövetsége.
- december 7. Megjelenik a Kommunisták Magyarországi Pártjának lapja, a *Vörös Újság*.
- december 19. Budapesten katonagyűlés és tüntetés követeli a tanács hatalom megteremtését.
- december 30. Az Ifjómunkások Országos Szövetségének összevetési és összbizalmi értekezlete kimondja a Szociáldemokrata Párttól való elszakadást.

1919

- január 3. A salgótarjáni bányászok átveszik a bányák vezetését.
- január 3—4. A Ganz Villamossági Gyárban és a Fegyvergyárban a munkások átveszik az üzem vezetését.
- január 7. Munkástanács irányítja a csepeli Weiss Manfréd gyárat.
- január 11. A Magyar Nemzeti Tanács ülésén Károlyi Mihály bejelenti a kormány lemondását. Károlyi Mihályt ideiglenes államfővé nevezik ki.
- január 18. Megalakul a Berinkey-kormány.
- január 28. Az MSZDP javaslatára kizárják a kommunistákat a Budapesti Munkástanácsból.
- február 3. A rendőrség feldúlja a Vörös Újság szerkesztőségét.
- február 9. Az MSZDP rendkívüli kongresszusa.
- február 16. A földreformról szóló néptörvény megjelenése.
- február 20. A *Népszava* szerkesztősége előtti kommunistaellenes provokáció.
- február 21. Letartóztatják a KMP vezetőit.

- p>február 23. Károlyi Mihály ünnepélyesen megkezdi a földosztást saját birtokán.
- március 2—6. A Kommunista Internacionálé alakuló kongresszusa Moszkvában.
- március 4. A Somogy megyei Lengyeltótiiban termelőszövetkezet alakul.
- március 9. Országszerte munkásgyűlések követelik a letartóztatott kommunisták szabadon bocsátását.
- március 10. A munkásság követelésére Somogy megye vezetését direktórium veszi át.
- március 11. Kun Béla levele Bogár Ignáchoz a KMP és az MSZDP egyesülésének feltételeiről.
- március 14. A Tolna megyei és a szegedi munkástanács átveszi a közigazgatás irányítását.
- március 18. Csepeli munkásgyűlés a letartóztatott kommunista vezetők azonnali szabadon bocsátását és a proletárdiktatúra kikiáltását követeli.
- március 20. Fernand Vix alezredes átadja a magyar kormánynak az antant jegyzékét.
- március 21. A Berinkey-kormány lemondása.
A KMP és az MSZDP egyesülése.
A Tanácsköztársaság kikiáltása.
- március 22. Üzenetváltás V. I. Lenin és a Forradalmi Kormányzótanács között.
- március 24. A Forradalmi Kormányzótanács rendelete a Vörös Hadsereg felállításáról.
- március 26. A Forradalmi Kormányzótanács rendelete az ipari, a közlekedési és bányaiüzemek, a pénzintézetek és lakóházak köztulajdonba vételéről.
- március 28. Az antant Legfelsőbb Gazdasági Tanácsának határozata a Magyarország elleni gazdasági blokádfenntartásáról.
- március 29. A Forradalmi Kormányzótanács rendelete a nevelési és oktatási intézetek köztulajdonba vételéről.
- március 30. Az első nemzetközi ezred 1. zászlóaljának felvonulása a budai Várban.
- április 3. A Forradalmi Kormányzótanács rendelete a közép- és a nagybirtokok köztulajdonba vételéről.
- április 6—8. Tanácsválasztások Magyarországon.

- április 12. A Forradalmi Kormányzótanács megválasztja az öttagú Politikai Bizottságot.
- április 13. A Bajor Tanácsköztársaság kikiáltása.
- április 16. A román királyi hadsereg általános támadása a Tanácsköztársaság ellen.
- április 19. A Budapesti Munkástanács határozatot hoz a proletariátus mozgósításáról.
- április 26. A csehszlovák burzsoá hadsereg általános támadást indít a Tanácsköztársaság ellen.
- április 30. A román királyi hadsereg eléri a Tisza vonalát.
- május 1. A munkásság hatalmas tüntetése a Tanácsköztársaság mellett.
- május 2. A Forradalmi Kormányzótanács és a Budapesti Munkástanács határozata a munkásság általános mozgósításáról.
- május 21. A Vörös Hadsereg felszabadítja Miskolcot.
- május 30—
június 10. A Vörös Hadsereg északi hadjárata.
- június 6. A Vörös Hadsereg bevonul Kassára.
- június 7. Georges Clemenceau jegyzékben követeli a Forradalmi Kormányzótanáctól a Vörös Hadsereg támadásának azonnali beszüntetését.
- június 12—13. A Magyarországi Szocialista Párt kongresszusa. A párt új neve: Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártja.
- június 13. Georges Clemenceau újabb jegyzékben követeli a Vörös Hadsereg megállítását és közli az új határokat.
- június 14—23. Ülészik a Tanácsok Országos Gyűlése.
- június 16. Eperjesen kikiáltják a Szlovák Tanácsköztársaságot.
- június 19—24. Ellenforradalmi lázadások a Duna—Tisza közén.
- június 20—22. A Kommunista Ifjómunkások Magyarországi Szövetségének I. kongresszusa.
- június 24. Ellenforradalmi lázadás Budapesten és több főváros környéki helységben.
- július 20. A Vörös Hadsereg tisztai offenzívája a román csapatok ellen.

- július 21. Nemzetközi szolidaritási megmozdulások a magyarországi és az oroszországi tanácsállamok mellett.
- július 24. A román hadsereg ellentámadása.
- július 29. A román hadsereg átkelése a Tiszán.
- augusztus 1. A Forradalmi Kormányzótanács lemondása.
Megalakul Peidl Gyula vezetésével az ún. szakszer-
vezeti kormány.

Életek és korok. Akadémiai Kiadó 1978. (Borsányi, György: Kun Béla; Erényi Tibor: Kunfi Zsigmond; Gábor Sándorné: Szamuely Tibor; Szabó Ágnes: Landler Jenő)

Földes Péter: A túlsó partról. 3. kiadás. Kossuth Könyvkiadó 1978.
Gábor Sándorné: Ausztria és a Magyarországi Tanácsköztársaság. Akadémiai Kiadó 1969.

Hajdú Tibor: Az 1918-as magyarországi polgári demokratikus forradalom. Kossuth Könyvkiadó 1968.

Hajdú Tibor: A Magyarországi Tanácsköztársaság. Kossuth Könyvkiadó 1969.

Hajdú Tibor: Károlyi Mihály. Kossuth Könyvkiadó 1978.

Hetés Tibor: Stromfeld Aurél. Kossuth Könyvkiadó 1967.

Hevesi Gyula: Egy mérnök a forradalomban. Európa Könyvkiadó 1965.

Jemnitz János—Litván György: Szerette az igazságot. (Károlyi Mihály életrajza) Gondolat Kiadó 1977.

Karikás Frigyes: Válogatott elbeszélések. Szépirodalmi Könyvkiadó 1960.

Károlyi Mihály: Az új Magyarországért. Magvető Kiadó 1968.

Károlyi Mihályné: Együtt a forradalomban. Együtt a száműzetésben. Európa Könyvkiadó 1978.

Kiss Lajos: A vörös város. Magvető Kiadó 1959.

Kun Béla: A Magyar Tanácsköztársaságról. Kossuth Könyvkiadó 1958.

Kun Béla: Válogatott írások és beszédek I—II. köt. Kossuth Könyvkiadó 1966.

Kun Béláné: Kun Béla. Magvető Kiadó 1978.

Kővágó László: Internacionalisták a Tanácsköztársaságért. Kossuth Könyvkiadó 1969.

Liptai Ervin: A Magyar Tanácsköztársaság. 3. kiadás. Kossuth Könyvkiadó 1973.

Liptai Ervin: A Magyar Vörös Hadsereg harcai. Zrínyi Katonai Kiadó 1960.

Lengyel József: Visegrádi utca. Kossuth Könyvkiadó 1968.

Milei György: A Kommunisták Magyarországi Pártjának megalakításáról. Kossuth Könyvkiadó 1972.

Mindenki újakra készül! Az 1918—19-es forradalmak irodalma. Szerk.: József Farkas I—IV. köt. Akadémiai Kiadó 1959—1967.

A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai. 5. köt. Szikra Kiadó 1956.

A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai. 6. köt. A és B köt. Kossuth Könyvkiadó 1959—1960.

A Magyar Tanácsköztársaság művelődéspolitikája. Gondolat Kiadó 1959.

A Magyar Tanácsköztársaság szociálpolitikája. Gondolat Kiadó 1959.

A magyarországi forradalmak krónikája 1918—1919. Közreadja: Hetés Tibor. Kossuth Könyvkiadó 1969.

L. Nagy Zsuzsa: A párizsi békekonferencia és Magyarország 1918—1919. Kossuth Könyvkiadó 1965.

Orosz internacionalisták a Magyar Tanácsköztársaságért. Kossuth Könyvkiadó 1973.

Réti László: Így látta az ellenség. Gondolat Kiadó 1969.

Siklós András: Magyarország 1918—1919. Kossuth Könyvkiadó 1978.

A kiadásért felel a Kossuth Könyvkiadó igazgatója

Szerkesztette Bassa Endre

A borító és a tipográfia Gyuska Györgyi munkája

Műszaki vezető Mózes Tibor

A szedést 1978. VI. 28-án kezdték meg

Megjelent 1978. VIII. 30-án, 9000 példányban

Terjedelme 10 (A/5) ív

78—2830. Szikra Lapnyomda, Budapest